

MEDIÁLNÍ OBRAZ SADDÁMA HUSAJNA:

PORTRÉT DIKTÁTORA

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut **komunikačních studií a žurnalistiky**

Pavel Harák

2009

Autor práce: **Pavel Harák**

Vedoucí práce: **PhDr. Tomáš Trampota, PhD**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

HARÁK, Pavel. *Mediální obraz Saddáma Husajna: Portrét diktátora*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 126 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Tomáš Trampota, PhD

Annotation

In this paper we intend to reveal media image of former president of Iraq, Saddam Hussein as it has been constructed for six months before the war in 2003 has started. Research material came from Newsweek International news magazine. Text was decyphered using semiotic methods set in the theoretical framework based on Marxism and some of its followers. We found the representation of a „dictator“ an ideological narrative serving needs of dominant ideology.

Keywords

Sign, representation, text, myth, metaphor, ideology, narrative

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 10.5. 2009

Pavel Harák

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Tomáši Trampotovi za vedení práce, zvláště za pomoc při orientaci v problému a v literatuře. Děkuji své drahé přítelkyni Ladě Hendrichové za podporu a povzbuzování ve psaní.

PŘEDMLUVA

Kdo byl Saddám Husajn? Většinou o něm nevíme nic jiného, než co slyšíme, vidíme a čteme v nejrůznějších médiích, která skládají jeho obraz v našich myslích. Co si o něm máme myslet vychází z úst politiků, kteří se vyjadřují prostřednictvím médií - za pomoci redaktorů vykonávajících rutinní chod zpravodajství.

Za těchto okolností je zřejmé, že o Husajnovi moc nevíme. Jeho obraz není odrazem skutečnosti, nýbrž jedním z mnoha možných obrazů, účelovým výtvozem. V této práci půjde právě o to, přiblížit podobu Husajnova mediálního obrazu ve vztahu k zájmům médií a především dominantní ideologii vyspělého demokratického světa.

Práce vzniká v závěru volební kampaně budoucího prezidenta USA, Baracka Obamy a pokračuje v prvních měsících jeho vlády. V médiích jsme byli na tomto přelomu svědky jistého vystřízlivění z Bushova období, které však mohlo být způsobeno Obamovou vítěznou rétorikou změny a tedy akcentováním odlišných témat. Připomeňme však, že v roce 2003, kdy se náš a Husajnov příběh odehrává, vyplňovala titulní strany deníků i úvodní reportáže večerních zpráv hrozba terorismu, která Bushe představovala hlavní rámeček zahraniční i domácí politiky.

1. ÚVOD

Když krátce po událostech 11. září 2001 vyhlásil americký prezident George W. Bush Válku proti terorismu, bylo jasné, že vedle vlastních bojových akcí půjde o válku rétorickou. Slova teror, terorismus a terorista se rychle začala skloňovat ve všech pádech. Formulace války proti terorismu se stala doktrínou, jíž kromě USA přijaly i další země. Svět začal znovu polarizovat a novým nepřítelem Západu se stal islámský fundamentalismus.

V útocích na Světové obchodní centrum v New Yorku se zrodila mocná globální teroristická síť Al-Káida a především její ikona, odhodlaný a nelítostný nepřítel číslo jedna: Usáma bin Ládín. Devatenáct únosců se brzy ráno zmocnilo čtyř linkových letadel, která úmyslně navedli na kolizní kurz s mrakodrapy v New Yorku a budovou

Pentagonu. Poslední stroj se zřítil nedaleko městečka Shanksville v Pensylvánii. Podle oficiálních zpráv zemřelo toho dne celkem 2974 lidí¹.

Akt teroru, jak byla událost pokřtěna, záhy dostal jméno a tvář. Bezprostředně po útocích začalo budování obrazu Usámy Bin Ladina jako personifikace veškerého zla. A to i přesto, že se k akci zpočátku vůbec nepřihlásil.

Jak se tento teroristický útok transformoval ve Válku proti terorismu? Už ve svém druhém projevu z 11. Zářít prezident Bush předpovídá vojenskou odplatu: „Nenechte se mýlit: Spojené státy dopadnou a potrestají ty, kteří jsou zodpovědní za tyto zbabělé činy.“ (Silberstein 2004 : 18) Bushovi se podařilo vykřesat z útoku téma, kterým sjednotil americký národ pod ideou boje proti terorismu a zároveň získal pevnou oporu ve spojení s dalšími zeměmi mezinárodního společenství.

Tajné služby označily za Bin Ládinův úkryt skalnatý Afghánistán ovládaný ortodoxně islámským režimem, hnutím Taliban. Válka proti terorismu, nebo-li msta za 11. Zářít, začala 7. října „zdrucujícím“ leteckým útokem. Bush slíbil americkému národu a celému světu, že s terorismem skoncuje: „Vykouříme ho ven z jeskyně a nakonec ho dostaneme²“, řekl doslova. Ačkoliv „Koalice ochotných“ zaznamenala během kampaně partikulární úspěchy, hlavní záměr se za prozatím splnit nepodařilo, Bin Ládin je na svobodě a vojenské jednotky mnoha zemí, včetně ČR, jsou v zemi přítomné dodnes.

Když jsou země ve válečném stavu můžeme očekávat, že vlády začnou nasazovat různé propagandistické techniky na přesvědčování veřejnosti k souhlasu. Avšak válka proti terorismu založila docela nový typ válčení. Bojuje se totiž globálně (nikdo neví, kde a kdy teroristé příště udeří) a tak či onak zahrnuje všechny lidi, kteří jsou jednoznačně rozděleni do dvou protilehlých táborů. Prezident Bush to vyjádřil zcela jasně: "Ve válce proti teroru jste buď s námi, a nebo proti nám³."

1 http://en.wikipedia.org/wiki/September_11_terrorist_attacks

2 <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/0208/24/cp.00.html>

3 <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror>

Fronta má tak velmi rozmazané okraje, pokud vůbec existuje. Není jasné, kde začíná a končí, co všechno je její součástí. Odehrává se v Afghánistánu, Londýně nebo na Manhattanu? Strach veřejnosti z teroristických útoků byl záhy obratně transformován v aplikaci nových bezpečnostních norem. V USA byl v návaznosti na Válku proti terorismu, a především pro její hladký chod na domácí půdě, přijat nový zákon, tzv. USA PATRIOT Act⁴.

Novou vládní politikou se stal management strachu. Silberstein tento stav nazývá: „Potírání strachu strachem“ (Silberstein 2004 : 166). Dřívější definice terorismu spočívaly v tvrzení, že jeho cílem není vyházet do povětří domy, či sabotovat energetickou infrastrukturu, nýbrž rozšířit mez lidmi strach. I proto se žádný atentát neodehraje bez přítomnosti televizních kamer, případně teroristé poskytnou médiím vlastní záznam. Politická reprezentace ale smysl této definice otočila a strach z teroristického útoku používala jako alibi svých vlastních cílů. Ze strachu se stal účinný spojenec, který dokázal vyvolat ve společnosti značnou kohezi.

George W. Bush úspěšně sjednotil Američany proti islámskému terorismu: „Skrze vlastenecké symboly média podporovala a ve skutečnosti vlastně pomohla vytvořit „Novou americkou válku“. Skrze prázdnou rétoriku se novopečený prezident, první jmenovaný prezident USA, stal široce uznávaným vojenským velitelem a kaplanem Ameriky. Národ byl znovu vytvořen a spojen za jediným účelem. Cíle teroristických útoků byly ustanoveny – západní demokracie, náš vlastní způsob života. New York, Jeden z fyzických cílů útoku, se stal synonymem pro celou Ameriku. Bylo zabraňováno nesouhlasu. To všechno nastalo před svržením první bomby na Afghánistán a stalo se to prostřednictvím slov.“ (Silberstein, 2004 : 14)

4 V anglosaských kulturách mají smysluplné zkratky zákonů jistou tradici. Zkratka USA PATRIOT Act (*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act*) má nejspíše maskovat vlastní obsah zákona, který je ukryt za burcujícím názvem, a potlačovat opoziční názory. Pod rouškou vlastenectví zákon ruší některé svobody a práva Američanů a do rukou vlády přesouvá nové pravomoci. Za jedno z nejkontroverznějších bylo považováno nově nabyté právo vlády prohledávat soukromý majetek bez souhlasu a bez předchozího upozornění vlastníka. Nebo právo přístupu k osobním datům a záznamům o nejrůznějších aktivitách lidí uchovávaných v databázích třetích stran. (Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/USA_PATRIOT_Act)

Válku v Afghánistánu můžeme v mnohém nahlížet jako prolog k válce následující, válce v Iráku, která začala 20. března 2003 operací s kódovým označením Šok a úžas a pod názvem Irácká svoboda pokračuje dodnes.

Nejprve zopakujme oficiální motivace USA pro vstupení do války s Irákem. Irák byl veřejnosti v médiích prezentován jako země, která představuje přímé ohrožení pro USA, ačkoliv je geograficky velmi vzdálená. Toto tvrzení o reálném ohrožení stálo na dvou pilířích:

- Irák podporuje globální teroristickou síť
- Irák vlastní zbraně hromadného ničení

Spojením těchto dvou tezí vznikl scénář, podle kterého hrozí na území USA útok iráckými zbraněmi hromadného ničení, který vykoná teroristická organizace napojená na Al-Ká'idu. Škody na lidských životech i majetku by potom pravděpodobně přesáhly ty z 11. Zářít.

Představitelem Iráku byl Saddám Husajn. Prezident země, který disponoval veškerou mocí, byl tedy za údajné ohrožení USA přímo zodpovědný. Byl považován za spojence a podporovatele teroristů. Navíc byl podezříván z genocidy vlastního obyvatelstva a rozpoutání války se sousedními zeměmi. Režim, který představoval, byl z těchto důvodů nazýván zločinným. Jediným řešením, který popsany scénář nabízel a do jisté míry i ospravedlňoval, bylo svržení Husajna, nastolení demokracie a osvobození iráckého lidu.

O tomto souboru předpokladů bylo nutné přesvědčit veřejnost a získat její podporu. Účelem této práce samozřejmě není uvádět věci na pravou míru ani hledat důsledky politických rozhodnutí, natož nějakým způsobem přepisovat dějiny. Předmětem našeho zkoumání bude zjistit, jak média konstruují obraz Saddáma Husajna jako zla, které je třeba za každou cenu zastavit. Jaké atributy mu média v tomto smyslu připisují. „Když je nepřítel vykreslen jako univerzální „zlo“, bude se méně lidí zajímat o škody na lidských životech a o konkrétní situaci civilistů ve válečné zóně.“ (Silberstein, 2004: 15) Jak se z člověka stane „zlo“?

Teoretická část

2. IDEOLOGIE

Výchozí definici ideologie nalezneme ve Slovníku mediálních studií, kde „*ideologie je* obecně jakýkoliv relativně soudržný soubor představ, hodnot, postojů a názorů, které slouží k výkladu světa tak, aby se jevil jako bezrozporný.“ (Reifová a kol. 2004 : 82) Bezrozporný výklad nejrůznějších sil ve společnosti je důležitý, jak uvidíme, pro zachování mocenských zájmů vládnoucích vrstev, tzv. *dominantní ideologie*. V této práci reprezentuje status-quo, tj. sociální, kulturní a politickou realitu demokratických společností euroatlantické civilizace.

2.1 MARXOVO POJETÍ IDEOLOGIE

V díle Marxe a Engelse je ideologie výrazem pro soubor idejí vládnoucí třídy, která legitimizuje svou moc tím, že své partikulární zájmy prezentuje jako univerzální zájmy celé společnosti. Podle Marxe je společnost tvořena společenskými třídami, jež jsou definované svým vztahem k výrobním prostředkům. Diferencují se na buržoazii, čili vlastníky výrobních prostředků a proletariát, nebo-li vykořisťovanou třídu, jež není obdařena ničím jiným než schopností pracovat. V uspořádání společnosti představuje ideologie nadstavbu, zatímco determinující složkou je ekonomická základna. Nadstavba potom pouze odráží vztahy v ekonomické základně, je jejím výsledkem. Ideologie jako součást společenské nadstavby přímo odráží poměry nadřízenosti a podřízenosti v ekonomické základně. Jinými slovy je vládnoucí třída schopna prosazovat svou ideologii díky tomu, že ovládá výrobní prostředky. Mezi ně řadíme i prostředky symbolické produkce, totiž média.

„Myšlenky vládnoucí třídy jsou v každé epoše vládnoucími myšlenkami, tj. třída, která je vládnoucí materiální silou ve společnosti je zároveň její vládnoucí duchovní silou. Protože vládnoucí síla má k dispozici prostředky materiální produkce, disponuje zároveň prostředky duchovní produkce, takže si tím zároveň zpravidla podřizuje myšlenky těch, kterým chybějí prostředky duchovní produkce.“ (Marx 1958 : 59)

Takové pojetí ideologie je značně konfliktní. V současné společnosti je však konflikt a sociální napětí ve společnosti mírněn rozvojem střední třídy, sociálním státem jakožto institucionalizovaným pojištěním proti neschopnosti obstát na trhu práce a v neposlední řadě demokratizací spotřeby. Stejně tak jsou mírněny i původní Marxovy teze.

Marxův přístup bývá označován za historicko-materialistický. Kromě analýzy stavu společnosti v období liberálního kapitalismu nabízí zároveň specifický výklad dějin. Ty se realizují prostřednictvím střídáním společensko-ekonomických formací (stavovský feudalismus byl překonán třídním kapitalismem, který eventuálně skončí nastolením beztřídní komunistické společnosti).

Ačkoliv je uvedené pojetí přísně ekonomicko-redukcionistické, tedy ideologie je funkcí⁵ výrobních vztahů ekonomické základny, slouží přesto jako fundamentální základ dalším badatelům v této oblasti. Inspiraci Marxem nezaprou představitelé *Frankfurtské školy* a pochopitelně ani jeho přímí pokračovatelé, označovaní jako *neomarxisté*. Podívejme se, do jakých rozměrů byl v průběhu času Marxův odkaz rozpracován.

2.2 GRAMSCIHO HEGEMONIE

Marx vnímá ideologii v jistém smyslu staticky. Na rozdíl od něj zavádí Antonio Gramsci nový pojem, *hegemonie*, kterou nadal určitou vnitřní dynamikou. Hegemonie pro něj obecně spíše než odraz poměrů ve společenské základně znamená souhlas, shodu a konsensus s řádem věcí. Jde o „perpetuální, komplexní a otevřený proces působení mocenských praktik, jimiž vládnoucí skupiny ve společnosti udržují status-quo preventivním budováním souhlasu podřízených skupin se společenským řádem.“ (Reifová a kol. 2004 : 73) Celospolečenského konsensu s vládou mocenské elity není dosahováno lží o evidentní realitě, nýbrž procesem, který „reálné podmínky, ve kterých lidé žijí své každodenní životy vykresluje způsobem, který dává smysl.“ (Hartley 1982 : 59)

Dynamika hegemonie spočívá ve schopnosti reagovat na neustálé projevy rezistence a odporu, které se v každé společnosti objevují. Výsledkem těchto reakcí je proces *inkorporace*, ve kterém ideologie veškerou rezistenci (dostatečně otupenou a ve změkčené podobě) vstřebá do sebe a prezentuje ji jako svou novou součást. Jako příklad inkorporace uveďme akceptaci hnutí punk, které se po okleštění o ideologii

5 Materiální determinismus bývá základním kamenem každé kritiky Marxe. Avšak jeho myšlenky vyvěrají z kontextu kritiky filozofického idealismu. V rovině nefilozofické pro něj vztah mezi idejemi a materiálním jednáním vzájemný. Podle Kellera (Keller 2004 : 103) by Marx spíše řekl, že „společenské vědomí závisí na společenském bytí“.

sociální změny stalo celkem tolerovanou módou. Není třeba rozebírat, že výsledkem začlenění odporu do společnosti je jeho neutralizace. Zmíněný punk ve své módní verzi je akceptován jako emancipace individua v období dospívání.

Konečně ideje vládnoucích skupin nejsou podřízeným skupinám jednoduše vnuceny, tak jako u marxova falešného vědomí, ale jsou neustále upravovány a vyjednávány tak, aby odpovídaly každodenní zkušenosti lidí. Hegemonie tak prokazuje určitou pružnost a schopnost vývoje. Co však nepřipouští, je skutečná alternativa. Hegemonie má totiž výraznou vlastnost prezentovat skutečnost a sociální podmínky života jako přirozené, obecně platné a neměnné. Zároveň úspěšně zastírá jejich podmíněnost, ať už historickou nebo třídní.

2.3 MANNHEIMOVA IDEOLOGIE

Mannheim rozpracovává Marxův pojem falešného vědomí a nalézá dvě součásti - ideologii a utopii. Faleš vědomí podle něj spočívá v tom, že jeho záměrem není lepší pochopení světa a uspořádání společnosti, nýbrž snaha o dokonalejší ovládnutí. Ideologie má zakonzervovat minulost a utopie překládá vize o budoucnosti, avšak obě sledují stejný cíl, tedy zachování moci a systému vládnutí. (Mannheim 1991)

Ideologii je možné ještě vidět jako *partikulární* (vědomé zkreslování reality, které má z nějakého důvodu zakrýt skutečný stav) a *totální*. Totální ideologie je „ideologie nějakého období nebo nějaké historicky, sociálně, konkrétně určité skupiny, například třídy.“ (Mannheim 1991 : 110) Je tak výrazem specifické pozice, úhlu pohledu, které definují nepřekročitelný rámec poznání.

2.4 FRANKFURTSKÁ ŠKOLA

Marxistický myšlenkový proud je dále rozpracováván a aktualizován okruhem badatelů, jež spojuje původní vědecké působiště a následná emigrace do USA před Druhou světovou válkou, tzv. Frankfurtská škola, v této práci zastoupená Althusserem a Marcusem.

Louis Althusser věnuje největší pozornost rozpracování vztahů v ideologické nadstavbě. Rozlišuje dvě hlavní instituce, jež zabezpečují ideologii státu: *Represivní státní aparát*, sestávající z organizací, jež mají na daném území (zpravidla národního státu) monopol na výkon moci či násilí, zaměřeném na veřejnou sféru. *Ideologické státní aparáty* naproti tomu působí latentně a v privátní sféře. Patří sem nejrůznější

společenské instituce jako náboženství, vzdělávání, rodina, právo, politika, odbory, komunikace a kultura. Ideologie je reprezentace reality v tom smyslu, že nějakým způsobem zkresluje reálné podmínky života. „Podmínky existence jsou sice reálné, ale to, jak se k nim lidé vztahují, v sobě vždy již obsahuje ideologickou představu o těchto podmínkách. ... Skutečné poznání reality tedy není možné.“ (Reifová a kol. 2004 : 83)

2.4.1 RACIONÁLNÍ IRACIONALITA TECHNICKÉHO SVĚTA

Koncept hegemonie nás logicky přivádí k Marcuseho jednorozměrné společnosti, tedy společnosti bez alternativ, myšlenky, která kritické teorie prostupuje, více či méně zjevně, neustále.

Rozvinuté industriální společnosti jsou společnostmi vysokého životního standardu. Avšak produktivita je vykoupena potlačováním rozvoje lidských potřeb a schopností, ať už značným pracovním nasazením nebo extrémní specializací. Růst dále spotřebovává přírodní zdroje a vytváří bohatství a snadnější život jedněch, na druhé straně produkuje v různé míře chudobu. Mír je udržován permanentní hrozbou války. Osobní svobody, vymoženost buržoázních revolucí, ztrácejí svůj původní význam. Jsou podřizovány hysterii bezpečí v atmosféře trvalého ohrožení (viz. neustálá hrozba teroristického útoku, dříve náhlý jaderný úder, ap.). Takové společnosti jsou nutně vnitřně rozporné. Jak je v nich dosahováno konsensu?

Pevnost společenského pořádku, který je podle Marcuseho zafixován v určitém stádiu dějin, je způsobeno technickým pokrokem, rozšířeným do celého systému vlády a usměrňování. "Zdá se, že současná společnost je schopna znemožnit sociální změnu - kvalitativní změnu, která by v zásadě prosazovala jiné instituce, nový směr výrobního procesu, nové způsoby lidské existence." (Marcuse 1991 : 27) "Čím racionálnější, produktivnější, techničtější a totálnější se stává represivní správa společnosti, tím obtížněji si lze představit prostředky a cesty, přes něž by mohla ovládaná individua své poddanství prolomit a vzít své osvobození do vlastních rukou." (Marcuse 1991 : 35) Osvobozením nemyslí Marcuse svobodu „k“, ale naopak svobodu „od“: od ekonomie, od politiky, od konzumního způsobu života. A to až k obnovení individuálního myšlení bez neustálé kontroly státu, k svobodné existenci bez nutnosti vystupovat jako jednotka na trhu práce. Z téhož zdroje se odvíjí dichotomie pravých a falešných potřeb.

Marcuse dále podotýká, že jakýkoliv protest proti technologické nadvládě se jeví jako iracionální. Technika zaručuje základní esenci svobody, totiž osvobození od nedostatku

a dělnictvo, osvobozené od těžké práce, přestává být potenciálním nositelem změny. "Vymoženosti pokroku nedovolují ideologickou obžalobu ani ospravedlnění; před jejich tribunálem se stává z "falešného vědomí" jejich racionality vědomí pravé." (Marcuse 1991 : 38)

Omezování myšlení a podpory jednorozměrné společnosti jsme svědky v médiích, kde slyšíme a vidíme dokola opakované mantry předpokladů, jež se stávají ukolébavkou vědomí a vnucující se pravdou.

2.4.1.1 Jazyk ritualizovaných formulí

Nyní se dostáváme k tomu, jak média podporují jednorozměrné myšlení. "Jejich řeč svědčí o identifikaci a sjednocení, o systematickém podporování pozitivního myšlení a jednání, o plánovitém útoku na transcendentní, kritické pojmy." (Marcuse 1991 : 83) "Substantiva jako například "svoboda", "rovnost, "demokracie" a "mír" implikují analyticky určitou řadu atributů, které se objevují vždy, když je substantivum vysloveno nebo napsáno" (Marcuse 1991 : 85) Taková slovní spojení jako „svobodný trh“ nazývá Marcuse *analytické predikace*, nebo *analytické struktury*. Jejich funkcí je izolovat určitý preferovaný význam a ritualizovaným používáním jej imunizovat vůči rozporu. Z pojmu svoboda také vymizel jeho původní kritický význam. Jediné svobodné v pravém slova smyslu jsou instituce svobodného světa - západních liberálních demokracií!

Jazyk establišmentu, tedy jazyk oficiálních úřadů i jazyk komerčních sdělení, je vítězstvím bezrozpornosti. Mezi techniky, jejichž prostřednictvím dosahuje autoritativního a někdy až hypnotického charakteru, patří:

Operacionalismus: Přístup, kde je význam pojmu definován souborem operací. Je výrazem čistě technologického myšlení, neboť ztotožňuje věci s jejich funkcemi. Původ pojmu nalezneme ve vědním pozitivistickém empiricismu. "Jména věcí neupozorňují jen na "způsob jejich fungování", nýbrž (faktický) způsob jejich fungování určuje a "zahrnuje" smysl věcí tím, že jiné způsoby fungování vylučuje." (Marcuse 1991 : 85) Jakýkoliv vývoj smyslu je v tomto modu každopádně paralyzován. Smysl je zafixován ve statickém konstruovaném obrazu, se kterým se posluchač nebo divák podle očekávání ztotožní.

Slučování protikladů: Čistá bomba, taktické atomové zbraně, humanitární bombardování a další. Takováto spojení mají za úkol vysvětlovat substantiva. Dodávají

jim nový smysl, který může být odlehčenou verzí původního, ale často je jeho pravým opakem.

Personalizovaný jazyk: Zvláště v komerční komunikaci často využívaný postup, jak získat důvěru nebo naznačit dojem určité vzájemnosti a sounáležitosti.

Identifikace osoby a funkce: Personifikace funkcí způsobuje, že se „individua jeví jako pouhé přívěsky, nebo vlastnosti svého místa, svých činností, svého zaměstnavatele nebo podniku.“ (Marcuse 1991 : 88)

Používání zkratk a jejich spojování pomlčkami: "Pojmy, které označují zcela rozdílné oblasti nebo kvality jsou násilně spojovány v pevný, mohutný celek." (Marcuse 1991 : 89) Například výraz Otec vodíkové pumy.

2.5 MÝTUS

V této pasáži dokončíme úvahy o jinak širokém problému ideologie posledním příspěvkem, kterým bude ideologická funkce mýtu. Nejprve vysvětlíme, co to vůbec je *mýtus* a jaká byla geneze tohoto pojmu.

Každá civilizace oplývá mýty, vysvětlujícími vztah člověka a přírody i lidí mezi sebou. Úkolem mýtu bylo vysvětlit příčiny nejrůznějších přírodních jevů, případně je ovlivnit a integrovat do přirozeného obrazu světa. V neposlední řadě však také naturalizovat společenský řád a dát jej do souladu se základními otázkami stvoření světa, původu člověka a smyslu života.

Funkci mýtu v archaických společnostech vysvětluje nejlépe Mircea Eliade ve svém *Mýtu o věčném návratu*. Archaický člověk (před literárních společností) podle něj neměl k dispozici teoretické výrazy pro vyjádření metafyzického, proto se do kontaktu s bohem a záhadami stvoření dostával pomocí znaků - symbolů a gest, v nichž spatřoval reprodukování tzv. *protního úkonu*. Pro nás může být příkladem takového typu činností opakování kosmogonického aktu sňatku, který můžeme nahlížet jako napodobení původní božské činnosti ve formě rituálu. Spojení muže a ženy znázorňuje spojení mezi nebem a zemí, souvisí s úrodností a očekáváním šťastné budoucnosti. Tímto aktem - rituálem - dochází nejen k přeměně *profánního* na *posvátné*, ale i konkrétní doby na mytickou. (Eliade 2003)

Archaický člověk se při opakování archetypu, či paradigmatického gesta, navrací do původního mytického okamžiku, do počátku dějin.

Způsob jak se vyrovnat s utrpením a tedy s dějinami, je pojmenování - připsání smyslu. Dříve tato činnost náležela kouzelníkům, šamanům a kněžstvu, nyní ji přičítáme lékařům a politikům. Pojmenováním se situace stává reálnou, tudíž je možné realizovat smysluplnou reakci.

Starověké mytologické systémy se postupně vyvinuly v náboženství. Moderní člověk však náboženství často odvrhuje a obrací se k vědě jež je novou mytologií. Je to právě věda, od které očekáváme (a i přes obrovský vývoj v mnoha jejích oborech stále nemáme) ultimátní odpovědi na základní otázky, které si člověk klade od počátku věků.

2.5.1 FUNKCE MÝTU VE VZTAHU K IDEOLOGII

Jak je na tom mýtus dnes? Je vůbec (post) postmoderní člověk vystaven jeho vlivu? Prozkoumáme současnou schopnost mýtu rušit dějiny a odhalíme mytologickou podstatu víry o schopnosti demokratické společnosti vytvořit ideální svět.

Hlavním znakem současné rozvinuté kapitalistické společnosti je podle Barthes buržoazie. Buržoazie je všechno a všude, je všeobjímající: „Vše co není buržoazní je z ideologického hlediska nuceno od buržoazie *přejímat*“ (Barthes 2004 : 137). Ve stejném duchu tedy neexistuje nic proletářského, ani kultura nebo morálka, žádné proletářské umění. Celý náš každodenní život se svými artefakty denní spotřeby, rituály, oslavami, institucemi a touhami je výrazem čistě spotřební, buržoazní kultury. Je to společnost, kde se uspokojování tužeb realizuje pomocí vlastnění věcí, jejichž popularitu kontroluje a produkuje kulturní průmysl. Celý systém navíc působí jako dokonalá samozřejmost. „Buržoazní normy, praktikované v celonárodním měřítku jsou vnímány jako evidentní zákony přirozeného řádu: čím více buržoazní třída šíří své představy, tím více se tyto představy naturalizují.“ (Barthes : 138)

Mýtus bojuje ve službách *dominantní ideologie*. Jeho parketou jsou podle Barthes vytváření žité přirozenosti z daného statu-quo a vedle toho bezčasí. Mýtus ruší dějiny: „Úkolem mýtu je zakořeňovat dějinnou intenci v přirozenosti a nahodilost ve věčnosti.“ (Barthes 2004 : 140) To se mu daří pomocí schopnosti zmocňovat se smyslu a přeměňovat ho na formu, čímž dochází k vyprazdňování pojmu. Buržoazie tak podle něj zrušila své jméno a tím i vlastní dějiny, své místo v historii. Ve formě jediné možné alternativy se zastavila v okamžiku, který přetrvá staletí.

Funkcí mýtu je naturalizování historie. Ačkoliv má dějinný rozměr a pochází z historie, snaží se svůj původ popřít. Dějinný rozměr skutečnosti a s ním i dějinný původ nerovností a společenských rozporů se vypařil a zůstala nevinná přirozenost: "I když jsou vlastně výtvoři společenských tříd, dominantních v určitém historickém úseku, snaží se svůj původ popřít a prezentovat se jako přirozené, nikoliv historické nebo společenské." (Fiske 1990 : 89) Mýtus tím slouží dominantní ideologii, jejíž významy preferuje. Masová média pak předkládají předkládat divákům dominantní mýty, tedy mýty podporující status-quo a dominantní paradigma. „Význam není nikdy pouze záležitostí textu; vždy je socio-politický. Právě tyto dimenze jsou v centru zájmu mytologa.“ (Fiske 1990 : 108) Mýty se dynamicky vyvíjejí , tak aby držely krok s vyvíjející se společností a potřebami moci.

„Mýtus nepopírá věci, jeho funkcí je naopak o nich mluvit: mýtus je jednoduše očišťuje, činí je nevinnými, zakořeňuje je v přirozenosti a věčnosti, dodává jim jasnost, která není jasností vysvětlení, nýbrž konstatování.“ (Barthes 2004 : 141)

Výskyt mýtů má svůj sociální a geografický rozměr. Nevzniká samozřejmě osamoceně například v jediném médiu, ale rezonuje na různých místech, v množství podob, vyvíjí se a bují. Mýty v naší společnosti nevznikají náhodně, ale na základě určitých pravidel. Výčet základních rétorických figur mýtů buržoazie (Barthes 2004: 148-153):

Vakcína: Léčba menším zlem nebo taky prevence. Přiznání banálních neduhů ve skutečnosti posílí systém a zabrání odhalení jeho tyranské povahy. Drobné nedokonalosti jsou vysvětlovány jako průvodními charakteristiky. Pochopitelně však nemohou ohrozit dominanci zavedeného řádu.

Nepřítomnost dějin : Historie se odpařila, aby zůstala kouzelná lehká nadčasovost, resp. Věčnost. Spolu s ní zmizela i dějinná determinace společenských problémů.

Identifikace: Úkolem mýtu je formovat (zestejňovat). Identifikace je management odlišnosti, nazývaný Barthesem *zrcadlení*. Vše jiné, je redukováno na stejné. Případně, pokud nestačí tato figura, nastupuje figura *exotiky*, která zvětňuje odlišné na pouhou zajímavost sloužící k pobavení.

Tautologie: Tautologie je definice pomocí téhož, nebo také důkaz kruhem. Tautologie zakládá mrtvý nehybný svět. Je to rezignace na řeč z důvodu neschopnosti řeči. "Pro slepičí kvoč", odpovídá unavená matka na nekonečné otázky dítěte.

Ani-ani-smus: Protipóly i rozpory se vzájemně vyruší a vyřeší trýznivý problém volby (nechci ani to, ani tamto). Projevuje se fascinací kritickou „nezaujatostí“, „nepředpojatostí“ a odsuzováním přiznaného stranění (viz. Dále nestrannost ve zpravodajství).

Kvantifikace kvality: Redukce složité skutečnosti jejím vyčíslením. Hodnocení kvality sčítáním přínosů a jejich ceny.

Konstatování: Mýtus tíhne k tomu, aby měl podobu přísloví, nemá chuť vysvětlovat, jen poučovat. Nalézá oporu v common-sense a samozřejmosti každodenního světa.

„Mýty nejsou ničím jiným, než oním neúnavným, neustálým podněcováním, lstivým a neúprosným požadavkem, který se domáhá, aby se všichni lidé rozpoznaly ve svém věčném a přece zastaralém obraze, který byl jednoho dne vytvořen a tváří se, jako by tu musel být na věky. (Barthes :153)

„Pro Barthese je mýtus třídně orientován: svůj význam konstruuje pro sociálně dominantní, ale přijímán je sociálně podřízenými. Dokonce i když jde proti jejich vlastním zájmům, a to proto, že byl naturalizován.“ (Fiske 1990 : 132)

Mýtus má tedy svoji ideologickou funkci: zakořeňuje dějinnost v současnosti a tím zvyšuje šanci etablovaných elit, že nedojde ke změně statu-quo.

3. Média a moc

Média jsou ideologickým nástrojem moci, protože jejich role v kapitalistických společnostech je prosazovat politické a ekonomické zájmy vládnoucí třídy a vytvářet představu, že současné mocenské uspořádání je naprosto přirozené. „Funkcí médií je rozveselit, pobavit, informovat a vštěpovat individuím hodnoty, přesvědčení a vzorce chování, jež jim umožní integraci do institucionálních struktur širší společnosti. Ve světě koncentrovaného bohatství a zásadního konfliktu třídních zájmů, musí média používat systematickou propagandu, aby tyto své funkce mohla naplnit.“ (Chomsky, Herman 1988 : 1)

3.1 INSTITUCIONÁLNÍ VLIVY

V této kapitole se krátce zmíníme o institucionálních mantinelech, ve kterých se média pohybují, a to se zaměřením na zpravodajství, protože právě zpravodajské obsahy budou zdrojem pro analýzu mediálního obrazu Saddáma Husajna. Média existuje nebo fungují ve světě, ve kterém jsou zasazena mezi ostatní společenské instituce jako jsou politika, justice, rodina a mnoho dalších. Ačkoliv všechny mají na média svůj vliv, „v naší společnosti jsou nejdůležitější dvě instituce, které média ovlivňují nejvíce - stát a kapitál.“ (Hartley 1982 : 48) Těmito dvěma se proto budeme dále věnovat podrobněji.

Zpravodajství je rozděleno do více méně stálých rubrik, jež představují určité okruhy zájmu. Zájem zpravodajství vzbuzují témata jako je politika, ekonomika, zahraniční vztahy. Jiná společenská témata, jako pracovní podmínky, osobní vztahy, sexualita, jsou opomíjeny a z mediálního prostoru vytěšňovány. Zpravodajství tedy nemluví o společnosti, ale pouze o jejích částech, a to určitým způsobem. Proč tomu tak je? Ještě lépe se ptá Hartley: „Jsou události, kterým se dostává největšího pokrytí ve zprávách proto, že se nás předem nějak dotýkají, nebo se nás tolik ovlivňují, právě proto, že je jim věnováno tolik pozornosti?“ (Hartley 1982 : 38)

Ramonet konstatuje, že kritériem pro zveřejnění informace již není pravdivost, nýbrž zajímavost. To ovšem představuje etický posun, uvážíme-li, že pravdivé a věcné zpravodajství je základem demokracie a svobodného rozhodování občanů o své vládě. V době, kdy má téměř každá, byť sebevíc bezvýznamná instituce svého tiskového mluvčího, je novinář doslova zahlcen informacemi. Zahlcení informacemi vede k ovlivňování obsahu, pomocí tzv. demokratické cenzury. "Ta se na rozdíl od

autokratické cenzury už nezakládá na vypouštění a na vystřihávání na amputaci nebo prohibici údajů, nýbrž na hromadění, nasycenosti, excesu a nadbytku informací."(Ramonet 2003 : 40)

3.1.1 NESTRANNOST, VYVÁŽENOST, NEUTRALITA... A MOC

Hartley tvrdí, že požadavek nestrannosti je výrazem důvěryhodnosti a jako takový je sdílen médii, státem i zákonem. Žádná z těchto institucí si nesmí dovolit zdání, že „otevřeně slouží nějaké třídě nebo konkrétní skupině. Identifikace s ideou, že hájí celospolečenské veřejné zájmy, je základem jejich kredibility.“ (Hartley 1982 : 55) Avšak veřejnost není homogenní celek rovných jednotlivců, nýbrž prostor střetu nejrůznějších zájmových skupin a sociálních tříd. Nestrannost tak funguje jako skryš moci. „Nestranný stát, nestranný zákon a nestranné zpravodajství představují prostředky, skrze které je moc překládána do „obecných“ nebo „národních“ zájmů nárokovaných po všech.“ (Hartley 1982 : 55)

Z toho Hartley odvozuje, že „relativní autonomie médií spolu s jejich závazkem nestrannosti jsou nezbytnými podmínkami produkce významů dominantní ideologie.“ (Hartley 1982 : 55) Zpravodajství má kromě informační a zábavné ještě sociální funkci. Produkuje sociální vědění a kulturní hodnoty. „Jestliže kapitalistický výrobní způsob neustále vytváří potenciální nepřátelství mezi třídami, potom přijetí, nebo podřízení se kapitalistickým společenským vztahům závisí na „neutralizaci“ tohoto nepřátelství (*antagonism*) (Hartley 1982 : 56). Národní nebo veřejný zájem však nemusí být a často není zájmem jednotlivých lidí. Média proto rutinně pracují způsobem, který tyto rozpory překonává. Řekněme, že automobilka propustí kvůli problémům s odbytem způsobených konkurencí menších a levnějších vozů 5000 lidí. V médiích nebude situace vykládána jako důsledek třídních rozporů v kapitalistických výrobních vztahů. Naopak bude překládána jako nevyhnutelnost v důsledku změn na trhu, v tomto případě snížení poptávky. Takové události jsou pojímány způsobem, jakoby byly zcela normální, přirozenou a nezpochybnitelnou součástí života.

3.1.2 VLIV TRHU

Média se každopádně pohybují v prostředí trhu, jedná-li se o soukromá média, je jejich hnacím motorem zisk. Inzerentům nabízejí publika, případně vytvářejí iluzi o existenci takových publik. Publika jako ohraničené skupiny lidí s konkrétními preferencemi ve společnosti však nikde není. Jsou vytvářena a následně dokládána pomocí výběru

z diferencované programové skladby, případně rubrik. Publika jsou v obchodním pojetí pouze analytické kategorie umožňující prodej reklamního času (plochy) inzerentům. Na oplátku mají možnost spotřebovat mediální obsahy podle libosti, limitem je jim pouze fyzikální realita⁶.

Ať jsou mediální organizace vlastněné soukromými korporacemi, nebo mají veřejnoprávní charakter, nemohou uniknout podmínkám, které diktuje trh. Nehledě na vlastnictví tak shodně bojují o sledovanost, resp. publika. Soukromá i veřejnoprávní média jsou i podobně řízena managementem jako hierarchické obchodní organizace. Tento všeobjímající komerční kontext nám však podle Hartleye ještě nedovoluje předpokládat, že média prostě reprodukují názory a přesvědčení svých vlastníků. „Jeich myšlenky a ideologie hrají druhé housle za mnohem přísnějším diktátem komerce, jmenovitě finančním přežitím“ (Hartley 1982 : 48)

V první řadě jde o peníze. Finanční úspěch⁷ a šíření určité ideologie vyžadují odlišné obsahy a média se musí zaměřit buď na jedno nebo na druhé. Vzájemně se tyto typy obsahů mohou vylučovat. Avšak ideologie konzumní společnosti je zárukou úspěchu, jde tedy o to, že nutnost finančního přežití vylučuje z diskurzu alternativní ideologie.

3.1.3 VLIV STÁTU

V západním světě média operují v systému parlamentní demokracie. Stát prostřednictvím nejrůznějších komisí určuje základní pravidla pro působení médií na svém území. Jde například o přidělování vysílacích frekvencí nebo regulaci koncentrace vlastnictví. Naopak nebývá zvykem, aby přímo ovlivňoval mediální obsahy. Jednou z funkcí médií je totiž uplatňování určitého dohledu nad výkonem státní moci (vysloužila si dokonce přezdívku hlídačského psa), což bývá považováno za jeden ze

⁶ Není možné sledovat zpravodajství, číst časopis o motorkách, hrát počítačovou hru a volit královnu krásy na internetu, a to o v jediném okamžiku. Konzument mediálního obsahu si musí nutně vybírat vzhledem k časovým a prostorovým možnostem, případně výběr obsahů přizpůsobit struktuře dne. Ovšem na reklamním trhu může být součástí několika publik najednou.

⁷ Vlastní přežití na trhu mohou vlastníci podpořit zabudováním specifických modelů do svého podnikání, kterými jsou: koncentrace, diverzifikace (rozvětvení, rozrůznění) a globalizace (multi-nationalization) Více viz. Hartley 1982 : 49 – 50.

základních pilířů fungování zastupitelské demokracie⁸. Vliv státu tak může být (v ideálním případě) pouze nepřímý. Kde se projevuje?

3.1.3.1 Zákon

Specifické účinky některých zákonů, jako například institut pomluvy (křivé obvinění), mají významný vliv na novinářskou práci. Mediální organizace zaměstnávají právníky, kteří konzultují především citlivá (a tedy společensky důležitá) odhalení, a podílejí se na rozhodování o vypuštění takových kauz do veřejnosti. Může se stát, že některé příspěvky nejsou zveřejněny, protože hrozí nákladný soudní spor s nejistým výsledkem. Liberálnost úpravy zákona, definující kde končí zájem jednotlivce a začíná zájem veřejnosti, je tak významným indikátorem nezávislosti médií na státu.

3.1.3.2 Národní bezpečnost

Stát může ovlivnit přístup novinářů k informacím argumentem ohrožení národní bezpečnosti. Problémem zůstává, že veřejnost nemá šanci zjistit, zda jde o skutečné ohrožení, nebo zda stát něco tají.

Stát může vytvářet určité typy událostí, například válečný konflikt, ve kterých má monopol na kontrolou informačních toků. „Kontrola informačního toku nabývá forem odepření informace, uvolnění informace v předurčeném čase, vypuštění informace spolu s jinou informací, která může ovlivnit veřejné mínění, výrobu informací, komunikování informace směrem k vybraným publikům a zkreslování informace.“ (Jowett, O' Donnell 2006 : 45)

Válka začíná jako politické rozhodnutí, jež je třeba vysvětlit lidem tak, aby s ní, alespoň zpočátku, souhlasili. Vysvětlení a získání souhlasu veřejnosti probíhá především skrze média. Ta jsou vnímána jako silný hráč, kterého není radno podceňovat: „V armádních kruzích panovalo názorové klima, které vnímalo televizi jako potenciálně nebezpečnou

8 Média jako IV. moc ve státě: Více k tomuto tématu vysvětluje Ignacio Ramonet, který upravuje původní Montesquieuovo rozdělení mocí (legislativní, výkonná, soudní), k nimž přidává jako čtvrtou moc právě média. Hlavní mocí je dnes podle něj ekonomie, následují média a nakonec politika. Hlídací pes demokracie tak slouží novým pánům světa - korporacím a průmyslu.

zbraň ke snižování morálky.“ (Philo 1995 : 81) Stát proto používá sadu strategií kontroly přístupu k informacím v rámci válečného zpravodajství. Glasgow Media Group nalézá čtyři takové skupiny metod: PR, použití práva a zastrašování, autocenzuru a přímou cenzuru. (Philo 1995 : 46 - 50)

Práce novinářů v místě válečné události byla a je v tomto smyslu omezována. Novinářům není umožněn kontakt s reálným bojem, avšak mohou být přítomni jako doprovod koaličních jednotek. informace jsou jim předávány prostřednictvím armádních mluvčích na tiskových konferencích. Získané informace často není možné ověřit, protože neexistuje proti stanovisko. V televizních debatách vystupují armádní experti. Na „vysoké zdroje z armády“ se odvolávají i tvrzení v tisku. Výsledná sdělení, vyjadřují úhel pohledu armády, resp. státu.

Další trend možností válečného zpravodajství nastavila Válka v zálivu, Operace pouštní bouře, ze které se stal v médiích vcelku sledovatelný akční film, přístupný pro všechny věkové kategorie. Neviděli jsme žádné zraněné nebo zabitě vojáky. Naopak jsme byli po dávkách fascinováni sofistikovaností nejvyspělejších zbraňových systémů a výbuchy chirurgicky přesných, laserem naváděných raket.

Lze si položit otázku, zda mohou být média v době války protiválečná nebo alespoň neutrální. Pravděpodobně nemohou, musí se chovat především vlastenecky, tj. neztratit zdání vlastenectví před publikem a inzerenty, kteří mohou vojáky podporovat.

4. KONSTRUKCE MEDIÁLNÍHO OBRAZU

V této části se budeme zabývat důležitou vlastností médií, totiž schopností definovat realitu. Média nám prostřednictvím kódovaných sdělení, neříkají jen co se děje, avšak, což je důležitější, jaký svět je. Vyložíme pojem reprezentace a poukážeme na souvislost mezi reprezentací reality a ideologií.

4.1 REPREZENTACE REALITY

V sociologické metodologii kvantitativního výzkumu je reprezentace veličinou určující přesnost, s jakou výzkumný vzorek odráží cílovou populaci co do socio-demografických charakteristik. V mediálním diskurzu jde o pojem používaný pro způsob, jakým je realita uchopována (reprezentována, tj. znovu zpřítomňována) pomocí znakového systému, neboli kódu. Reprezentace reality sestává ze slov a obrazů, které zastupují různé sociální skupiny a kategorie. Tyto slova a obrazy „mají sílu vybírat, uspořádat a upřednostňovat jisté předpoklady a úvahy o různých druzích lidí; některé zviditelňují v popředí, dramatizují, idealizují a demonizují, zatímco jiné marginalizují.“ (Pickering 2001 : 8) Politika reprezentace je politikou prioritizace, kdy se určité vlastnosti nějaké skupiny lidí stávají dominantními. Jde o techniku, nebo přístup, který se nazývá *stereotypizace*. Stereotyp je „velmi stabilní prvek ve vědomí, resp. psychický a přeneseně i sociální mechanismus, regulující vnímání a hodnocení určitých skupin jevů, ovlivňující názory, mínění, postoje, i chování. Pojem zavedl americký novinář Walter Lippman v roce 1922, když upozornil na „existenci určitých ustrnulých představ ve vědomí lidí, obvykle, i když ne výhradně, přejímaných z jiných zdrojů, než je vlastní sociální zkušenost.“ (Petrušek a kol : 1996) Vytváření stereotypních reprezentací je zcela v duchu podpory dominantní ideologie.

Reprezentace se netýká pouze médií, ale je součástí našeho každodenního přístupu k realitě. „Nezprostředkovaný přístup k holé skutečnosti není možný, vždy se setkáváme s realitou organizovanou kódem.“ (Reifová a kol. 2004 : 212) Originální, čistá, neznaková, nereprezentovaná skutečnost je tedy nemyslitelná.

Reprezentace reality je vždycky zároveň její definování – výběrem jediné z množství jiných verzí. Podle Thomasova teorému se potom taková definice stává skutečností⁹ a lidé podle ní jednají.

4.1.1 KÓD

Přímé poznání skutečnosti je v duchu strukturalistické tradice nemožné, realita je vždy reprezentována pomocí kódu. „Samotné vnímání reality je procesem zakódování. Naše vnímání a pochopení reality je naší kultuře stejně specifické, jako je jí specifický jazyk. V tomto duchu mluvíme o realitě jako o sociálním konstrukt.“ (Fiske 1990 : 66) „Kódy jsou vysoce komplexní vzorce asociací, které se členové společnosti učí. Tyto kódy v lidských myslích ovlivňují způsoby, kterými interpretují znaky a symboly v médiích a ve svých životech“ (Berger 1998 : 26) Podle Danesiho jsou kódy „organizační sítě souřadnic opakujících se elementů, jež jsou užívány k produkci lidských artefaktů včetně znaků, rituálů, atrakcí, chování a reprezentací všeho druhu.“ (Danesi 2002 : 42)

V každodenním životě jsme doslova obklopeni kódovanou komunikací, sociální realita je kódy vytvářena a díky nim trvá. Kódy zajišťují vztahy mezi koncepty a znaky, říkají nám, jaký jazyk použít ke sdělení určitých myšlenek. Existuje celá řada nejrůznějších kódů, avšak všechny mají jednu věc společnou, totiž sociální shodu svých uživatelů. Konsenzu uživatelů s kódem je podle Fiskeho dosahováno: konvencí a užitím, případně explicitním souhlasem a nakonec i vodítky v textu.

„Kódy propojují producenty, texty a publika. Intertextuálně spojují texty v síť významů, jež utváří naši společenskou realitu. (Fiske 1987 : 4) Jinými slovy, když někdo vytváří kódované sdělení nějakým způsobem, očekává, že příjemce sdělení dokáže dešifrovat.

9 „Jestliže je určitá situace lidmi definovaná jako reálná, je reálná i ve svých důsledcích“, slavná věta pronesená ve dvacátých letech 20. Století, má stále fundamentální význam pro studium konstrukcionismu v médiích. „Thomas tvrdí, že lidé nereagují jen na objektivní rysy situace, ale především na význam, jež pro ně situace má. Jakmile jsou takovéto významy ustaveny, konsekventní chování člověka je ovlivněno připsaným významem.“ (Slovník M.S. 2004 : 262) Zajímavou ukázkou Thomasova teorému by mohla být současná prezentace „Světové hospodářské recese“. Není zcela jasné, do jaké míry jde o krizi protože ji tak definují právě média, a nakolik jsou determinující její ekonomické příčiny.

Kódy a konvence se protínají a organizují různé signifikační procesy. Jsou však při nejlepším pouze informační, nejsou to dogmata. „Když se naučíte nový kód – třeba cizí jazyk – necítíte se sebejistě v jeho používání až do momentu, kdy si můžete dovolit porušit pravidla a fungovat kreativně v rámci konvencí.“ (Hartley 1982 : 33) Abychom kód dokonale ovládli, musíme ho do té míry internalizovat, že se stane naší nedílnou součástí.

Kódování a dekodování jsou praktiky, v literatuře označované za sociálně-specifické. „Užíváním kódů, ať už jako zdroj nebo publikum, umísťujeme sami sebe do kultury a udržujeme její vitalitu a existenci.“ (Fiske 1990 : 82)

Nejdůležitější vlastností kódů je produkce významů pomocí označujících praktik (*signifying practices*), jinak také praktik produkce významu. „Význam není v objektu, osobě, nebo věci, není ani součástí slova. Jsme to my, kdo upevňuje význam tak pevně, že se po chvíli zdá být přirozený a nevyhnutelný. Význam je *konstruován systémem reprezentací*.“ (Hall 1997 : 21) Význam je konstruován, produkován pomocí kódu jakožto výsledek označovacích praktik.

Kódy můžeme rozdělit do množství kategorií, které mají často charakter dichotomií, např. rozšířený X omezený kód, analogový X digitální. Dalším příkladem mohou být broadcast X narrowcast kódy, jež definujeme povahou publika, na které působí. Broadcast kód je zaměřen na masové heterogenní neohrazené publikum, narrowcast na specifická konkrétní publika. „Narrowcast kódy získaly v naší masové společnosti úlohu zdůrazňovat rozdíl mezi „my“ (uživateli kódu) a „oni“ (lajky, nevzdělanci). Broadcast kódy zdůrazňují podobnosti mezi „námi“ (majoritou).“ (Fiske 1990 : 77)

Kód můžeme vnímat jako způsob, jako určitý styl. V takové interpretaci vyvstává jeho nátlakový charakter jímž slouží dominantní ideologii. Barthes ve své rané práci *Nulový stupeň rukopisu* odhaluje klasický francouzský způsob psaní jako styl, jenž se sice jeví jako přirozený a jediný možný, dokonce zrcadlí skutečnost, ale který vůbec není tak průzračný. Ve zdání přirozenosti, která je v podstatě vnucené, vidí Barthes „charakteristický akt buržoazního vyvlastnění, součást velkého modelu, v němž všechny aspekty buržoazního života nenápadně dostávají přirozený, správný, univerzální a nevyhnutelný vzhled. Reagovat na tento rukopis znamená přijmout jeho hodnoty za své, potvrdit a posílit přirozenost takového způsobu života.“ (Hawkes : 90)

4.1.2 TEXT

„Text je utvářen specifickým spletcem elementů kódu (kódů), tak, aby něco vyjadřoval“ (Danesi : 43) Časopis Newsweek v našem případě je text tvořený jazykovým kódem (psaným slovem), vizuálním kódem (fotografie, infografika) a něčím, co snad můžeme nazvat kódem tištěného média. Tedy jeho fyzickou podstatou sešitých listů potištěného papíru, kterými listujeme stránku po stránce.

4.1.3 PREFEROVANÉ ČTENÍ

Text je určený ke čtení, tj. dešifrování významů do něj zakódovaných. V médiích pak dochází k tomu že denní bázi produkce zpravodajských obsahů se ideologickým předpokladům dostává praktického vyjádření. Slovní a vizuální znaky, jinak obdařené vlastností polysémie, jsou uzavírány a význam, jež nesou, dostává pevně ohraničené obrysy žádoucího dekódování. „K uskutečnění ideologického uzavření, je událost připravena pomocí znaků, které naznačují, jak mají být pochopeny – jaký je jejich význam.“ (Hartley 1982 : 57) Titulek u fotografie má za úkol nabídnout jeden určitý význam a vizuál vysvětlit. Barthes této vlastnosti říká *zakotvení (anchorage)*. Slova upravují čtení významu z fotografie ve prospěch dominantní ideologie.

Avšak studium kódování a dekódování sdělení odhaluje i praktiky, které čtenáři používají, aby obešli čtení textu způsobem vyžadovaným autorem¹⁰. S textem vyjednávají, aktivně využívají, mnohoznačnosti textu, hledají únikové cesty před preferovaným významem. „Literaturu lze rozdělit na tu, která dává čtenáři roli, funkci, vyzývá ho k tomu, aby při čtení něčím přispěl a na tu, která počítá s ním, že čtenář je líný nebo nadbytečný – prostý konzument.“ (Hawkes 1999 : 95)

4.1.4 KONSTRUKCE REALITY VE ZPRÁVÁCH

Proces vytváření reprezentací pomocí kódovaných významů ustanovuje vztah mezi mediálními obsahy a realitou. Ta se v médiích neodráží, jak by se mohlo zdát například z realističnosti zobrazování, ale naopak je vytvářena a tím zároveň definována.

10 Barthes podle uvedeného rozlišuje texty ke čtení (readerly – statické, s určeným pohledem na svět zmrazeným v čase) a k psaní (writerly – požaduje aktivní vtažení čtenáře do konstrukce významů.) Start Hall upozorňuje na čtení textu v dominantním/opozičním kódu. Umberto Eco podobně nalézá otevřené a uzavřené texty.

Tuto tezi předpokládá *konstrukcionismus*¹¹. V naší práci nepůjde o to, jak věrně nebo objektivně média popisovala Husajnovu vládnutí a zahraniční politiku, ale právě o to, jaký obraz o něm vytvářela v západním demokratickém světě. Konstrukcionistická teorie nezpochybňuje, jak by se mohlo na první pohled zdát, existenci fyzikálního světa, pouze tvrdí, že v tomto světě neleží význam. Ten je vytvářen symbolickými praktikami označování pomocí reprezentací a kódu.

Z množství kódů je potom reprezentace skrze jazyk ústředním procesem tvorby významu. Slova a znaky, které používáme, reprezentují ostatním lidem naše myšlenky a pocity. "Význam je neustále produkován a vyměňován v každé osobní nebo sociální interakci, které se účastníme." (Hall 1997 : 3) Dává smysl naší identitě, našemu umístění ve světě a v dané kultuře.

Jak tedy dochází ke vzniku reality v masových médiích? Média vydávají svůj konstrukt reality, svou vlastní vizi skutečnosti, za obecnou pravdu. Od publika se potom očekává, že tuto realitu přijme a koordinuje zkušenost své vlastní reality s mediálními obsahy. Jinými slovy, významy, jež nezískáváme v symbolické interakci z každodennosti, dostáváme z médií. A v tomto smyslu je mediální realita „reálnější“ než přímá skutečnost.

11 Podle Stuarta Halla můžeme kromě konstrukcionistické teorie reprezentace reality rozlišit ještě teorii intencionální a reflexivní. Reflexivní teorie předpokládá, že význam leží v nějakém objektu reálného světa a jazyk funguje jako zrcadlo, které pouze odráží význam již existující ve světě. Intencionální přístup zdůrazňuje vliv autora, mluvčího, který vytváří význam pomocí jazyka - slova znamenají to, co si jejich autor přeje. (Hall 1997 : 24 - 25)

5. SÉMIOTIKA

Metodou zkoumání Husajnova mediálního obrazu jsme zvolili metodu sémiotickou, zvláště pro její schopnost strukturovat a nahlížet za zdánlivě přirozený stav věcí. Sémiotickým úkolem bude odstranění nánosů samozřejmosti, očistit text od metafor a mýtů a dešifrovat předkládaná sdělení v jejich pravé podobě, tedy jako ideologická.

5.1 STRUKTURALISTICKÁ TRADICE

Jedním z otců zakladatelů sémiotiky je Ferdinand de Saussure, jehož pojetí této vědní disciplíny je strukturalistické. Základní jednotkou je *znak*, jenž je výslednicí vztahu mezi dvěma členy - *označujícím* a *označovaným*.

Strukturalismus tvrdí, že není možné nahlížet realitu nezúčastněně, tj. vykládat ji objektivně. Jevy není možné zkoumat odděleně od pozorovatele, protože pozorovatel vždy vstupuje do nějaké interakce se zkoumaným. Zároveň není možné zkoumání jevů jako takových, protože „pravá podstata věcí nespočívá ve věcech samých, ale ve vztazích, které si mezi nimi vybudujeme a posléze vnímáme.“ (Hawkes 1999 : 14) Strukturalismus je potom způsobem přemýšlení o světě, které se zabývá odhalováním a popisováním konceptuálních a lingvistických struktur a kultury, které vytvářejí.

5.2 ZNAK

„Sémiotika, nebo věda o znacích, se zajímá především o způsob, jakým je význam generován na úrovni znaků a zároveň na vztahy mezi znaky ve znakových systémech.“ (Hansen, 1998 : 205) Základní analytickou jednotkou v sémiotice je *znak*. Dva nejnvlivnější modely znaku přinesli do diskurzu sémiotiky (lépe řečeno tento diskurz ustanovili) americký filozof a logik Charles Sanders Peirce a švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure.

Saussurův znak má, jak již bylo řečeno, dvě komponenty, *označující* (fyzická, vnímatelná podoba znaku) a *označované* (mentální obraz), ke kterému se vztahuje. Tento mentální obraz existuje předem a je široce rozšířený mezi členy konkrétní

společnosti, kteří sdílejí stejný jazyk (nebo případně jiný komunikační kód¹²). Význam vzniká *signifikací*, jež je vztahem znaku a nějaké vnější reality, přičemž tento vztah mezi nimi je čistě *arbitrární*, dohodnutý. Tato arbitrárnost spočívá v neexistenci přímé souvislosti, ba ani vzdálené podobnosti, mezi znakem a reálným objektem¹³.

Arbitrární povaha znaků je dána konvencionalizovaným vztahem mezi označujícím a označovaným, kde konvence je tzv. sociální dimenzí znaku: je to dohoda mezi uživateli o jeho vhodném použití.

Ve znakových systémech chápeme významy jako odlišnosti: „Označované jsou mentální koncepty, které používáme k rozdělení reality a její kategorizaci, abychom ji mohli pochopit. Hranice mezi kategoriemi jsou umělé, nikoliv přirozené. ... Význam je tedy lepší definovat jako vztah mezi znaky, spíše než vztah mezi znakem a vnější realitou.“ (Fiske 1990 :45)

5.2.1 KATEGORIE ZNAKŮ

Narozdíl od Saussureovské analýzy znaku, která se zaměřuje a vztah označujícího k označovanému a znaku k ostatním znakům, obrací se Pierce právě ke vztahu označovaného a objektu v realitě. Podle toho, jakým způsobem vyjadřují význam svým vztahem k objektu, navrhl Pierce rozdělení znaků do tří kategorií - *ikony*, *indexy* a *symboly*.

5.2.1.1 Ikon

Ikonické jsou znaky, které se nějakým způsobem podobají *referentu* (objektu v realitě). Ikonický vztah má fotografie k fotografovanému předmětu do té míry, nakolik se mu podobá. Ikonický znak je takový, kde „forma označujícího je determinována do jisté

¹² Komunikace probíhá verbálně i neverbálně a může být úplně neosobní, jako například když zvony bijí poledne. Řečový akt zahrnuje kromě pronášení slov i přenos sdělení prostřednictvím gest, mimiky, postoje, vzdálenosti, oblečení, přízvuku, tónu, atd.

¹³ Výjimkou jsou *onomatopoeia*, tedy slova nebo slovní spojení, která napodobují zvuk popisovaného, nebo naznačují původ tohoto zvuku. Jde převážně o citoslovce. Krásný výčet těchto slov v mnoha jazycích je možné najít tady: <http://en.wikipedia.org/wiki/Onomatopoeia>

míry označovaným.“ (Fiske 1990 : 52) Obvykle, ale ne výlučně, jde o vizuální znaky a obrazy.

5.2.1.2 Index

Indexický je znak, „který identifikuje referent, nebo naznačuje, kde ho hledat.“ (Danesi 2002 : 40) Vztah k referentu je v tomto případě konkrétní a často má charakter příčiny a následku. Tak bývá kouř indexickým znakem ohně, kroužící supi jsou indexem blízké smrti a bolest na prsou je indexem infarktu myokardu. (Nebo jiné nemoci, avšak určení diagnózy je příčinná operace, která má obecnou povahu indexického znaku.)

5.2.1.3 Symbol

Symbol je znak, „který něco zastupuje, a to arbitrárním způsobem, založeným na konvenci.“ (Danesi 2002 : 40) Je to čistě arbitrární znak v Saussureovském smyslu. Symbolický rozměr znaků je zastoupen především v jazyce, kde ve vztahu mezi označujícím a označovaným není žádná podobnost ani příčinná souvislost, naopak vztah má smysl pouze ve struktuře jazyka a mezi jeho uživateli.

Avšak takové rozdělení není nutně exkluzivní, znaky mohou mít i kombinované vlastnosti. Například červená na semaforu je indexem (povel k akci zastavit auto), ale zároveň symbolem (stop, nebezpečí, které je v naší kultuře s touto barvou spojováno). Přehledně rozlišuje Piercovo rozdělení znaků následující tabulka:

.Tab01| Tři aspekty znaků (Berger 1998 : 5)

	<i>Ikon</i>	<i>Index</i>	<i>Symbol</i>
Označuje skrze	Podobnost	přirozený vztah	konvence
Příklad	Obrázek	kouř/ohně	socha
Zpracování	lze vidět	lze si domyslet	musí se naučit

Doplňující pohled na vztah mezi označujícím a označovaným nabízí Fiske, když mluví o *motivovanosti* a *omezení* znaku. Motivace a omezení jsou dva téměř zaměnitelné termíny, které popisují do jaké míry je označované determinováno označujícím. Vysoce motivovaný znak je téměř ikonický, naopak arbitrární znak (symbol) je nemotivovaný. Čím více je znak motivovaný, tím více je označující omezováno označovaným. (Fiske

1990 : 52) Symboly například jsou znaky nemotivované neomezené, arbitrární, dohodnuté.

Podrobněji se motivovanosti znaku věnuje Černý s Holešem, kteří nacházejí tři druhy motivovanosti: zvukovou, morfematickou a sémantickou. „Motivovanost není opakem arbitrárnosti nebo konvenčnosti. ... Motivovanost je souhrn všech faktorů díky nimž není struktura nahodilá.“ (Černý, Holeš, 2004 : 51)

5.3 PARADIGMA A SYNTAGMA: STRUKTURA KÓDU

Znaky se nevyskytují osamoceně, nýbrž jsou sdruženy do kódů, ve kterých teprve dostávají smysl. Mluvíme-li o jazykovém kódu, můžeme říci, že „znaky existují v systémech sítí a interních vztazích jazyka samého. Paradigmatická a syntagmatická dimenze pomáhá struktuře jazyka znaky vybírat a používat.“ (Hansen, 1998 : 206) Jakým způsobem dochází v jazyce k výběru příslušných znaků?

5.3.1 SYNTAGMA

Definuje pravidla pro použití znaků v kombinaci s ostatními, v sekvenčním řetězci kódu. Mluvíme o tzv. *syntaxi*, nebo-li způsobu zápisu. Syntagma je politika řazení znaků (například slavnostní oběd sestává s určeného pořadí chodů).

5.3.1.1 Syntagmatická analýza

Jak syntagma ovlivňuje význam? „V syntagmatické analýze je text zkoumán jako sekvence událostí, která formuje nějaký druh vyprávění.“ (Berger 1998 : 16) Tento druh zkoumání textu klade důraz na posloupnost, řetězení, nebo-li stavbu textuálního útvaru v čase. Za příklad nám poslouží Proppova pozorování (detailněji se Proppovi věnujeme na jiném místě) struktury pohádky, jejichž výsledky můžeme spolu s Bergerem krátce formulovat následujícím způsobem:

- Množství funkcí v pohádkách je omezené
- Posloupnost funkcí je vždycky identická
- Všechny pohádky jsou téhož typu, vzhledem ke své struktuře (Berger 1998 : 17)

„Nehledě na žánr, všechny příběhy jsou komponovány pomocí určitých funkcí (nebo elementů), které jsou klíčové pro tvorbu příběhu. ... Posloupnost, v jaké jsou v příběhu elementy předkládány, je velmi významná. Narativní texty se řídí vnitřní logikou a seřazení elementů v příběhu může významně ovlivnit naše vnímání jakéhokoliv

„významu“. (Berger 1998 : 20) Tak příběhy graduji, historiky jsou vypointované, počáteční ekvilibrium je narušeno, aby došlo k nastolení nového. Všechny tyto stavební kameny naplňují naše očekávání – skrze ně příběhu rozumíme. A současně ustanovují konkrétní text jako naraci.

Pro úplnost ještě odejme, že syntagmatické vztahy mohou být nejen sekvenční (před a po), ale i prostorové. Podle Chandlera jsou definovány následujícími ukazateli:

- Nad/pod
- Vpředu/vzadu
- Blízké/vzdálené
- Vlevo/vpravo
- Severně/jižně/východně/západně
- V centru/na periferii (Chandler, 2002 : 87)

5.3.2 PARADIGMA

Paradigma je na druhé straně politikou výběru znaků z repertoáru nabízeného kódem. Specifický výběr a použití pak nese konkrétní význam. (Ze šatníku si vybírám oblek, když potřebuji vyjádřit mimořádnost navštívené akce.)

Tyto dvě dimenze znaku bývají často prezentovány jako osy, kde horizontální osa je syntagmatická a vertikální paradigmatická. Názornou metaforou vysvětluje mezi znakové vztahy Danesi: „Znaky jsou jako kousky puzzle: na lícové straně mají specifický rys, který je odlišuje od ostatních. Zároveň jsou rozdílně tvarované, což jim umožňuje spojovat se dohromady konkrétním způsobem k vytvoření celkového obrazu.“ (Danesi 2002 : 40)

„Význam vyvstává z rozdílů mezi označujícími a tyto rozdíly nabývají dvou podob: Paradigma je záležitostí substituce a syntagma je záležitostí pozice.“ (Chandler 2002 : 79) V sémiotické strukturální analýze je tato rozdílnost zásadní. „Dočasně, syntagmatické vztahy referují intertextuálně k ostatním označujícím spolu přítomným v textu, zatímco paradigmatické vztahy referují intertextuálně k označujícím, které jsou v textu nepřítomné“ (Chandler, 2002 : 80) Výběr (selekce) i uspořádání (kombinace) určitých znaků vylučuje ze hry ostatní a tím vytváří specifické konkrétní sdělení.

5.3.2.1 Paradigmatická analýza a binární opozice

Paradigmatická analýza je zkoumáním způsobu výběru znaků. Jazyk nabízí množství znaků, vhodných pro popis nějaké situace nebo osoby. Avšak při konkrétní promluvě, tj. užití kódu k přenosu sdělení, dochází redukci všech dostupných možností na jednu jedinou, čímž vzniká význam. Význam znaku je patrný až v porovnání provedené volby z příslušného paradigmatu se znaky, které také mohly být vybrány, ale z nějakého důvodu nebyly.

„Paradigmatická analýza textu zahrnuje hledání vzorců skrytých opozic, jež vytvářejí význam. ... Hledáme binární nebo polární opozice, protože význam je vytvářen ustanovováním vztahů a nejdůležitější druh vztahu v produkci významu v jazyce je opozice.“ (Berger 1998 : 21) Podobně Saussure tvrdí, že v opozicích spočívá základ našeho uvažování: „Koncepty jsou čistě rozdílné, nejsou definovány skrze svůj pozitivní obsah, ale negativně, svým vztahem k jiným výrazům v systému.“ (Saussure 1989 : 117)

Fiske dokonce tvrdí, že binární opozice je univerzálním procesem vytváření smyslu, „protože se jedná o produkt lidského mozku, který funguje pomocí zasílání elektromagnetických zpráv mezi buňkami. Jediné zprávy, které může zasílat, jsou binární – zapnuto/vypnuto.“ (Fiske 1990 : 117).

5.3.3 SYNCHRONICKÝ X DIACHRONICKÝ

Jiného pohledu na syntagma a paradigma docílíme aplikováním časového vývoje a tím postihem dvojí dynamiky textu. Synchronická analýza textu hledá vztahy mezi jeho jednotlivými částmi a postihuje tak jeho statiku. Naopak diachronická analýza sleduje, jak se text/vyprávění vyvíjí, čímž určuje jeho dynamiku. V synchronické analýze textu sledujeme vzorec párových opozic skrytých v textu (paradigmatická struktura), zatímco aplikování diachronické analýzy se zaměřujeme na řetězec událostí (syntagmatická struktura), která tvoří příběh. „Diachronická analýza zároveň pomáhá stanovit kontext, který v textu podmiňuje význam. Kontext je situace – fyzická, psychologická nebo sociální - ve které je text konstruován, nebo o které vypovídá.“ (Danesi : 44)

5.4 SIGNIFIKACE: VYTVÁŘENÍ VÝZNAMU

5.4.1 DENOTACE A KONOTACE

Barthes rozlišuje 3 řády *signifikace*. Prvním z nich je *denotace* - úroveň, na které se znak skládá z označujícího a označovaného. Druhým řádem *signifikace* je *konotace*, která využívá denotativní znak z prvního řádu a spojuje ho s dalším označovaným. „V prvním řádu znaky jednoduše denotují, tedy odkazují k objektu jasným a běžně používaným způsobem, a v druhém řádu *signifikace* konotují, tedy přispívají k cirkulaci společenských a kulturních významů.“ (Hansen, 1998 : 206)

Denotace je chápána jako doslovný význam přenášený znakem: „Denotace popisuje vztah mezi označujícím a označovaným v rámci znaku, a zároveň mezi znakem a externí realitou.“ (Fiske 1990 : 85) Termín odkazuje k běžnému, common-sense vnímání znaku. Sdělení denotace je zřejmé na první pohled – například fotografie denotuje fotografovanou osobu. My pak říkáme: na fotografii je ten a ten člověk nebo to a to místo.

Naproti tomu konotace (výraz pochází z latinského *connotare*), „odkazuje ke kulturním významům připojeným ke slovům (a dalším formám komunikace), zahrnující symbolické, historické a emocionální významy k němu připojené.“ (Berger 1998 : 13) Konotování je vytváření významu na subjektivní nebo intersubjektivní úrovni. Popisuje vztah „vznikající setkáním znaku a pocitů, či emocí uživatelů a hodnot jejich kultury.“ (Fiske 1990 :86)

Konotace jsou tedy více sociálně specifické a díky tomu i mnohem více nejednoznačné. Vystihují vztah, jaký máme ke znaku, vyžadují zaujatá stanoviska. Podobně Danesi tvrdí, že konotace je druhem interpretace. Můžeme ji popsat jako „význam, který má za sebou konkrétní kulturní historii, tedy může být pochopen v rámci *označovacího řádu* (signifying order)“. Z toho odvozuje, že „všechny texty a žánry masových médií jsou zakotveny v konotacích, protože jsou navrženy, aby produkovaly významy vypovídající o kultuře.“ (Danesi : 36) Celý mediovaný svět, ve kterém žijeme, potom můžeme vnímat jako jeden všeobjímající označovací řád.

5.4.2 MÝTUS

Ve druhém řádu signifikace je znakový systém prvního zařazen do hodnotového systému společnosti. Třetím řádem signifikace je pak mýtus. Podle Barthes je mýtus promluva, systém komunikace, nějaké sdělení. Je do jisté míry všezahrnující, protože mýtem se může stát vše. „Mýtem budeme tedy nadále rozumět jakoukoliv – verbální či vizuální – signifikativní jednotku či syntézu: fotografie pro nás bude promluvou stejně jako novinový článek; předměty samy se budou moci stát promluvou, pokud něco označují.“ (Barthes 2004 : 109)

Mytologická analýza začíná tam, kde končí analýza znaku. „Když sémiolog uvažuje o metajazyce, nemusí si již klást otázky ohledně složení řeči – předmětu, nemusí již přihlížet k detailům jazykového schématu: stačí mu z něj znát pouze výsledný člen či globální znak, a to pouze v té míře, v níž tento člen bude podléhat mýtu.“ (Barthes 2004 : 113)

5.4.2.1 Konstrukce mýtu

„Trojdimenzionální schéma (označující, označované a znak), nacházíme i v mýtu. Mýtus je však specifickým systémem v tom ohledu, že je budován na základě sémiologického řetězce, který existuje před ním. Je sekundárním sémiologickým systémem. Co je v primárním systému znakem (tj. celkem sdružujícím koncept a obraz), se v sekundárním systému stává prostým označujícím.“ (Barthes 2004 : 112) V prvním systému je jazyk – předmět. Toho se zmocňuje mýtus, aby vystavěl svůj vlastní systém.

„Označující může být v mýtu nazíráno ze dvou hledisek: jako výsledný člen jazykového systému, nebo jako výchozí člen systému mytického: potřebujeme pro něj tedy dva názvy – na rovině jazyka (tj. Jakožto výsledný člen primárního systému) nazvu označující smyslem, na rovině mýtu ho označím jako formu. U označovaného žádná možná nejednoznačnost neexistuje, ponecháme si pro něj výraz koncept. Třetí člen mýtu, korelace prvních dvou (v rovině jazyka znak), tedy nazvu signifikací: mýtus má vskutku dvojí funkci: označuje a dává na vědomí, vede k pochopení a cosi vnucuje.“ (Barthes 2004 : 115)

Použité metody

6. METODOLOGICKÉ NÁSTROJE

V této kapitole se zaměříme na vysvětlení jednotlivých metod, jež hodláme použít v rámci sémiotické analýzy textu zpravodajského časopisu Newsweek. V centru zájmu bude samozřejmě proces vytváření významu a způsoby jeho vyjadřování v textu. Zaměřím se na text jako jazyk (psané slovo) a současně i na vizuální text (obrázky, fotografie, infografika). Na vizuální stránku textů se při našem zkoumání zaměříme zvláště, abychom alespoň svým způsobem přispěli k vyrovnání určité asymetrie, kterou naznačuje Hansen: „Kritické studium ideologie v mediálních studiích se odehrává v mezích přenosů založených na jazyku, s relativně malou pozorností věnovanou symbolickým a rituálním kvalitám zpravodajských obsahů. Tedy dimenzím, lépe přístupných prostřednictvím obrazů“ (Hansen 1998: 191).

Zaměříme se na proces tvorby významů rámci vztahů mezi jednotlivými elementy textu: znaky a kódy. Podle Fiskeho má sémiotika při studiu znaků tři základní oblasti působnosti:

- Studium různých druhů znaků, různých způsobů, jakým vyjadřují význam a způsobům, jakým se vztahují k lidem, kteří je používají.
- Kódy nebo systémy, ve kterých jsou znaky organizovány. Tento směr pokrývá vlivy na vývoj jednotlivých kódů, ať už jsou to potřeby kultury a společnosti, nebo komunikačního kanálu, který využívají.
- Studium kultury, ve které tyto znaky fungují. (Fiske 1990 : 40)

Ústřední roli ve vytváření lidské společnosti má jazyk. Budeme zkoumat „způsob, jakým je naše chápání a vytvářeno a manipulováno jazykem, konkrétně jak jsou události spravovány a konstruovány skrze masová média.“ (Silberstein 2004 : 64) K jazyku, který Silberstein chápe jako psané slovo přidáme ještě grafické elementy, fotografie a infografiku, čímž vznikne výzkumný materiál – text Newsweeku.

Základní hypotéza, se kterou pracujeme, zní: *Média konstruují realitu ve prospěch dominantní ideologie.* Zároveň předpokládáme, že existuje rozdíl mezi vytvářením obrazu diktátora a demokraticky zvoleného vůdce. Vedlejší hypotéza předpokládá, že *média konstruují svoje zpravodajství jako narace.* Tedy jako příběhy o souboji dobra se zlem.

V této práci se nehodláme zabývat pravdou, tj. zkoumáním, zda byl Husajn masový vrah, vlastnil-li zbraně hromadného ničení, byl-li odsouzen spravedlivě za zločiny, ze kterých byl obviněn. Pro nás je důležité, jak byl Husajn využíván médii jako propagační materiál. Jak byl opracováván a převeden do podoby mediální reprezentace. Když pochopíme, co Husajn ve zvoleném období reprezentoval, dokážeme snad rozkrýt nejen jeho mediální obraz, ale i to, jak tento obraz sloužil dominantní ideologii. Získáme náhled, proti čemu vlastně v této irácké válce USA bojují a jak se tzv. demokratický svět definuje v opozici k autoritářským režimům.

6.1 INTERPRETACE

Podle Černého a Holeše existují tři základní sémiotické metody: interpretace, formalizace a jazykový rozbor. Obecně o interpretaci hovoří Eco, který upozorňuje na dva póly pojetí interpretace. Na jedné straně jde o nalezení významu, zamýšleného autorem, na druhé straně lze texty interpretovat nekonečným množstvím způsobů. (Eco 2004) Kdybychom našli pouhou esenci smyslu autorova záměru, jen bychom tento smysl opakovali a vlastně autorovi přitakávali. Spíše než, co text říká, se proto zaměříme na to, co neříká, co nám zatajuje. Nekonečné rozvíjení sémiózy omezíme ve smyslu, jakým chápe interpretaci Berger:

Berger rozlišuje analýzu a interpretaci. Zatímco analýza je ve své podstatě rozložením zkoumaného tématu na části a sledováním souvislostí mezi nimi, je interpretace „aplikováním konceptů spojených s nějakou intelektuální doménou ... na text.“ (Berger 1995: 19) V souvislosti s úkoly této práce chceme interpretovat text (Newsweek) pomocí k kritické marxistické teorie a možností, jež nabízí sémiotika.

6.2 KOMPARACE

Cennou metodou při odhalování odpovědí na otázky je srovnání (komparace). „Komparace odkrývá rozdílné vlastnosti studovaného objektu, tím, že ukazuje, které jsou pro něj unikátní, které sdílí s ostatními a které možnosti chybí úplně.“ (Hartley 1982 : 162) Hartley navrhuje následující oblasti, jež mají být předmětem komparace:

- **Témata, rétoriku a zpracování**
- **Žánry**
- **Čas a kulturu**

Porovnávání několika magazínů s ohledem na postavu prezidenta Husajna, jež by se zdálo optimálním, je bohužel nad rámec možností této práce. Zároveň komparace obrazu prezidenta Bushe, jako představitele demokratického režimu, a prezidenta Husajna, exempláře diktátora, se můžeme věnovat jen z části a pro dokreslení toho, co se dozvíme přímo o Husajnovi.

6.3 KRITICKÉ ČTENÍ

Protože zkoumaným materiálem je tištěný magazín, půjde v této analýze odva druhy textů: zpravodajský text a zpravodajskou fotografii. Čtení zpravodajských textů nemusí přinášet pouze potěšení, podle Hartleye lze konzumentskou radost transformovat do produktivnější aktivity, kterou je myšleno *kritické čtení*. Navrhuje soustředit se na „způsob jakým je text utvářen, aby dával smysl; na ideologické významy, které prosazuje.“ (Hartley 1982 : 154)

Ideologii skrytou v textu pomáhá odhalovat *symptomatické čtení*. Podle Althussera je kritickým přístupem k textům, vycházejícím z předpokladu, že ideologie je uzavřený systém, který nastoluje jen takové problémy, které je schopen řešit (viz. Reifová a kol. 2004 : 83). V praxi jde o objevování *symptomů* - problémů, které v textu nejsou nastoleny explicitně, ale přesto se dají vyčíst mezi řádky.

Fotografie hraje zásadní roli při konstrukci významu příběhu částečně pro svou nepopiratelnou schopnost interpretace světa. Co vidíme se zdá být skutečné nebo vysoce realistické. Navíc se vždy jedná o zastavený okamžik, moment, který se otiskuje do věčnosti. Hartley navrhuje seznam elementů, které jsou v reportážní fotografii používány k označování (Hartley 1982 : 181 – 186):

- **Zpravodajsko hodnotové** (*newsworthiness*) - zvláštnost, okamžitost, aktuálnost, konflikt, osobnost, celebrita, přitažlivost, lidský zájem, povědomost, zábavnost
- **Osobnostní** – postoj, přístup, vystupování, styl, gesta, aktivita, výraz, oční kontakt, znaky sociální role nebo postavení
- **Situační** – viditelnost pozadí, rekvizity, kostýmy, další postavy v záběru, vzdálenost mezi jednotlivými postavami

- **Technické** – Osvětlení, vzdálenost, ostrost, zrnitost¹⁴
- **Kontextové** – kompozice v rámci rozvržení stránky. Formát strany. Vztah mezi titulkem, článkem a grafikou/popisky
- **Estetický kód** – realismus, přirozenost, móda, umění

6.4 KONSTRUKCE COMMON-SENSE

Principy, které jsou považované za univerzální a na kterých se shodne většina, můžeme označit za „zdravý rozum“, neboli *common-sense*. Tyto principy zároveň předkládají obecně platnou verzi reality, jejíž zpochybňování je majoritou právoplatně zesměšňováno, protože alternativní vysvětlení vede k rozporům. Common-sense je tedy ve své podstatě konsensus většiny, opozice s případným alternativním přístupem je vždy v menšině. Postupy vytváření common-sense pomocí znaků v médiích, se nazývá *naturalizace* (zprostředkované) reality.

6.5 INTERTEXTUALITA

Vzájemně propojené mediální texty vytvářejí spolu s tím, co dokážeme vnímat nezprostředkovaně, naši zkušenost sociální reality. Propojení textů a odkazování na jiné texty vytváří nový význam. „Intertextualita je vědomé nebo nevědomé recyklování materiálu z jiného, časově předcházejícího textu.“ (Berger 1998 : 23) Mnohé rétorické figury jsou na intertextualitě přímo závislé. *Parodie* v každém případě předpokládá, že publikum zná předcházející text, jinak nemůže fungovat. Jiným příkladem může být *parafráze*.

Autoři zpravodajských textů si mohou půjčovat známé charaktery, prostředí nebo situace z předchozích textů, jejichž původ může být zcela mimo novinářský diskurz, často například v pop kultuře. Tím vytvářejí nový smysl – vlastnosti fiktivní filmové

¹⁴ Výčet technických elementů pomáhajících fotografii signifikovat zřetelně podléhá dobové úrovni vývoje v oblasti fotografie. Dnešní fotografie jsou téměř bez výjimky **pořizovány a zpracovávány digitálně**, což umožňuje dříve nevídané manipulace a revoluci estetiky zobrazování obecně. Mám na mysli nejrůznější koláže, a především odstraňování nežádoucích prvků (vyhlazování kůže, ideální zformování „citlivých“ partií) nebo naopak přidávání žádoucích atributů, změny prostředí a celkového vyznění fotografie.

postavy, za níž stojí bohatě rozpracovaný definující příběh, mohou být připisovány politikovi a tím velmi výmluvně popisovat jeho vlastní charakter.

Konstatujeme, že taková přirovnání mají často charakter nálepky¹⁵ a ze sémiotického hlediska takové texty uzavírají dveře volné interpretaci a do popředí tlačí jediný žádoucí, tj. preferovaný význam.

6.6 METAFORA

Metafora je častá rétorická figura. Je nahrazením znaku (slova, vyjádření, obrazu) znakem jiného druhu, z jiné smyslové oblasti či sféry věci na základě podobnosti vzhledu, rozměru, stavu, či jiné vlastnosti, čímž vzniká nový význam vycházející z asociace. (Reifová a kol. 2004)

Podívejme se blíže na konstrukci metafory. Použijeme Danesiho příklad metaforické věty profesor je had, ve které nalézáme 2 referenty, spojené konkrétní asociací. Primární referent nazýváme *téma (topic)* metafory a sekundární referent, v našem případě „had“, je *prostředek (vehicle)* metafory. Korelace těchto dvou referentů vytváří nový význam nazývaný *základ (ground)*. (Danesi 2002 : 49) Nově vzniklý význam je však víc než pouhou sumou významů dvou specifických referentů, je vlastně něčím docela jiným: „V této metafoře není tedy implikován význam hada jako určitého plaza, ale spíše charakteristiky, které had jako takový symbolizuje – lstivost, nebezpečí, zrádnost, atd.“ (Danesi 2002 : 49) Tyto implikace se v metafoře přenášejí na primární téma a vzniká nový význam profesora s vlastnostmi, obvykle připisovanými plazům.

„Metaforický jazyk promlouvá skrze analogii, porovnává dvě věci. Existují dvě podoby metaforické řeči. Metafora, která obsahuje přímou analogii: Má láska je rudá růže. A *přirovnání*, kde je analogie nepřímá: Má láska je jako rudá růže.“ (Berger 1998 : 68)

Metafory jsou nástroje myšlení. Formují a utvářejí naše chápání různých abstrakcí a tím umožňují jejich konceptualizaci v každodenním životě. Přemýšlení v metaforách je

¹⁵ V sociologii deviantního chování nazývaná jako *etiketizační teorie*, nebo *labelling*. Narozdíl od objektivního porušení normy je deviace výsledkem interpretačních a hodnotících činností dominantní části nějakého společenství, vykonávajícím sociální kontrolu. (více např. viz. Munková, Becker, Goffman a další)

nedílnou součástí života obyčejných lidí, nejen básníků a spisovatelů. „Metafora odhaluje základní tendence lidského myšlení uvažovat o určitých referentech slovy jiných referentů.“ (Danesi 2002 : 49) Pomocí nalézání nových slovních spojení umožňují metafora jazyku vyvíjet se. Na principu metafora fungují i přísloví. Specifickým případem metafora jsou potom *personifikace*, které přenášejí lidské vlastnosti na objekty živé i neživé přírody, případně lidské výtvoř. V médiích jsou, jak uvidíme dále metafora hojně používané, v politickém zpravodajství se často objevují metafora ze světa sportu, ap.

6.6.1 VIZUÁLNÍ METAFORA

Vizuální metafora je spojením referentů v obrazového kódu. Objevuje se často v reklamě, ale pochopitelně i ve filmu a dalších žánrech. V reklamě jde o netextové spojení svou a více znaků. Obvykle se vlastnosti značící úspěch, krásu, nebo libovolný jiný žádoucí stav přenášejí na inzerovaný produkt.

6.6.2 KONCEPTUÁLNÍ METAFORA

Metafora funguje paradigmaticky, což je dobře vidět u *konceptuální metafora*, popsané Georgem Lakoffem a Markem Johnsonem. Konceptuální metafora je podle nich generalizovaný metaforický vzorec, který definuje specifickou abstrakci.

„Výraz „cítí se jako ryba ve vodě“ je ve skutečnosti doklad konceptuální metafora, tedy něčeho obecnějšího, fundamentálnějšího - manifestací obecné metaforické představy, že lidé jsou zvířata. Stejný recept může sloužit jako základ k dalším konstrukcím, kde je zvířecí prostředek použit k popisu vlastností lidských bytostí. „Každá z dvou částí konceptuální metafora je doména: „lidé“ jsou cílová doména (*target domain*), terč konceptuální metafora „zvířata“ jsou zdrojovou doménou (*source domain*), protože jsou třídou prostředků, které mohou být užity k tvorbě specifických metafor („zdroj“ metaforického konceptu).“ (Danesi 2002 : 50)

Lakoff a Johnson dále tvrdí, že kulturní identifikace se skupinou je z velké části založena na vazbách, které jsou časem ustavovány mezi konceptuálními metaforami. Tyto vazby nazývají *idealizovanými kognitivními modely*. Často se opakující a snadno pochopitelné metafora bez větších estetických ambic, které se často používají v médiích, se časem mění v klišé. Naopak objevování analogií v metaforách produkovaných v užších skupinách, vyžaduje intertextuální zapojení dalších obsahů a hlubších zásobu znalostí.

(Lakoff, Johnson : 2002) Tato teze odpovídá definici broadcast a narrowcast kódů, jež jsme vyložili výše.

Metafory samozřejmě prostupují i mediálními reprezentacemi. „Můžeme říci, že pravá podstata těchto reprezentací je metaforická, jelikož symbolizuje psychologická i společenská témata skrze konkrétní zobrazení charakterů a situací, které jsou nám známé a srozumitelné.“ (Danesi 2002 : 48) Konceptuální metafory umožňují tvorbu metaforických modelů. Zkoumáním zdrojových domén, na kterých jsou konceptuálně založeny články v Newsweeku/konkrétní články o Husajnovi, pomohou osvětlit jeho mediální obraz.

Pro úplnost dodejme, že Lakoff a Johnson rozlišují několik druhů metafor

- Strukturální – tvarují jak přemýšlíme, vnímáme a jednáme
- Orientační – se týkají prostorové orientace, jak je reflektována bipolárními opozicemi
- Ontologické – interpretují život v termínech běžných objektů a substancí (Lakoff, Johnson : 2002)

6.7 METONYMIE

Metonymie je „nahrazení (záměna jména jménem) jednoho znaku znakem jiným, který je s původním ve vztahu úzké a typické věcné souvislosti. Touto souvislostí je obvykle vztah příčiny a následku, části a celku, nástroje a výsledku, formy a látky, věci a jejího místa, jevu a jeho symptomů“ (Reifová a kol. 2004 : 142). Další výčet věcných souvislostí, na kterých se mohou zakládat metonymie nabízí Čený a Holeš: místní, časové, způsobové, příčinné, látkové, symbolické.

Slabší formou metonymie je synekdocha. „Metonymie je obecná asociace: buřinka značí Anglii. Druhou variantou je synekdocha, kde část reprezentuje celek a vice versa (Bílý dům znamená americké prezidentství).“ (Berger 1998 : 69) Obě jsou rétorické tropy tvořené na bázi syntagmatu, tj. asociace významu pocházejí ze stejného významového repertoáru. „Jestliže metafora transponuje kvality z jedné roviny reality do jiné, metonymie asociuje významy ve stejné rovině.“ (Fiske 1990 : 95)

Reprezentace reality nevyhnutelně zahrnuje metonymie, které Fiske vnímá jako „mocné zprostředkovatele reality, protože fungují indexicky. Jsou částí z těch, které

zastupují.“ (Fiske 1999 : 97) Indexická povaha metonymie, její schopnost zastupovat částí větší celek, se často využívá v narativních textech. Ve filmu, v komiksu, zkratka všude tam, kde je na divákovi, aby doplnil význam na základě zjevených metonimických náznaků.

6.8 SYMBOL

Symbol je jeden je podle svého vztahu ke skutečnosti typem znaku, jenž je arbitrární a nemotivovaný. „Objekt se stává symbolem, když konvencí a užíváním získá význam, jenž mu umožní něco zastupovat.“ (Fiske 1990 : 91) Důležitým faktorem určujícím význam symbolu je konvence a shoda uživatelů. Tak může mít tentýž symbol rozdílný význam napříč geografickými, kulturními i časovými kontexty. Symbol je podle Doubravové ve stejném smyslu „fyzickou reprezentací ideje, kterou však svou materiální podobou přímo nijak nepřipomínají ani nenapodobují.“ (Doubravová 2002 : 65)

Co určité znaky, se kterými se při interpretaci Newsweeku setkáme, symbolizují, bude obtížné rozhodnout. Budeme se opírat o znalosti a zkušenosti sociokulturního světa civilizace demokratických kapitalistických zemí, ke které sami patříme, a pro kterou jsou texty konečně určeny. Pro pomoc občas sáhneme i po vnější autoritě, Beckerovu Slovníku symbolů.

6.9 NARATIVITA

Jedním ze základních pilířů této práce je předpoklad, že media konstruují zpravodajské obsahy jako příběhy. Vyprávění o dobru a zlu, o hrdinech a padouších. Fiske přirovnává funkce mediální narativity k mýtům dávných společností: „V průmyslových společnostech jsou média nahlížena jako vykonavatel funkcí ekvivalentních s mýty v kmenových orálních společenstvích. Tak mohou být všechny epizody televizního seriálu považovány za různé promluvy (parole) své hluboké struktury nebo jazyka (langue).“ (Fiske 1990 : 124)

6.9.1 TAXONOMIE CHARAKTERŮ

Zajímavý vhled do našeho snažení porozumět způsobům tvorby významu na stránkách Newsweeku může přinést ruský formalismus, který zde budeme ilustrovat prací V. J. Proppa. Ten ve svém stěžejním díle Morfologie pohádky „soustředí svůj zájem právě na normy, pomocí nichž narativní struktury pracují a na jednotky „obsahu“, v nichž se normy uskutečňují; jeho pokus o jejich taxonomii si až dodnes uchovává značnou

hodnotu, neboť pohádky, podobně jako mýty, představují důležitý prototyp veškerého vyprávění.“ (Hawkes 1999 : 56) Propp navrhuje pojem funkce, kterou rozumíme „akci jednající postavy vymezenou z hlediska jejího významu pro rozvíjení děje.“ (Ibid.) Funkcí našel ruský vědec 31¹⁶. Dále je dělí do sedmi okruhů jednání, jež odpovídají 7 příslušným jednajícím osobám:

- protivník (škůdce)
- dárce (dodavatel)
- pomocník
- carova dcera (hledaná osoba) a její otec
- odesílatel
- hrdina
- nepravý hrdina

Jednající osoby znamenají pouhé role, které mohou být obsazeny libovolnými aktéry. Tím je vysvětleno, proč existuje takové množství pohádek a přitom jen málo základních struktur, na kterých jsou vystavěny. Podobně jako staré mýty, jež jsou v různých krajích oděné do rozličných pestrobarevných kabátů, ale v zásadě opakují všude totéž. Pohádky tematizují souboj dobra se zlem (hrdina vs. škůdce). Můžeme aplikovat funkce, které jsou v pohádkách připisovány protivníkovi, ústřednímu politikovi nepřátelské země? Využívají média tyto funkce k budování profilu Saddáma Husajna jako protivníka?

Hrdinové potřebují zloduchy, aby se vůbec hrdiny mohli stát. Základní opozice v naraci je dobro X zlo. Představitelé statu-quo, přežívají týden co týden na stránkách novin a časopisů a v televizních zpravodajských relacích, zatímco se v každém vydání utkávají se svými rozličnými oponenty, aby z těchto duelů vyšli vítězně a své protivníky porazili. Zpravodajství tak rozděluje politické konkurenty na dobré (hrdiny) a špatné

16 Úplný výčet funkcí je samozřejmě k nalezení v Proppově díle Morfologie pohádky, nebo nejnázve na http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Jakovlevič_Propp

(zloduchy). Hartley uvádí, že takové zobrazování se nápadně podobá žánru cop series, který má stejné schéma: Dobro zůstává, zatímco zlo je neustále re-personifikováno a následně poráženo. (Hartley 1088) Obraz Husajna je však náročnější, připomíná spíše seriál: je potřeba více dílů, aby se zrodil opravdový zloduch.

7. APLIKACE SÉMIOLOGICKÝCH METOD

Zpravodajský text v našem případě konstituuje psané slovo a vizuální prvky, ze kterých sestává tištěná verze týdeníku Newsweek. V analýze Fiske navrhuje všimnout si běžných a zvláštních použití znaků v rámci textu, tedy dodržování a porušování pravidel. Speciální výběr a použití znaků v textu ukazuje na záměr autora a může osvětlovat jeho motivy. „Kreativitou a originalitou často nazýváme porušování norem a konvencí. Sémiotická analýza může pomoci pochopit, které normy byly porušeny a jak velká je tato odchylka je.“ (Fiske 1990 : 103) Radí všimnout si zvláštností, zvláště nahrazení jednotek z očekávaného paradigmatu v syntagmatickém řetězci jednotkami z jiného paradigmatu. Tímto způsobem, spojením znaků z různých paradigmat, vzniká metaforicky nový význam.

Je důležité mít stále na paměti, že fotografie svou ikonickou navozuje zdání samozřejmé přirozenosti. Fiske pro analýzu vizuálu doporučuje postupovat následovně:

- Určit hlavní znaky na vizuálu
- Najít mýty a konotace
- Definovat konfrontaci my vs. oni
- Dešifrovat případný textový popis (Fiske 1990)

7.1 KOMUNIKAČNÍ TEST

Ke *komunikačnímu testu*, je vhodné přistoupit, když hodláme určit a definovat významné rozdílnosti v rámci paradigmatu nebo syntagmatu. Technika spočívá v záměně charakteristických znaků (např. na fotografii) a sledování, co taková změna provede s celkovým významem. Pomůže nám určit, které znaky jsou nejdůležitější pro artikulaci významu daného textu, a které jsou vedlejší. Pochopení významu v tomto případě vyvstává spíše s ohledem na to, co významné není. (Fiske 1990)

„Primárním úkolem sémiotiky médií je odhalovat jak masová média vytvářejí nebo recyklují znaky pro své vlastní účely.“ (Danesi 2002 : 34) Tento úkol je podle Danesiho vhodné realizovat hledáním odpovědí na otázky:

- Co konkrétní struktura znamená nebo reprezentuje?

- Jak je tento význam konkrétně reprezentován (jakými znaky je doložen)?
- Proč je tento význam právě takový?

Mediální obraz Saddáma Husajna

8. NUTNÁ ÚPRAVA TEZÍ

Původní záměr spočíval ve srovnání dvou půlročních období. Domnívali jsme se, že Husajnov obraz lépe vykryštalizuje ve srovnání období příprav na válku a období vítězného tažení spojenců před Husajnovou smrtí. Tento záměr se však při pilotním výzkumu ukázal jako nesplnitelný. Ve druhém zvoleném období, totiž není prezidentu Husajnovi věnována v Newsweeku žádná pozornost. Doslova ze stránek zmizel. S analýzou Husajnova mediálního obrazu začneme podle plánu 6 měsíců před začátkem invaze do Iráku.

9. PRAVDIVÝ OBRAZ

"V našem intelektuálním prostředí je pravdou, na které záleží, mediální pravda" (Ramonet 2003 : 64) Pochopitelně není v silách člověka ověřit pravdivost zpráv, proto jsme nuceni médiím jejich výklad událostí věřit. Není možné pokaždé prověřovat každý teroristický útok v Pákistánu, Tel-Avivu, Káhiře a Bombaji. Fyzická nedosažitelnost místa události však není jedinou překážkou. Moderní bojové konflikty jsou utajenými válkami v tom smyslu, že kromě bojujících sil nemá ke skutečným reáliím bojiště nikdo jiný přístup.

Nakonec ani zmnožování zdrojů informací, tedy strategie vzdělaných, kteří si chtějí vytvořit vlastní názor, není často k užitku, zvláště v situacích kdy o událostech informují všechna média shodně. Vzhledem k obrovské koncentraci vlastnictví v mediální sféře a existenci několika vlivných tiskových agentur, které slouží jako zdroje pro ostatní, je to pochopitelné.

Z těchto předpokladů však zamýšlíme usuzovat, že mediální obraz vytvářený v Newsweeku bude velmi podobný obrazu, který přináší jiné časopisy, ale i zcela odlišná média, jako televize nebo rozhlas, které pouze používají specifické a povaze konkrétního média odpovídající znaky. Tím získáváme možnost povýšit mediální obraz Saddáma Husajna z časopisu Newsweek na jeho skutečný, pravý mediální obraz.¹⁷

17 Významné rozdíly v mediálním obraze diktátora je naopak možné očekávat v médiích jiných regionů a odlišných politických systémech.

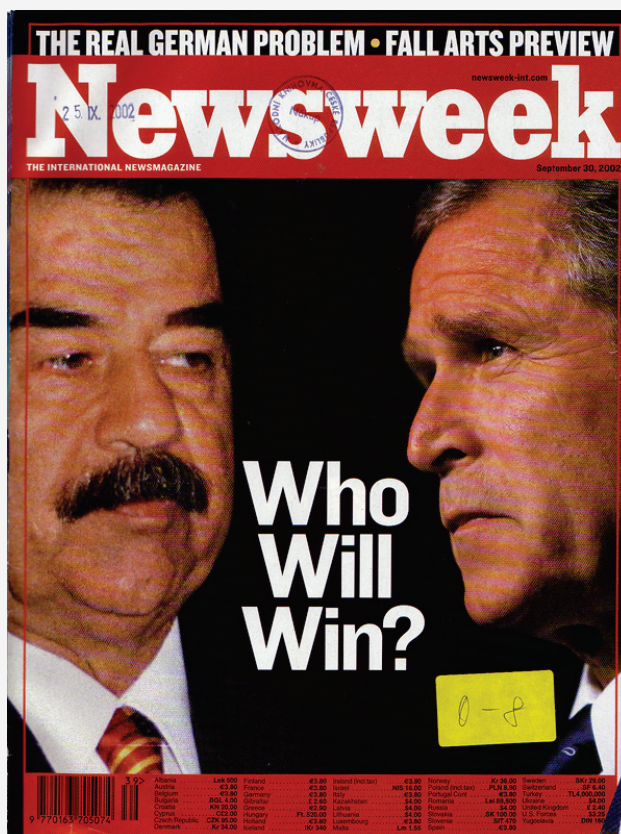
10. ANALÝZA TEXTU

Během studia textu narýsoval nashromážděný materiál mapu základních oblastí, ve kterých je Husajnův obraz podáván. Zároveň se jedná o do jisté míry vypovídající výčet. Vidíme zastoupení intimních témat, jako je rodina a sexuální život a témata související s připravovanou válkou. Naopak úplně chybí témata čistě politická nebo ekonomická, témata výkonu moci ve smyslu správy země, role v zahraniční politice. Kdybychom chtěli vydat o Husajnovi časopis, který by se mohl jmenovat třeba *Le Dictateur*, měl by obsahovat následující rubriky. Tyto oblasti, jež jsou esencí tématických okruhů sdělení o Husajnovi v *Newsweeku*, budou tvořit kostru¹⁸ i naší analýzy:

- Nepřítel Husajn
- Rodina a spolupracovníci
- Režim
- Lid
- Ostatní diktátoři
- Sexuální život
- Terorismus
- Bohatství (ropa)
- Zbraně a vojáci (největší rozsah)

18 Text práce má mít z formálního hlediska lineární rozměr. Ideální by ovšem bylo, kdybychom mohli načrtnout vývoj Husajnova obrazu, tedy jeho syntagmatickou rovinu, a z ní teprve odkazovat na shluky kategorií získaných z různých čísel napříč časem.

10.1 NEPŘÍTEL: METAFORA DUELU

Titulní strana: Kdo zvítězí? (NW - 30.8.2002)

První vizuál s Husajnem ve sledovaném období se nachází přímo na titulní stránce. Vidíme koláž tváří prezidentů Iráku a USA. Titulek se ptá: **Kdo zvítězí?**

Oba prezidenti stojí tváří v tvář v pozici naznačující duel. Takové zobrazení má hluboký symbolický význam. Husajn zastupuje stranu „oni“, tedy nepřátele, kteří ohrožují naši svobodu a demokracii. Bush pochopitelně zastupuje „my“, tedy náš způsob života, který je v údajně ohrožení. Newsweek však svou otázku nemůže pokládat vážně, pakliže odpověď je předem známá.

Oba mají oblek – stejný dres – naznačující souboj na jednom hřišti a se stejnými pravidly. Barvy kravat (Husajn s červenou a Bush s modrou) naznačují boxerské klání, tedy červený a modrý roh. Červená je barva nepřátel. Bush je přísný, pevný, i když lehce ustaraný, a hledí přímo. Husajnovův obličej je jakoby rozbředlý (hrbolatý, nejasný) a měří si svého protivníka úkosem. Může podvádět, aby získal naději na výhru.

V tomto metonymickém zobrazení naznačujícím střet dvou politických reprezentantů je skryta skutečná válka. Válka 2 států je zobrazována jako sportovní klání. Dva prezidenti hledí na sebe a jejich prostřednictvím se dostávají do konfliktu celé země spolu se světovými názory a ideologiemi, které zastupují.

Z hlediska syntagmatické analýzy se v tomto vizuálu zračí počátek celé nadcházející narativní struktury. Vždyť se zde čtenářům představují dva nejdůležitější aktéři budoucího příběhu. Bude to jen další epizoda z epického vyprávění o věčném boji mezi dobrem a zlem.

10.2 HUSAJN A JEHO RODINA

Příběh pokračuje představením nejbližšího okolí Husajna. V newsweeku z 21.10. 2002 je Husajnovým příbuzným věnována rubrika **Světové události** (*World Affairs*). Článek s titulkem **Saddámovi synové** začíná perexem: „Starší syn je bezohledný násilník posedlý sexem. Mladší, tiše bezcitný, převzal skutečné dědictví svého otce. Husajnovi zblízka.“ (Newsweek 21.10.2002, str. 46)

Titulek: **Považujte Saddáma za mafiánského bosse, jen s biologickými a chemickými zbraněmi, radí jeden zdroj z tajné služby.** (NW - 21.10.2002, str. 46)

Newsweek použil pro ilustraci Husajnovy rodiny metaforu mafiánské struktury, dobře známé z textů popkultury: Saddám¹⁹ je mafiánský boss. Tento příklad intertextuality ilustruje prolínání zpravodajských a popkulturních textů. Autor článku totiž u čtenářů předpokládá alespoň základní znalost Kmotra. Vybral asi nejznámější příklad, ikonickou negativní rodinu z popkultury, aby její znaky prostě přilepil k rodině Husajnově a tím na ni přenesl všechno, čím je. Mafiánská „rodina“ se všemi konotacemi pochází z širokého paradigmatu, jež zahrnují všechny fiktivní rodiny s bohaté historie²⁰ popkulturních textů, a její artikulace vytváří zcela specifický, konkrétní obraz.

„O Saddámovi Husajnovi se spolehlivě ví, že je fanouškem „Kmotra“ Snadno se s ním může ztotožnit: Iráku vládne způsobem, jakým mafiánský don používá svou rodinu ke kontrole kriminálního podnikání. „Považujte Irák za Chicago a Saddáma za šéfa podsvětí“, říká zdroj z americké tajné služby, „jen s chemickými a biologickými zbraněmi.“ (uvozovky v původním textu, pozn.)“ (NW - 21.10.2002, str. 46)

Touto metaforou jsou Saddámu Husajnovi připisovány praktiky šéfů italské mafie působící v USA. Zcela jasně ohraničuje uvažování o způsobu jeho vlády a o pravé funkci jeho rodiny. Husajnova rodina neplní funkci citového zázemí a sdílení, nýbrž je

19 Saddám Husajn bývá v textu nejčastěji titulován pouze křestním jménem. Marcuse by řekl, že jde o ukázkou ritualizované promluvy, tzv. personalizovaný jazyk která navozuje představu starého známého, nebo známé firmy.

20 Například: Adamsova rodina, rodina v seriálu Dallas nebo Dynastii, Simsonovi, ap.

prostředkem vládnutí. Vládnutí potom není politická reprezentace zájmů občanů, nýbrž kriminální aktivita s cílem posílit moc - svoji i svého nejbližšího okolí.

„Jestliže Saddám je Don Corleone, potom Udaj je Sonny: bezohledný, divoký a posedlý sexem. A Kusaj je Michael, mladší bratr, který je klidnější, chladnější, ale ve výsledku vlastně nebezpečnější.“ (NW - 21.10.2002, str. 46)

(V předloze Maria Puza je to právě Michael, který převezme otěže a stane se novým Kmotrem)

Metafora se dále rozvíjí, Husajnova rodina je „vtlačována“ do formy beletristické předlohy.

Výraz, který je jako vystřižený s mafiánské fikce nalezneme v popisku u fotografie Husajna Kamela: „Kamel: Nejvýše postavený irácký sběh (*defector*)²¹ vyrazil tajemství o zbraních hromadného ničení před tím, než ho Saddám oddělal (*whacked him*).“ (NW - 3.3.2002, str. 2)

To whack je výraz, rutinně používaný v textech s příběhy o podsvětí mafie. Jde o zavraždění někoho, koho dobře známe, s kým léta pracujeme, avšak najednou ztratí naši důvěru. V článku navíc není toto tvrzení zjemněné např. „...než ho Saddám *nechal* oddělat.“ Tím se bez dalších důkazů říká, že Husajn je chladnokrevný vrah mafiánského stříhu.

10.2.1 SYNOVÉ UDAJ A KUSAJ

Že Husajnovi nejsou „taková normální rodinka“, zjistíme i podle toho, jak Newsweek nakládá s jejími dalšími zástupci, totiž syny. Osoba, kterou v našem politickém kontextu

21 Newsweek se často odvolává na „vysoce postavené oficiální zdroje“ či „nejmenované zdroje americké rozvědky“, u kterých neuvádí jména. Pravost a přesnost svědectví nemůže být ověřena, proti názor nebývá prezentován. Na nich založená tvrzení mohou být pouze účelovými konstrukcemi, jejichž úkolem je podpořit předem připravený obsah sdělení. Kromě těchto zdrojů využívá dále Newsweek svědectví tzv. zběhů (*defector* – zběh, odpadlík, přeběhlík, utečenec, dezertér) tj. údajných bývalých Husajnových blízkých spolupracovníků, kteří se po změně stran chtěli podělit o svůj příběh.

běžně označujeme jako tzv. první dámu, v textu úplně chybí. (Ačkoliv se později objeví milenka.)

„Vyrůstali v prostředí šokujícího (*lurid*) násilí, hráli si z odjištěnými granáty a na procházky s otcem chodili do mučírén. Pravděpodobně z nich vychoval psychopaty.“ (Newsweek 21.10.2002, str. 47)

Funkce rodiny, jakožto zázemí pro výchovu dětí absentuje. Naopak zde lehkomyšlný, sadistický otec ze svých dětí vychovává psychopaty. Naznačuje se, že to byl on a nikdo jiný, kdo měl na jejich výchovu vliv. Následující popis Udaje a jeho údajných činů vše plně dokládá.

„Udaj využívá své pozice syna číslo 1 ke kompenzování svých tělesných nedostatků. Od dětství díky odstávajícím předním zubům šišlá.“ (Newsweek 21.10.2002, str. 46)

Udaj měl často znásilňovat ženy, někdy i před publikem. Podle svědectví jednu zneuctěnou ženu vyhodil ze 6. patra svého hotelového pokoje. „Manžel znásilněné, který Udaje proklel, byl popraven za „hanobení hlavy státu“ (uvozovky v původním textu, pozn.).“ (Newsweek 21.10.2002, str. 48)

“Především se měl Luguev (ruský obchodník) na pozoru. Slyšel historky o Udajově krutosti (*ruthlessness*) – jak mučil irácké fotbalisty, když prohrávali, a ze sportu znásilňoval ženy.“ (Newsweek 11.11.2002, str. 37)

Opilý Udaj zavraždil Saddáмова oblíbeného osobního stážce - Kamel Hanna Jojo měl na starosti především ochutnávání Husajnova jídla. Na strážcově vlastním divokém večírku jedné noci v roce 1988 „Udaj vystřelil dávku z AK-47 do davu oslavujících a bodnul hostitele do krku elektrickým zastříhovačem růží. Pak ho střelil do obličeje.“ (Newsweek 21.10.2002, str. 48)

Dovídáme se, že Udaj trpí pocity méněcennosti, které si kompenzuje extrémní sexuální aktivitou a bezohledným vyžadováním přízně žen: nehraje golf, kriket ani polo, jak by

se v jeho postavení očekávalo, jeho sportem je znásilňování. Zároveň je však i brutálním vrahem, jak naznačuje zbraň, údajně použitá – elektrický zastříhovač růží²².

Růže symbolizuje (Černý, Holeš, 2004 : 204) krásu, lásku, rozkoš, sex, ale i život a smrt. Zde při aktu vraždy, byla „růže“ použita jako zbraň. Podle Beckera červená růže prý vznikla s Adónidovy krve. Je symbolem lásky, náklonnosti plodnosti a úcty k mrtvým. (Becker 1991) Růže znamená smrt a krev.

Popisek: Pokrevní bratři: Byl Kusaj (vlevo) zodpovědný za střelbu na Udaje z prosince 1996? (NW - 21.10.2002, str. 47)

V ruce drží Udaj dlouhý úzký doutník, který může symbolizovat penis, přeneseně sexuální posedlost. Z předchozích poznámek víme, že Udaj do jisté míry používá svůj penis jako zbraň. Nakonec se zdá, že všechno, čím Udaj je, můžeme redukovat na jeho libido - nespoutané, divoké, nerespektující žádná pravidla. V kapitole Klub diktátorů zjistíme, že je pro obraz diktátora sexuální náruživost, případně deviace, velmi důležitým prvkem.

22 Popisovaný nástroj zůstává dále záhadou, naneštěstí se nám nepodařilo jej vyhledat... Na internetu jsou pak pouze dvě zmínky, které obsahují výraz „electric rose cutter“, avšak obě se nacházejí v kontextu téhož článku přetištěného z Newsweeku.

Na Udaje byl v roce 1996 spáchán atentát, dostal 8 zásahů, ale přesto zůstal naživu. „Jednou z prvních věcí, které udělal, když se dostal do nemocnice bylo, že požádal strážce, aby mu šli najít ženu. Chtěl si otestovat svoje mužství.“ (NW - 21.10.2002, str. 48)

Udajův život byl v ohrožení, lékaři z jeho těla vyndali 8 (sic!) kulek, avšak jediné, co ho zajímalo bylo, zda nepřišel o svou „mužskou podstatu“.

Newsweek spekuluje, že za atentátem stál jeho bratr Kusaj, možná společně s Husajnem. „Celá země nenávidí Udaje, ale jeho rodina ho nenávidí ještě víc.“ Říká Yusuf, bývalý osobní strážce.“ (NW - 21.10.2002, str. 48)

Titulek: Oba jsou stejní. Mají rádi krev a s oblibou sledují mučení lidí. Tvrdí bývalý plukovník bezpečnostní služby. (NW - 21.10.2002, str. 48)

Popisek: Stejný jako otec...: Starej a jeho mladší syn na oslavě státního svátku v Bagdádu, starší syn to roztáčí v helikoptéře (NW - 21.10.2002, str. 48)

Saddám tiskne ruku svému mladšímu synovi Kusajovi. Oba mají téměř identické obleky a jsou si fyzicky velmi podobní. Stiskem ruky se stvrzuje jednota. Ano, Kusaj je pravým nástupcem Husajna, nikoliv prvorozený a nenáviděný Udaj. Oba se usmívají. Nepatříčně působí postava uprostřed, v druhém plánu fotografie. Vypadá jako skřítek z pohádky,

působí komicky. Nabízí se konotace loutky: loutkového režimu, který Husajn řídí jako loutkář, prostřednictvím svých rukou, resp. své rodiny. Čteme familiární výraz „starej“. Uday je věčné dítě, preferovaným synem je Kusaj:

„Kusaj je Saddámův pravý dědic, protože kontroluje bezpečnost, díky které je Saddám u moci a naživu. ... Nyní vede Organizaci zvláštní bezpečnosti plnou informátorů a gangsterů (*thugs*). Zároveň je velitelem Zvláštní republikové gardy, 15000 nejloajálnějších vojáků.“ (NW - 21.10.2002, str. 48)

Kusaj řídí tajnou službu. Ta je mimochodem plná „gangsterů“, nikoli „agentů“, tak jako západní tajné služby, ačkoliv náplň jejich činnosti bude do jisté míry identická. Tedy Kusaj není žádný svatoušek, jak by se mohlo zdát z předchozího líčení. Ostatně „má rád krev a baví ho sledování mučení“. Je pravým dědicem Husajna v každém ohledu.

10.2.2 JABLKO NEPADÁ DALEKO OD STROMU

Synové jsou denotováni jako protikladné charaktery – jeden ledově klidný, druhý výbušný. Uday je nespoutaný požívačný násilník a Kusaj chladný pragmatický sadista, avšak oba svým způsobem velmi nebezpeční.

„Uday zahnaný do rohu by se nerozpakoval ohánět se chemickými a biologickými zbraněmi.“ (NW - 21.10.2002, str. 48) Naproti tomu: „Kusaj je „velmi klidný“ (*very cool*), říká důstojník arabské tajné služby, který ho znal 15 let. Zkouší se tvářit jako sfinga“ (NW - 21.10.2002, str. 49)

Kusaj je mužem 2 tváří. Snaží se být klidný, ale ve své podstatě je stejně násilnický jako jeho starší bratr. Podle Beckera je sfinga – okřídlená psice nebo lvice s lidskou hlavou - symbolem pro něco záhadného, děsivého a ohrožujícího. (Becker 1991) Skutečně - nevíme, co si o Kusajovi máme myslet. Další články pouze potvrzují pokračování údajné Husajnovy obludnosti v jeho synech:

„Je to těžko představitelné, ale Saddámovi mužští potomci by mohly být ještě horší než jejich otec. Jejich životní příběhy, poskládané především ze svědectví sběhů, jsou gotické ve své obludnosti.“ ... Ale zároveň dále se píše, že ... „příběhy o Saddámových synech se zdají být příliš groteskní, aby byly pravdivé“ (NW - 21.10.2002, str. 46)

Co znamená tato ambivalence v hodnocení obou bratrů, která se zračí v opozici goticky obludné X groteskní? Zdá se, že jde o navození představy absolutní odlišnosti. Svět Udaye a Kusaje se totiž naprosto vymyká jakékoliv normálnosti. Je to pološílený svět

excentrického otce – diktátora Husajna. Newsweek tak dává prostor čtenářům, kteří se mohou ve svém hodnocení přiklonit spíše k jednomu nebo druhému.

Gotické znamená středověké, ale v tomto kontextu (goticky obludné) spíše monstrózní. Konotuje temné období dějin, řinčení chladných zbraní, úkladnou vraždu a černou mši. Groteskní znamená též směšně nepřirozené, pitvorné. Udaj a Kusaj jsou dvě bizarní anomálie a příběhy z jejich života znějí jako neuvěřitelné fikce.

„Zbavit s Saddáma nestačí. Jeho synové půjdou s ním, jinak by pokračovali v rodinném podniku.“ (NW - 21.10.2002, str. 49)

Newsweek na tomto místě vyřkl ortel na oběma bratry. V průběhu celého sledovaného období budeme svědky více či méně explicitního volání po tzv. lidovém soudu, který se zdá naprosto přirozeným. Jde o to, že můžeme k diktátorovi přistupovat, jakoby neměl žádná práva, resp. stejná práva jako ostatní lidé. Když nějaký režim prohlásíme za zločinný, znamená to, že jeho představitelé pozbývají veškerých práv. Bez soudu a bez práva na obhajobu, Husajn i jeho synové *jsou* zločinci.

10.2.3 OSOBNÍ LÉKAŘ

Saddám Husajn má vlastního doktora. Je to Kubánek a katolík. Jeho vyznání ani původ zjevně nejsou s jeho funkcí v rozporu.

“Despotův doktor: Už více než dvě desetiletí dělá kubánský ortopedický chirurg jménem Rodrigo Alvarez Cambras všechno proto, aby udržel Saddáma Husajna naživu a v pořádku. ... Sadámovu synu Udajovi operoval zranění lokte. ... Odstranil nádor z tyranova (*strongman*) páteřního kanálu a operoval i jeho sestru. Odměnou pro něj byla záplava dárků jako od Midase, včetně nemocnice vybudované na jeho počest v Bagdádu.” (NW 27.1.2003, str. 10)

Dovídáme se, že Husajn je člověk – zranitelný a smrtelný. Král Midas je potom známou postavou z řecké mytologie se schopností proměnit ve zlato všechno, čeho se dotkne. Tato zdánlivě skvělá funkce jeho rukou je však zároveň i jeho prokletím. Podle této metafory je Husajn nejen pohádkově bohatý, ale zároveň královsky štědrý. Tedy alespoň ke svým oblíbencům. Naznačuje se Husajnovu rozmařile okázalé „aristokratično“. Jako bájný feudál, který odměňuje své věrné poddané. Jeho bohatství však pochází z ropy, a to bude i příčinou jeho pádu.

10.3 IRÁCKÝ REŽIM

10.3.1 HUSAJNOVA MOC

V čem spočívá těžiště moci diktátora? V každém případě je jeho způsob vládnutí popisovaný jako nezákonný a samotný Husajn je označován za zločince:

Titulek: **Saddámovy zločiny**

Podtitulek: Bytí, bičování, elektrické šoky, kyselinové lázně: bude se diktátor a jeho lokajové zodpovídat před soudem?

„Američané (zajatci v době Války v Zálivu, pozn.) byli bití, elektrošokováni, poplivávání a bylo na ně močeno. Utrpěli zlomené kosti, natržené svaly, vytrhané zuby, proražené ušní bubínky, masivní podlitiny a jedna z žen byla sexuálně zneužita. Námořní nadporučík měl takový hlad, že snědl strupy ze svých ran. Přidejte si to k dostatečně zdokumentovaným utrpením, které podstupovali Iráčané a Kuwaitáňané: mučení elektrickými vrtačkami, smrt v kyselinových lázních, popravy bez rozsudku, hromadná znásilnění před očima rodinných příslušníků.“ (NW - 17.2.2003, str. 33)

Vidíme výčet bestiálních praktik zacházení z válečnými zajatci, které jsou přímo připisovány Husajnovi a je to opravdu to nejhorší. Avšak bez důkazu, že se Husajn mučení účastnil, nebo k němu vydal příkaz. Není tak zcela jasné, zda se v tomto případě jedná o kreativitu iráckých vězňů nebo novinářů z Newsweeku.

Titulek: **Banalita strachu: Saddáмова moc nespočívá pouze v rukou jeho rodiny, nebo jeho zpravodajských aparátů.** Má rozsáhlou byrokracii pomocníků. (NW - 3. 10. 2003, str. 24 – 25)

Titulek je parafrází Arendtové známé analýzy totalitních režimů, Banalita zla.

“Rozsáhlý aparát podezírání, hrůzy (*terror*), zastrasování a kolaborace, to je fakticky esence režimu Saddáma Husajna.” (NW - 3. 10. 2003, str. 26)

Podstatou Husajnova režimu je tedy teror a proti teroru celosvětově bojujeme. Byrokracie pracující proti zájmům občanů ve prospěch vůdce, je dostatečným znakem diktátorství, který poukazuje na známé příklady z minulosti.

10.3.2 PŘEDEM VYHRANÉ VOLBY

Titulek: Irácká krvavá cesta (NW – 28.19.2003, str. 29)

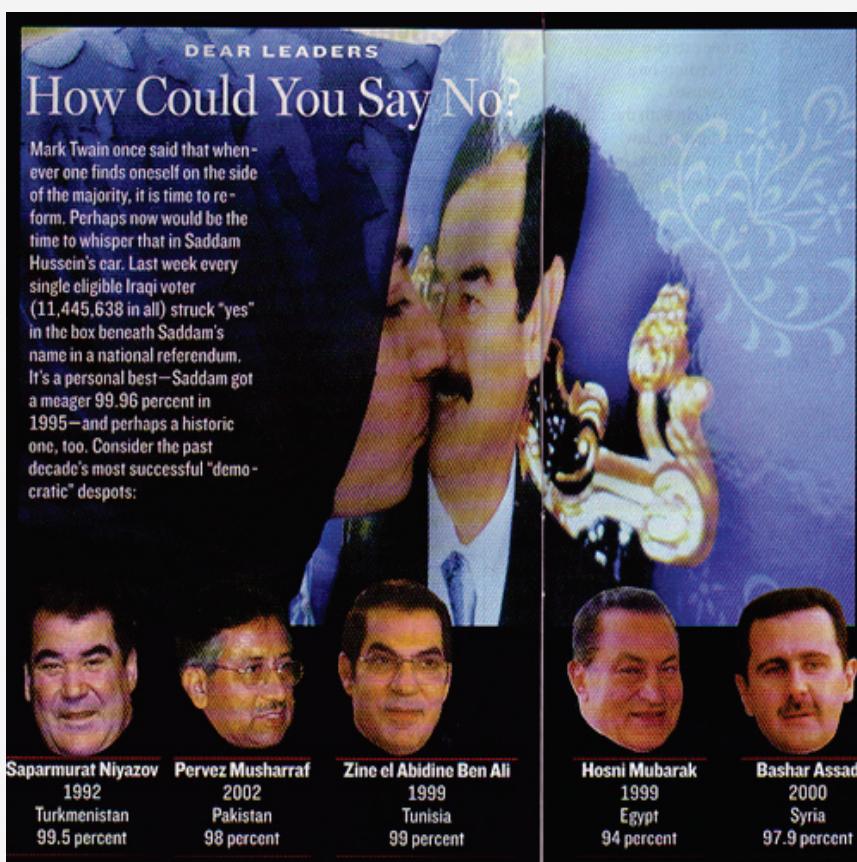
Podtitulek: Dopisovatel Newsweeku se vrací do Bagdádu a nalézá stejné šílenství, ale i šeptající opozici.

Na fotografii vidíme shluk lidí kolem stolu, na kterém jsou poházené formuláře/volební lístky se dvěma možnostmi volby. V ohnisku záběru je dítě s otevřenou pusou, které zvedá ruku s roztaženými prsty, jakoby chtělo otisknout palec. V záběru je obličej tohoto dítěte a pak ještě jednoho s ustrašeným výrazem ve tváři. Dospělým do obličeje není vidět, okraje fotografie jsou rozmazané.

Vizuál zobrazuje situaci volby. Nic není tak, jak jsme zvyklí z našich voleb. Například veřejné předvádění své volby. Naznačuje se, že v Iráku volí děti. Rozostřené ruce značí rychlost, či spíše těžkou zbrklou pohybu. V konotační rovině jde o vystižení fanatické oddanosti, jakou dav projevuje svému vůdci.

„Tisíce Iráčanů si zkrvavili vlastní prsty, aby označili své „ano“ na hlasovacích lístcích a dali Saddámovi dalších 7 let.“ (NW – 28.19.2003, str. 29)

Volbami však Husajn nestvrzuje jen legitimitu své vlády. Tento aspekt je více méně podružný vzhledem k jeho nezpochybnitelnému postavení, má spíše formální charakter, tak jako u jiných nedemokratických režimů. Nyní ale po svých lidech však požaduje aktem volby absolutní oddanost, a to stvrzenou vlastní krví. Krev má v tomto případě zjevně symbolický význam (nejedná se ani o dárcovství krve v lékařském pojetí). Tušíme, že krví se stvrzuje smlouva z ďáblem. Tentokrát na sedm let a ďáblem je Husajn.

Titulek: Drazí vůdcové. Jak byste mohli odmítnout? (NW - 28.10.2002, str. 28)

Vizuál, na kterém dostává nic netušící a usměvavý Husajn polibek od ženy v šátku, vyplňuje celou stranu, text ji překrývá vlevo nahore. Není to přítomný Husajn, nýbrž jeho reprezentace – fotografie, nástěnná malba, televizní obrazovka, nebo dokonce tapiserie – to není zcela zřejmé. Celkově se jedná o koláž, ve které Husajnovu torzo

zastřešuje spodní část stránky, vyplněnou počítačově ukrojenými hlavami dalších arabských vůdců pyšnicích se vysokým skóre svých zvolení.

Text ironizuje úspěšnost diktátorů ve volbách a naznačuje volební manipulaci v autoritářských režimech. Co je v demokratických režimech nemyslitelné se tady stává realitou – diktátor získává stoprocentní podporu obyvatelstva. Newsweek je nazývá nejúspěšnějšími „demokratickými“ (uvozovky v původním textu, pozn.) despoty. Husajn získal ve volbách hlas od každého oprávněného voliče. Dostává Husajn polibek na rozloučenou, nebo jde naopak o výraz lásky lidu ke svému vůdci?

Absolutní úspěch ve volbách je pro rozpoznání vládce jako diktátora velmi důležitý. Má naznačovat všeobecnou podporu lidu a vládu tak legitimizovat. Naopak v demokraciích je obvykle politické spektrum rozmanitější a demokratičtí vůdcové získávají mnohem menší poměrnou podporu svých obyvatel.

10.3.3 HUSAJNŮV LID

Jedna z tezí, kolem kterých se otáčí náš příběh, je o lidu iráckém, jenž trpí pod ukrutnou vládou prezidenta Husajna. Jedním z hlavních motivů války je přece osvobození Iráčanů!

“Představitelé Spojených států kritizovali diktátora za vztyčení 14 luxusních sídel na počátku 90. Let, zatímco jeho lid trpěl hladem a nedostatkem léků.” (NW_14.10.2002, str. 18).

Lid je pojímán jako beztvará masa, kterou lze účelně medializovat. Bezejmenná generalizace, jež není ničím jiným než apelem na náš soucit. Utrpení lidu zde stojí jako alibi vojenské akce a vystihuje mýtus o mesiášství demokracie, která vykoupí trpící lid a obejmě ho v náruči svobody. Válečné hrůzy, které však nutně musí předcházet, pak úplně mizí v zářivém světle ideálu osvobození.

Zatímco Irák čelí omezené dostupnosti vody, Saddám nařídil odklonění proudu vody z jižních měst, aby jeho rezervoáry zůstaly plné.” (NW_14.10.2002, str. 17)

Navozuje se představa, že Husajn kontroluje vodstva, jejichž toky může libovolně přesměřovat. Svou činností ovlivňuje množství léků a jídla, které mohou lidé dostat.

Jak uvidíme dále v kapitole o Husajnových palácích je prezident Husajn obklopen uzavřenými a přísně střeženými oázami, kde zurčí vydatné proudy vody, zatímco

ostatní oblasti Iráku, kde žije obyvatelstvo, jsou popisovány spíše jako vyprahlá a nehostinná území. Voda má životodárné vlastnosti a bývá spojována s představou ráje.

Navozuje se představa, že diktátor vládne určitým způsobem *přímo*. Že má přímý vliv na veškeré dění ve své zemi. Vládne sám, jen podle své libovůle. A zatímco jeho lid střeďádá, on sám si užívá hojnosti. O blaho vlastního lidu se příliš nezajímá. Diktátor vystavuje vše na odiv, vládne spektakulárně, zatímco demokratický vládce své životní radosti spíše tají, resp. nechává v soukromí²³.

Každopádně je jisté, že Husajnovi a potažmo diktátorovi obecně, na lidech vůbec nezáleží. Politiku vykonává ve svůj prospěch a moc zneužívá pro své vlastní cíle.

Pomineme-li nyní fakt, že Irák, Iráčany a všechno Irácké zastupuje jedna jediná metonymie – Saddám Husajn – podívejme se nyní blíže na reprezentaci skutečných obyvatel Iráku v Newsweeku. Brzy zjistíme, že časopis kromě obecné kategorie „lid“, konceptualizuje Iráčany ve třech základních skupinách: stoupenci (fanatici), odpůrci (disent) a přísluhovači, případně oblíbenci (vláda a výkon moci).

10.3.3.1 Vláda

“Bushova administrativa požaduje záruku k započetí války v okamžiku, kdy se Saddám nebo jeho přísluhovači postaví do cesty inspektorům, hledajícím chemické zbraně v jeho palácích.” (NW_14.10.2002, str. 16)

Na rozdíl od demokratického vůdce nemá diktátor nárok na “administrativu”, ale vládne prostřednictvím oblíbenců, poskoků a přísluhovačů. Z textu je jasné, že v Iráku nefunguje ani výkon moci jak ho známe a vyžadujeme po svých demokraticky zvolených zástupcích a úřednících.

²³ Můžeme si představit, že by se při současných omezeních dodávek vody v Kalifornii nechal guvernér státu Schwarzenegger prezentovat, jak okázale plýtvá a například leží u bazénu? Jistě, k tomu by nikdy nedošlo. Ačkoliv na druhou stranu je téměř jisté, že jeho bazén je plný po okraj.

Titulek: Nejhledanější Iráčané (NW - 31. 3.2003, str. 44 - 45)

Podtitulek (vpravo nahoře): Říká se jim Špinavá devítka. Všichni jsou členy Saddámova klubu vrahů označených k jistému trestnímu stíhání. Pokud přežijí válku o Bagdád.

Perex: „Tajná vláda Saddáma Husajna je speciální druh klubu. Členy se mohou stát jen vrazi. „Všichni členové byli nějakým způsobem zkoušeni Saddámem“, vysvětluje šéf arabské tajné služby, který se některými nejvyššími bandity (*thugs*) zabýval osobně. „Neobstáli by, kdyby nebyli dost brutální na to, aby uspokojili Saddáma a když se s nimi setkáte, ještě se tím chlubí. Neskrývají to. Čím víc lidí zabili, tím byli důvěryhodnější.“ (NW - 31. 3.2003, str. 44 - 45)

Husajnova administrativa (tento výraz se v textu zásadně neobjevuje) je podle Newsweeku skupinou bestiálních vrahů. Článek tvrdí, že Husajn své spolupracovníky testuje zkouškou z brutality. V článku pak následuje seznam spolupracovníků spolu s jejich zločiny.

Titulek naznačuje začátek konečného účtování. Irák se mění v divoký západ a z Husajna a jeho vládních úředníků se stávají psanci. Jsou hledáni pro nejžestší zločiny - živí nebo mrtví.

10.3.3.2 Přísluhovači

O iráckém vedení a úřednících vykonávajících státní politiku se píše striktně jako o Saddámových přísluhovačích (*henchmen* – stoupenec, pomahač, lokaj, pravá ruka, nohschled), případně oblíbených (*minion* – oblíbenec, patolízal, přísluhovač) Problémem je, že k přísluhovačům režimu mohou konec konců patřit všichni, snad kromě opozice - přísluhovači se mohou nacházet všude. Newsweek klade otázku, komu mohou Američané vlastně věřit a koho z Iráčanů naopak postavit před soud:

“Vlastně kromě příbuzných, kteří jsou Saddámovými klíčovými lokaji (*henchmen*), je téměř nemožné zjistit, kdo je nezbeda a kdo je dobrý.” (*naughty and nice*) (NW – 3.10.2003, str.26)

U příbuzných si však můžeme být jisti. Jak jsme se již dozvěděli, je Husajnova rodina zločineckou organizací a nástrojem vládnutí. Zdá se, že Newsweek nejprve vytvořil jistý diskurzivní rámec, do kterého následně vkládá obsah.

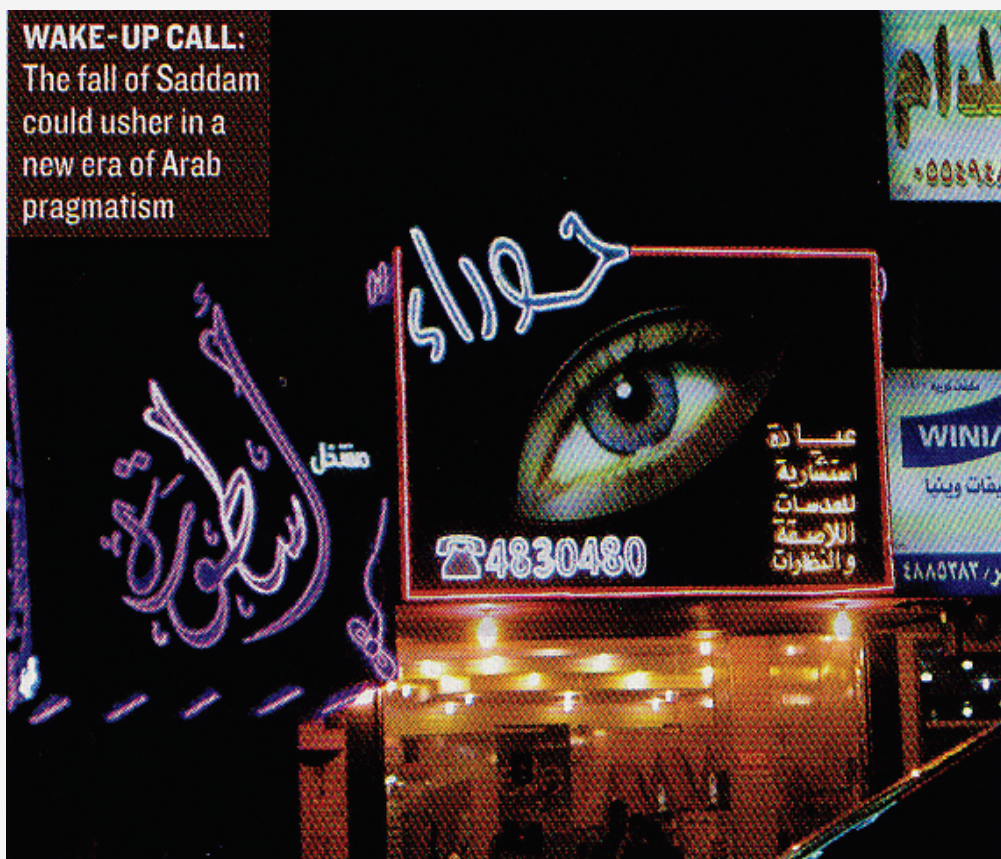
10.3.3.3 Odpůrci, nebo-li disent

Najít a podporovat disent je pro okupanty výhodné, pakliže chtějí snadno ospravedlnit svůj vpád. Zároveň hraje disent důležitou roli v následující konsolidaci nové vlády a etablování nové vládnoucí elity. Dalo by se říci, že čím víc diktátor opozici omezuje, tím víc ji potřebují demokratičtí představitelé. Ti totiž od opozice, resp. výhrou nad opozicí ve volbách, odvozují legitimitu své moci. Pro diktátora však opozice představuje pouze nebezpečí konce jeho vlády. Iráckou opozici je proto potřeba najít za každou cenu. Irácký disent je však velmi tichý a často se projevuje pouze pasivně:

“Jeden (muž od rodiny, pozn.) mi řekl, že nemá v domě ani jeden portrét diktátora.” (NW – 28.19.2003, str. 29)

Vidíme tajný odpor proti diktátorově moci být součástí intimního prostředí lidí. Za dobu Husajnovy vlády (prezidentem se stal v roce 1979) se lidé do jisté míry adaptovali na poměry, takže objevit skutečný irácký disent je problematické. Jestliže však opozice neexistuje, musí být nějakým způsobem vytvořena.

Titulek: **Jak válka otevře Arabům oči** (autorem je Mohammed Al-Jassem, šéfredaktor arabského vydání Newsweeku, pozn.) (NW - 7.10.2002, str. 31)

Popisek: Budíček: Saddámův pád by mohl zvěstovat novou éru arabského pragmatismu (NW - 7.10.2002, str. 31)

Na obrázku je noční fotografie z ulice. Uprostřed vidíme velké, nepřirozeně nakloněné oko rámované červeným neonem. Pod ním je telefonní číslo a kolem další neony a nápisy v arabštině.

Oko je starým zednářským symbolem reprezentujícím mimo jiné vyšší vědění. Arabové toto vědění nemají, protože jejich oči jsou zavřené. Irák je popisován jako snová krajina, ve které Arabové spí a sní svůj falešný sen. Žijí mimo realitu, jsou mimo a je potřeba je probudit. Jedná se o metaforu otevření očí ve smyslu správného pochopení.

Perex: „... Někteří Arabové jsou hrdí na to, že Saddám má zbraně hromadného ničení a plánuje vyrobit více. ... Arabové žijí ve snovém politickém světě.“ (NW - 7.10.2002, str. 31)

“A Saddámův pád otřese arabskými sny.” (NW - 7.10.2002, str. 31)

Jedná se o výraz snahy definovat (neexistující) opozici k Husajnovi. Vtisknout okupaci smysl a legitimizovat ji. "Érou arabského pragmatismu" se samozřejmě myslí přistoupení na pravidla hry západního světa. Představa, že demokracie léčí a je samo spásná, zde odráží mýtus o živé vodě. (Náhlé uzdravení se však nekonalo, Irák se zmítá v tzv. sektářském násilí a válka stále trvá.) Odstranění Husajna je prezentováno jako všelék na problémy celého regionu. Stačí aby fyzicky zmizel a všechno se změní. Článek také značně zaujatý, autor nabízí svůj názor jako jediný realistický a správný. Sympatie k Husajnovi a protiamerické postoje prezentuje jako klamné.

Iráčané jsou tady prezentováni jako téměř nesvéprávní. Do té míry, že je potřeba je "probrat" za každou cenu - a v tom spočívá těžiště argumentace disentem. Američané se k opozici buď nemohou dostat, nebo tato opozice vůbec neexistuje. Proč by tedy svržení Husajna mělo být přínosem pro irácký lid, když ten si to vlastně nepřeje? Přece proto, že irácký lid nedokáže posoudit svou situaci, neboť před realitou vědomě či nevědomě zavírá oči. Nabízí se paralela s psychicky nemocnými, které léčíme z nemoci, kterou si ani neuvědomují. Tady dostává Newsweek zase mesianistický rozměr: Araby je nutné od Husajna zachránit.

10.3.3.4 Přání převratu

Newsweek si představuje další možnosti, jak odstranit Husajna. Pokud se neozve opozice, mohli by začít jednat jiné arabské země. Jedná se o snahu vytvořit koalici proti Iráku (v rámci arabského světa) navozením dojmu, že Irák je v úplné izolaci. Spojencům by mohli svým způsobem pomoci země z iráckého sousedství:

Titulek: **Arabská alternativa**. Válka není jedinou cestou, jak vypudit Saddáma. Zkuste převrat (*Coup d'état*) zosnovaný jeho sousedy. (NW – 27.10.2003, str. 18)

Titulek: **Nikdo nebude oplakávat bagdádského řezníka** (*Butcher of Bagdad*). Ulice ho opustila a od Jordánska po Maroko není lídr, který by ho podporoval. (NW – 27.10.2003, str. 18)

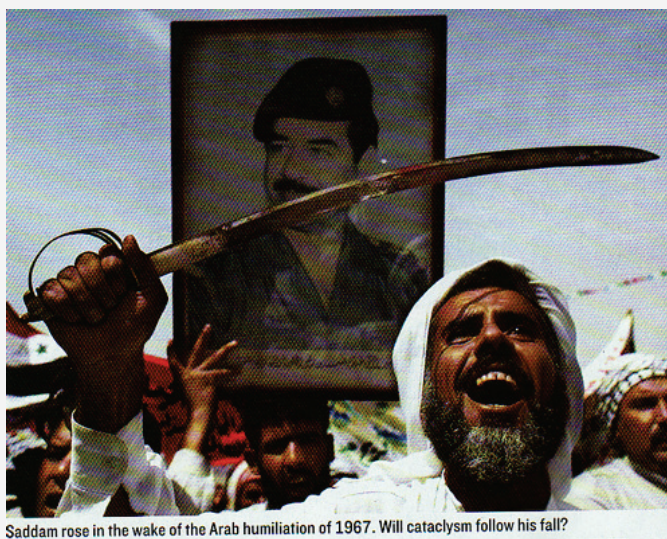
Proč stát za někým, kdo je totálně osamocený? Husajn údajně nemá podporu ani mezi lidmi (ulice) ani mezi dalšími arabskými vůdci – všichni se k němu otočili zády. Celá válka v Iráku se povede proti tomuto jedinému muži. Sdělením se vine představa, že sesazením Husajna se všechny irácké problémy automaticky vyřeší. Otázku co bude po něm, Newsweek nepokládá.

Co znamená označení bagdádský řezník? Pokud je nám známo, Husajn nikdy v oboru zpracování masa v Bagdádu nepodnikal. Povolání řezníka denotuje přesné zacházení s nožem, bezcitnost a chladnou profesionalitu a samozřejmě krev. V rovině konotace metafora vystihuje obraz diktátora jako sadistického vraha. Zdá se, že diktátor musí mít vždy nějakou psychologickou poruchu (nebo alespoň obsesi), která vyvolává hlad po krvi a perverzních sexuálních praktikách.

10.3.3.5 Stoupenci

Husajnovi přívrženci jsou jednoznačně prezentováni jako fanatici. Jejich oddanost Husajnovi jakoby neznala mezí. Dokonce v jeho jménu ochotně prolévají vlastní krev:

„Pokaždé, když dorazím do Iráku, zkušenost je šokující. To místo vypadá pokaždé úplně stejně, jenom hůře. Více neskrývané korupce. Více monumentálních pomníků a paláců Saddáma Husajna. Více krvavých přehlídek vlasteneckého zápalu. Posledně malovali anti bushovští demonstranti transparenty pintami vlastní krve.“ (NW – 28.19.2003, str. 29)

Popisek: Saddám povstal v probuzení z arabského ponížení roku 1967²⁴.

Bude pohroma následovat jeho pád? (NW - 16.9.2002, str. 56)

²⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Six-Day_War

Fotografie zobrazuje demonstraci, procesí, resp. jeho část, avšak je zřejmé, že se jedná o masovou akci. V prvním plánu vidíme postaršího arabského demonstranta s plnovousem. Má otevřenou pusu v pokřiku, nad hlavou máchá zahnutou, zkrvavenou šavli. Jeho výraz denotuje hněv a zuřivost. Barva jeho kůže ostře kontrastuje s jeho bílým oděvem a pokrývkou hlavy. V druhém plánu je demonstrant, jenž drží oběma rukama nad hlavou zarámovanou portrétní fotografii mladého Saddáma Husajna v baretu a rozhalené vojenské blůze. Muž vlevo pravděpodobně nese (s dalšími mimo záběr) rakev, ale to není zřejmé.

Nejdůležitějším znakem je na této fotografii meč. Jedná se o arabský meč, šavli, která navíc nese stopy krve. Husajnovi stoupenci jsou ozbrojeni a odhodlaní bít se za něj středověkými sečnými zbraněmi. Fotografie konotuje arabské hordy valící se na nás, připravené zničit "naš způsob života"²⁵. Husajnovi stoupenci jsou zobrazeni jako hrdlořezové.

Fotografie zároveň funguje jako vizuální metafora: znaky vyvolávající negativní konotace jsou připojovány k osobě Husajna, na fotografii zastoupeného podobiznou.

Diktátor nikdy nemůže vládnout vyspělejší zemi. Technologická a společenská úroveň je vždy prezentována jako inferiorní ve srovnání se západními demokraciemi. Arabskému světu jsou často připisovány atributy středověku, tedy temného období (v našem kontextu), které již bylo překonáno.

Arabové jsou nevyzpytatelní, je to cizí kultura. A odhodlaní: muž v předu je bojovník, nejprve bude nutné překonat jeho meč, než bude možné dostat se k Husajnovi (viz. démonizovaná Republiková garda, nebo také: "5000 bezpečnostních pracovníků aktivně strážilo obydlí krutovládce (*tyrant*)" (NW - 14.10.2002, str. 19)).

Bílá barva oblečení skutečně může naznačovat, že fotografie pochází z pohřebního procesí. Nebo jde o fedajíny, nejvěrnější stoupence, odhodlané zemřít mučednickou smrtí (viz. Husajnovy zbraně).

²⁵ Ačkoliv se zdá, že je to naopak západní svět, co představuje největší nebezpečí pro irácký způsob života. V prostředí s tisíciletou tradicí vlastního vývoje nemůže import demokracie způsobit nic než společenský rozvrat.

Popisek v rámečku: Žádná volba: V irácký „volební den“ jsou vojáci nastoupení poblíž bagdádské volební stanice povzbuzují jediného kandidáta.

(NW 13.1.2003, str. 21)

Fotografie z demonstrace. Vojáci nesou portrét Husajna, v popředí voják mává velkým praporem – iráckou vlajkou. Opět vidíme odhodlání a nadšení.

10.4 HUSAJN A SPOL.: POZVÁNKA DO KLUBU DIKTÁTORŮ

Saddám Husajn samozřejmě nebyl jediným diktátorem ve známých dějinách. Vytváření obrazu Husajna jako diktátora je do jisté míry založení na kontinuitě předchozích obrazů diktátorů v médiích a současně představ hluboce zakořeněných v myslích lidí. Nejdůležitější předobrazy, jakési výchozí body, ustanovili „klasičtí“ diktátoři Hitler a Stalin a jejich režimy, tvořící jisté stereotypy diktátorství. Identifikace s nimi je důležitá pro vytvoření představy o kontinuitě zla. V tomto ohledu postupuje Newsweek přímočaře:

„Saddámův Irák není pouze další diktaturou. Je jedním z posledních vskutku totalitárních států ve smyslu Německa pod Adolfem Hitlerem nebo Sovětského svazu pod Josefem Stalinem, kterého prý Saddám velmi obdivuje. „Strach“, řekl Stalin, „je otázkou mechanismů řízení.““ (NW - 3. 10. 2003, str. 26)

„Nacisti, vzpomeňte si, byli u moci 12 let. Ba'ath vládl Iráku po 35 let.“ (NW - 21.10.2002, str. 47)

Titulek: Dokonce denacifikace Německa po Druhé světové válce, často citovaná jako precedens irácké rekonstrukce nebyla nikdy tak důkladná nebo rychlá jak se měla zdát. (NW – 3.10.2003, str.26)

Srovnání s denacifikací v Německu podporuje představu, že ani v Iráku není příliš komu věřit, resp. na moci „zločinného“ režimu se mohou podílet téměř všichni Iráčané. Dalšími atributy totality jsou byrokratizace života a přirovnání ke klasické orwellovské antiutopii.

„Ale v Iráku je všechno zapsané“, říká Al Janabi. (NW - 3. 10. 2003, str. 26)

Autor článku objevuje v Iráku objevuje fenomén byrokratizace. Ačkoliv je systém byrokracie nedílnou součástí moci i v demokratických státech, v totalitních režimech je používána k represi obyvatel. Důsledná byrokratizace života je známým atributem autoritářských režimů, zvláště nacistického Německa, které vedlo pečlivé záznamy o všech svých aktivitách. Důsledná byrokratizace umožňuje centralizaci moci a dohledu v rukách neomezeného vládce.

„Dokonce i řeč režimu je prolezlá orwellovským newspeekem: aparát tajné policie se jmenuje „kancelář se vztahy s veřejností“ (uvozovky v původním textu, pozn.)“ (NW - 3. 10. 2003, str. 26) Známý Orwellův román stále představuje dokonalý prototyp diktatury. Citace je však poněkud nepřesná, úřad tajné policie se tam nazýval Ministerstvem lásky.

„Saddám vždy věřil v symbolickou moc zohavení (*mutiliation*). Jako irácký vládce Saddám doručoval zruinovaná těla svých obětí jejich rodinám. Jeho cílem bylo stvoření „nového člověka“ v Iráku, stejně jako se o to pokusili Hitler a Stalin v nacistickém Německu a sovětském Rusku.“ (NW – 21.10.2002, str. 47)

Na počátku kapitoly jsme uvedli, že Husajn je obdivovatelem Stalina, nyní jde o přímé spojení s Hitlerem. Naznačuje se, že Husajn chtěl vytvořit nadčlověka, a to pomocí mučení a deformování těl.

„Žena tvrdí, že bývala Saddámovou milenkou (*mistress*). Popisuje Iráckého vládce (*strongman*) jako fanouška Viagry, jenž si užívá Franka Sinatru zpívajícího „Strangers in the night“, stejně jako pásy mučených obětí křičících prosby o slitování. Parisoula Lampsos, 54, žena řeckého původu (*extraction*), která v Bagdádu prožila většinu svého života, líčila, jak se Saddám upravuje před zrcadlem a prohlašuje: „Já jsem Saddám. Heil

Hitler!“ Řekla, že jednou viděla Usámu bin Ládina v Saddámově paláci v polovině 90. let, a že Saddám poskytl hlavě kajdistického teroru peníze.“ (NW -10.2.2003, str. 26)

Husajn nadopovaný viagrou se zdraví zdviženou pravicí, zatímco Sinatra vyhrává ze sterea... Výjev z diktátorova soukromý je jen těžko uvěřitelný, nicméně Newsweek svědectví milenky seriózně přetiskuje. Odhaluje se před námi celá Husajnova perverze. A navíc: důkaz napojení na terorismus! Husajn daroval Bin Ládinovi finanční obnos, což mimo jiné znamená, že se s ním osobně (sic!) setkal.

Kromě svých diktátorských předchůdců bývá Husajn zasazován i do kontextu svých nedemokratických současníků. Newsweek v titulku váží, který z diktátorů představuje větší zlo:

„Kim je klíčová hrozba... .. Ne, Sadám je horší.

Podtitulek: Irácký diktátor dokázal, že má d'ábelské (*evil*) úmysly a žádné výčitky svědomí kvůli použití nejsmrtonosnějších zbraní světa. Nedostane druhou šanci.“ (NW - 13.1.2003, str. 20 – 21)

„Tvrdit, že irácké smrtonosné zdroje nejsou tak významné jako severokorejské je omyl. Saddám použije cokoliv se mu namane.“ (NW - 13.1.2003, str. 21)

Článek staví vedle sebe oba vůdce a vojenské potenciály jejich zemí, aby zjistil, který z nich představuje větší hrozbu. V zásadě shrnuje, že USA musí Husajnov režim zničit, protože by se mohla opakovat tzv. korejská zkušenost: Husajn by mohl vyvinout vlastní atomové zbraně a svět by se stal mnohem nebezpečnějším místem.

„A vůdce tohoto zabláceného národa (*mudpatch*), drobounký s nafoukanými vlasy, nebudí stejný dojem nebezpečí jako Saddám Husajn, jehož černý knír a záliba ve střelbě do vzduchu z něho dělají padoucha z plakátu. Kim nemá žádné zdroje a vládne poustevnickému národu, izolovaném v jinak prosperujícím regionu; Saddám plave v ropných ziscích se snaží ovládnout jeden z nejméně stabilních regionů světa.“ (NW - 13.1.2003, str. 20)

Zatímco Severní Korea prokazatelně pracuje na vojenském využití řetězové reakce, Husajn přesto (podle Newsweeku) proti vší logice představuje větší nebezpečí, ačkoliv takový program nemá. Ohrožuje nás však svými ropnými zisky. Jinými slovy jde o to, sebrat mu právě ropné dividendy. Koho zajímá zablácená, chudá Severní Korea? Tato

argumentace je zjevně vysvětlováním vládní politiky, nikoliv skutečného stavu potenciálních hrozeb.

10.4.1 HUSAJNŮV KNÍR

Husajnův knír není ani tak přísný a strohý jako Hitlerův ani velkorysý a široký jako Stalinův - je někde mezi. Je to právě knír, co z něj dělá padoucha z filmového plakátu. Ačkoliv i v našem kulturním prostředí byl knírek považován za společensky žádoucí atribut muže třeba v sedmdesátých letech, dnes je v kurzu hladce oholená tvář. Úprava vousů do jisté míry podléhá módním trendům. Mohlo by se zdát, že Husajn je „z módy“ a nebo prostě žije v minulosti. Avšak on je především představitelem cizí kultury, nikoliv naší. Ortodoxní muslimové, v médiích bohatě ilustrováni na příkladech talibanských bojovníků v Afghánistánu, se vyznačují hustým porostem tváře. Jejich typické oblečení, plnovous i celkový tělesný postoj značí odhodlání, vytvářejí „islamistu“. Zdá se, že Husajnovi stoupenci, ale obecně i všichni ostatní mediální exempláře běžného obyvatele islámského světa, tráví celé dny poskakováním v davu, střílením do vzduchu, hlasitým provoláváním hesel a případně pálením americké vlajky. Vousy značí především skupinu „oni“. Zarostlá tvář v našem kontextu zastupuje špinavost, nízkost, lenost, neúspěch, případně rezignovanost na okolní svět.

10.4.2 SEXUÁLNÍ ŽIVOT DIKTÁTORA

Titulek: Diktátoři to umějí nejlépe? (NW - 17.2.2003, rubrika Periskop)

Popisek: Tady Kim: Budeš mě v Pchjong-jangu navštěvovat často, drahá?

(NW - 17.2.2003, rubrika Periskop)

Podle všeho jde o zcela bulvární článek. 14. 2. měl Hans Blix v OSN vystoupit se zprávou o existenci nebo neexistenci zbraní hromadného ničení v Iráku. Newsweek se v rozhovoru s Nigelem Cawthornem, autorem knihy *Sexuální život velkých diktátorů*, zaměřuje spíše na valentinský aspekt tohoto data. Vybíráme několik otázek a odpovědí, které se týkají tématu:

Je Saddám despota-sexpota? (*despot – sexpot*)

Určitě. Máme zprávy že má nyní tři ženy a pět dalších milenek na plný úvazek. A že polyká Viagru. Zdá se, že má trochu problémy se svojí biologickou zbraní.“

Co nám můžete říci o prezidentu Bushovi, kterého někdo může považovat za diktátora?

Nemyslím si, že ho někdo může považovat za diktátora.... Ale existují pověsti, že byl dříve docela kanec (*lad*), co se týče žen. Ale pak se oženil, vystřízlivěl a stal se nudným.

Kdyby existovala Osa zla v ložnici, jinými slovy, 3 nejhorší milenci všech dob?

Určitě Hitler. Idi Amin²⁶ také. Kdyby ten chtěl vaši ženu, zaplatili byste životem. A (bývalý vládce Středoafričské republiky a údajný kanibal Jean-Bédel) Bokassa. Ten měl svoji ledničku vždy napěchovanou mladými dívkami.

Takže, kteří milenci jsou lepší – dravci nebo holoubci?

Dámy tíhnou spíše k typům podobným Saddámovi. Podívejte se na Hitlera – toho milovali. Dostávalo se mu přízně jakou mají rockové hvězdy. Ale hodně žen zároveň volilo Clintona. Stojí za připomenutí, že Ghandí spával se dvěma mladými dívkami, aby vyzkoušel svou vůli a zjistil, zda dokáže odolat pokušení. Alespoň to tvrdil své manželce.“

Co nám říká tento úryvek? Skrze sexuální chování je nám předkládán explicitní rozdíl mezi demokratickým prezidentem a diktátorem. George Bush si v mládí užíval, ale nakonec se usadil a oženil. Tyto atributy jsou lichotivé (v mládí si užíval na večírcích – viz. zmínka o vystřízlivění - a měl úspěch u žen – metafora s kancem odkazuje k sexuální výkonnosti - což je považováno za ideální) Naproti němu stojí frustrovaný Husajn, který si musí pomáhat podpůrnými prostředky, aby vůbec uspokojil svých 8 (sic!) sexuálních partnerek. Monogamie je žádoucím stavem partnerského soužití v naší kultuře, naproti tomu polygamní vztah je znakem islámského světa. Ve zmínce o Bushově výkonnosti v mládí je vidět i vzorec mužské ješitnosti, měření sil. Husajn nedokáže upokojit své partnerky, zatímco Bush byl pěkný kanec.

Dovídáme se, že Husajnovou biologickou zbraní je penis, který mu však přináší jisté problémy. Celý Irák je po uši v problémech kvůli údajné existenci biologických zbraní a teď navíc kvůli Husajnovu penisu!

Klub diktátorů zde doplňuje pedofilní kanibal a pochopitelně nesmí chybět Hitler. Husajn je dokonce přirovnáván k Hitlerovi – oba jsou prý podobně přitažlivým typem mužů. Obraz diktátora se tedy konstruuje I skrze sexuální chování, resp. úchylky. Proč

26 http://en.wikipedia.org/wiki/Idi_Amin

jsou různé sexuální praktiky připisovány diktátorům a jejich sexuální život tolik přitahuje? Domníváme se, že jde především o nevybíravou diskreditaci pomocí vystavení jejich intimní nahoty.²⁷

Ačkoliv islám připouští mnohoženství a počet žen je spíše výrazem sociálního postavení, z článku vyplývá, že sexuální náruživost je atributem despoty. Z tohoto úhlu pohledu můžeme usuzovat, že mnohé vlastnosti připisované diktátorům mohou být často pouze kulturní odlišnosti, které se v kontextu naší kultury zdají bizarní, avšak jinde mohou být považovány za normální. Můžeme shrnout, že diktátor je politik, který nežije v monogamním svazku, je posedlý sexem a ten zhusta praktikuje v ne zcela běžných podobách.

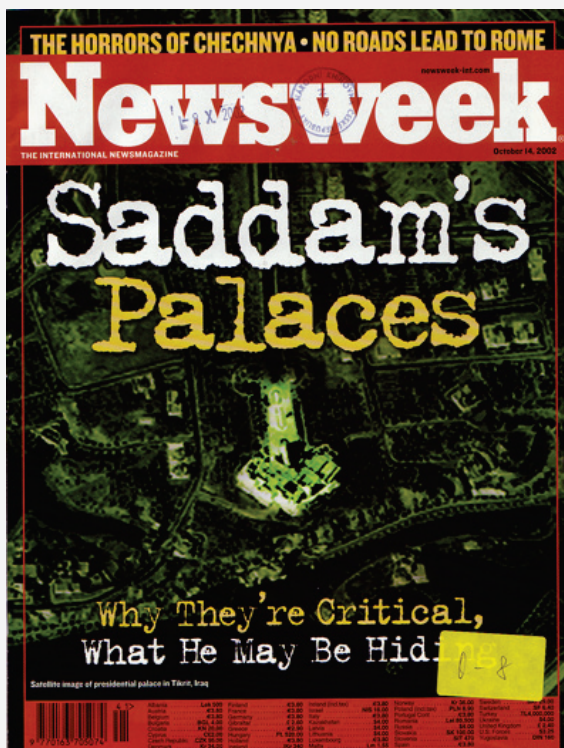
27 Použití freudovské psychoanalýzy k výkladům motivací a masového úspěchu diktátorů má ostatně dlouhou tradici, která sahá až k Hitlerovi (viz. např. publikace Adolf Hitler očima americké tajné služby. Svoboda Servis, 2003) Psychoanalytický rámec má a měl v tomto směru výrazný diskreditační potenciál, redukuje totiž komplexní chování člověka na jeho sexualitu.

10.5 OBYDLÍ DIKTÁTORA

Diktátor bydlí v paláci, ale pro všechny případy má připravený bunkr. Aby unikl americkým vojákům neváhá se nakonec schovat v noře. Následkem zajetí mu obydlím bude vězeňská cela. V propadlišti dějin nakonec skončí díky skutečnému popravčímu propadlu. Poněkud cynicky můžeme tvrdit, že z každým dalším stěhováním v průběhu let 2003 – 2006 se jeho životní situace pouze zhoršovala:

Palác -> Bunkr -> Nora -> Cela

10.5.1 PREZIDENTSKÉ PALÁCE

Titulek: Saddámovy paláce (NW – 14.10.2002 str.1)

Podtitulek: Proč jsou zásadní, co může skrývat.

Malý exkurz do bydlení diktátora začínáme obálkou čísla zhruba 5 měsíců před začátkem invaze. Vizuál má temně zelenou barvu, obrysy písmen jsou nepravidelné. Vidíme fotografie komplexu budov, pořízenou z výšky letadlem nebo satelitem. Uprostřed vystupuje do popředí (živější a jakoby zářivější zelená) budova ve tvaru šipky. Je to jeden z Husajnových paláců, co září do tmy? Nad názvem časopisu jsou titulky dvou dalších článků: Čečenské hrůzy a Žádné cesty nevedou do Říma. Úplně dole je malým písmem poslední titulek: Satelitní obraz prezidentského paláce v Tikrítu, Irák.

Font písma je neproporcionální courier, dodávající textu vzezření psaní na starém psacím stroji, což navozuje konotace vojenské zprávy vytažené z archivu a možná i tajné zprávy, která neměla spatřit světlo světa.

Bydlení v palácích je výsadou aristokracie a svrchovaných vládců. Husajn jich podle Newsweeku vlastní v Bagdádu celou řadu. Avšak nevidíme žádná honosná sídla, na která jsme zvyklí z aristokratického prostředí. Naproti tomu vidíme nevábny zelený objekt vystupující z podobně nevábneho prostředí. Tohle není žádná země krále Miroslava, nýbrž území temného vládce.

Co tady znamená tmavě zelená barva? Především tuto barvu notoricky známe ze všech záběrů pořízených v noci, nebo skrze zařízení pro noční vidění, které využívají především represivní síly jako policie a armáda. Jisté je, že americká armáda má dokonalý přehled o Husajnových palácích (noční fotografie z výšky svědčí o technologické převaze), avšak nemají přístup dovnitř. Zelená stejně tak značí přítomnost něčeho jedovatého a slizkého. Je to barva, jakou mají (i v kontextu popkulturních artefaktů) jedovaté chemické sloučeniny. Celkově se nám sděluje, že v těchto budovách, kde je svrchovaným vládcem, může Husajn skrývat i vyrábět nebezpečné chemické materiály.

A nakonec je tu aspekt zakázaného. Apeluje se na naši zvědavost: Co se asi skrývá za zamčenými dveřmi a vysokými zdmi? Rádi bychom odhalili tajemství zakázané 13. komnaty. Manifestuje se tu touha proniknout do zakázaných míst.

Titulek: Palácové intriky (NW_14.10.2002, str. 14 - 15)

podtitulek: Saddámová tajemství: Jsou tyto rozsáhlé komplexy klíčem k iráckému zbrojnímu programu? V pozadí zdí a lží.

Titulek přes celou dvoustranu, jež vyplňuje zvětšená předchozí fotografie hlásí: Titulek napovídá, že Husajn něco tajně připravuje (intrikuje) a své neproniknutelné paláce používá jako sklady pro zbraně. Dům má však růžovou fasádu a připomíná spíše vilu než palác. Kromě své nepřístupnosti, kterou značí přítomnost stráže, vůbec nic neodpovídá textu. Je to ukázka fenoménu popisku u fotografie. Popisek význam ohraničuje a zakotvuje. Zastavuje proud asociací vyvolaných dešifrováním vizuálu a nabízí preferovaný způsob čtení. Konotace, které vyvolává, jdou ze samotného obrázku vyčíst jen velmi nesnadno, avšak nejsou s ním v příkrém rozporu.

Fotografie rezidence v pozadí a vpředu hlídkující stráž. Ozbrojený muž v červeném baretu, s knírem a v uniformě, se samopalem AK-47, se dívá do objektivu. Je slunečný den, nebe je čistě modré. Obrázek pochází z roku 1990 (sic!), jak se dovídáme v malém popisku vlevo dole.

Perex: "Obklopena vodopády, umělými jezery a několika zoologickými zahradami, je údajně v Saddámově rozsáhlých palácových areálech továrna na výrobu výletních lodí a vězení k mučení disidentů. Existuje opravdu podezření, že tam skrývá strašlivé zbraně (*horrific weapons*), nebo plány k jejich výrobě? Podezření ano, nezvratné důkazy zatím ne." (NW - 14. 10. 2002 str. 3)

Zahrada je symbolem pozemského i nebeského ráje, symbolem kosmického řádu, původního stavu bez hříchu, podobně jako oáza, ostrov. (Becker 1991)

Když slétneme z výšin vojenských letounů na zem a sundáme vojenskou optiku zjistíme, že Husajn sídlí téměř v rajske zahradě: Mezi vodopády, jezery a exotickými zvířaty. Avšak idyla má svou stinnou stránku. Husajn se věnuje radovánkám a rozptýlení, avšak ve stejném areálu má i vězení, ve kterém jsou mučeni jeho odpůrci. Na jiném tajném místě jsou skrýše s příšernými zbraněmi.

Z uvedeného vyplývá, že Husajnov obraz má božskou podstatu. Je bohem žijícím na Zemi v rajske zahradě. Avšak růže mají trny, sklepení skrývají kyselinu, zpěv ptáků přehlušuje sténání mučených vězňů (a někde v dálce je slyšet řemeslníky stavící výletní lodě). Nejde tedy o dobrého a milostivého boha, nýbrž d'ábla. Možná reprezentuje bájného hada z biblické Rajske zahrady. Husajnovou doménou je totiž šalba a klam.

Husajn je také popisován jako zlý vládce (zlý v opozici k dobrý), jenž disponuje mocnými zbraněmi a ultimátní mocí. Jeho sídla jsou soběstačná, včetně hladomorny a továrny na výrobu výletních lodí (!sic). Na rozdíl od moderního pojetí rozdělení moci, zde jsou definovány zákony i vykonávány tresty na jediném místě – vladařově dvoře. Vskutku přetrvává dojem feudálního panství.

Perex: “Bassam Quakisch nechápe nač ten povyk. „Faraóni stavěli pyramidy a nikdo je nevinil ze smrti tisíců, tak proč tolik rozruchu kolem Saddámových paláců?“ Quakisch, který na počátku 90. let sloužil jako jordánský velvyslanec v Bagdádu, je naladěný na stejný grandiózní způsob uvažování jako irácký diktátor. Ale Quakish, který navštívil několik královských příbytků kolem hlavního města si nemyslí, že by snad byly více opulentní než, oh, Versailles nebo velké palazzos v Itálii.” (NW_14.10.2002, str. 16)

Z přednesených znaků je zřejmé, že Husajn si žije jako Ludvík XIV., nebo přinejmenším kníže Medici. Jeho paláce si do náročnosti stavby nežadají dokonce ani s egyptskými pyramidami, čímž se opět naznačuje jejich obrovská rozloha. Výrazy jako grandiózní a opulentní pouze dokreslují celkovou představu monstrózní honosnosti.

Vysoký standard, jenž v našem prostředí snese srovnání pouze s feudální minulostí, ale který je u arabských diktátorů zřejmě běžný, je v příkrém rozporu s tím, jak si přeje v očích občanů působit demokratický vůdce. V demokracii není pro politiky žádoucí chlubit se majetkem, naopak, vyžaduje se určitá pokora a lidskost. Demokratický politik je ideálně jeden z nás, obyčejných lidí. Za majetky získanými v aktivní politice výtvá vždy viděna nějaká nepravost.

“Oficiální úřady tvrdí, že Saddám Husajn může používat své prezidentské komplexy jako skryše zbraní hromadného ničení. Nejsou totiž vůbec jen státními sídly. Je tam nespočet oficiálních rezidencí a některé roztažené (*sprawling*) komplexy pokrývající několik čtverečních mil s takovými 90 budovami. Mezi vodopády a umělými jezery v Saddámových rozmanitých Xanadu²⁸ je údajně továrna na výrobu výletních

28 Xanadu, také Shangdu or Shang-tu, také známé jako Kaiping, bylo letní sídlo Kublajchánovy dynastie Yuan v Číně. Město leželo v dnešním Mongolsku, 275 km severně od Pekingu. Půdorys města má přibližně čtvercový tvar, kde každá strana měří okolo 2200 m. Sestává z „vnějšího města“ a „vnitřního města“ v jihovýchodní části, které také s přibližně čtvercovým tvarem zabírá okolo 1400x1400 m obsahuje palác, ve kterém Kublajchán v létě pobýval.

lodí

a vězení k mučení disidentů. (opakování z úvodu, pozn.) Ukrýt zde je možné téměř cokoliv." (NW_14.10.2002, str. 16)

Husajn je přirovnáván k egyptským faraónům, francouzským králům, italským knížatům i asijským vládcům. Kritériem je rozlehlost jeho "palácových komplexů".

Infografika: **Saddámova doupata** (NW_14.10.2002, str. 16 - 17)

Doupata jsou obydlí vyhrazená zvířatům, především jsou spojována s nebezpečnými šelmami. Zároveň je doupě, mluvíme-li o lidských verzích, synonymem pro vlastní soukromí, které je odhaleno nečekanou návštěvou. Newsweek předpokládá, resp. tlumočí stanovisko vlády, že v Husajnových doupatech se musí něco skrývat.

Opozice **venku X uvnitř** a **zjevné X skryté** přesně odpovídá základnímu dělení na **lživé X pravdivé**.

Je tu rozpor mezi tím co vidíme, k čemu máme přístup, a to nás neuspokojuje a naopak tím, k čemu přístup nemáme, skrytým, zahaleným, co nás naopak přitahuje a vzrušuje. Na základě podrobných satelitních a archivních snímků vnějších částí budov Newsweek vysvětluje jejich vnitřních funkce. Snaha o penetraci objektů je křečovitě naléhavá. Neschopnost vidět za zdi pak přináší tenzi.

Husajnovy budovy jsou vnímány jako symboly moci. Proto bylo nutné dostat do nich své inspektory, kteří by a) přinesli zpravodajské informace o jejich strukturách (bunkry, únikové cesty, atd.) b) způsobili svým vstupem do jeho nejvlastnějších prostor Husajnovi ponížení – "smrtné potupení" (*terminal humiliation*) (NW - 14.10.2002, str. 18).

"V každé z těch budov je hodně ze Saddáma." (NW - 14.10.2002, str. 19)

Palác má strany okolo 550 m, 40% Zakázaného města v Pekingu. Xanadu navštívil benátský cestovatel Marco Polo v roce 1275; Časem se z něj stala metafora pro hojnost (opulentnost).
Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Xanadu>

“Pronikni do těchto rezidencí a zbavíš ho způsobilosti (*dis him*) před jeho vlastními lidmi, zlomíš pouto mezi státem a Saddámem, což má všechna tato rezidenční majestátnost (*grandeur*) symbolizovat.” (NW - 14.10.2002, str. 18).

V počátku invaze jsou však tyto motivy zapomenuty a paláce – peronifikace Husajna - jsou nekompromisně vybombardovány. Co se opravdu skrývalo za jejich zdmi se nikdy nedovíme, neboť převládl motiv jejich/jeho zničení.

“Yusuf tvrdí, že viděl ve sklepeních paláce Salahadin mrazírny. Často viděl mrazící kontejnery připravené pro přepravu kamkoliv v palácovém prostoru. Sklad těkavých (volatily) chemikálií nebo biozbraní? Nebo prostě lednice pro přílohy a hovězí? „Všechno je možné,“ (uvozovky v původním textu, pozn.) řekl Yusuf.” (NW - 14.10.2002, str. 19)

Nádhera a rajská zahrada se v popisech Husajnových paláců mísí s nejneuvěřitelnější hrůzou a celkově jsou vydávány za klam. Je vůbec možné skladovat chemické jedy vedle zásob hovězího? V šíleném světě Saddáma Husajna je možné všechno.

10.5.2 BUNKRY

Pro informaci dodáváme (toto období již není předmětem zkoumání), že krátce po zahájení invaze Američané skutečně pronikají do Husajnových bunkrů, a nacházejí je prázdné. Newsweek přináší jejich detailní popis pomocí slov i infografiky. Čtenář očekává odhalení nalezených skladišť zbraní, avšak místo nich dostává pouhé mapy podzemí. Dál se operuje s pojmy jako podzemní skladiště, spleť sítí, říše katakomb.

10.6 HUSAJN A TERORISMUS

Zmínky o údajném Husajnovu napojení na terorismus (ať tato mediální zkratka znamená cokoli), jeden ze základních veřejných motivů války, není v Newsweeku v našem zkoumaném období příliš frekventované. To je poněkud překvapivé zjištění, neboť spojení s Al-Kájdou bylo důležitým argumentem pro vojenskou kampaň.

Nicméně přece alespoň to nejdůležitější: v Iráku je teroristický výcvikový tábor a akceschopná buňka pod velením Al-Kájdou:

Titulek: Úponky terorismu. Bin Ladinovská spojka (NW - 7.2.2003, str. 23)

Vizuál je názorným příkladem stylu infografiky v Newsweeku. Vlevo dole je mapka oblasti Evropy, islámské Afriky a Blízkého Východu, která čtenáře geograficky umísťuje do problému terorismu. Vpravo dole je letecký, nebo satelitní černobílý snímek, kde je žlutě ohraničen objekt zájmu. Avšak podle našeho názoru tato fotografie nemá sama o sobě žádnou vypovídající hodnotu, pro netréované oko je zcela nečitelná a v zásadě může ilustrovat cokoliv. Její význam je tedy odvozen z kontextu – v tomto případě jde o výcvikový tábor teroristů.

Nejdůležitější částí vizuálu je schéma nahoře. Je zřejmé na první pohled, co hlásá popisek napravo: **Odhalená pavučina**, tedy že terorismus má síťový charakter. Zde síť

představuje tajnou nepřátelskou organizaci, jejíž členové jsou organizováni do vzájemně propojených buněk. Metafora pavoučí sítě je v tomto případě vystřídána, nápaditější metaforou popínavé rostliny. Tak jako úponky břečťanu pomalu obejmou celý dům, může se teroristická síť zmocnit světa – pokud ji včas nezastříhneme.

Schéma znázorňuje Zarkáwího jako hlavu (doslova, ale hlava zde především metonymicky zastupuje jeho údajnou vedoucí úlohu) dalších teroristických buněk. Grafické uspořádání ostatních částí navíc připomíná náčrtek postavy člověka se zdviženýma rukama, což naznačuje, že teroristé jsou skuteční a představují fungující organizmus. Sdělení je určené Evropě: evropský rozměr grafika dostává zmíněním tzv. francouzské, španělské, britské a (možné) italské jedové buňky.

Zarkáwí, napojený na Al-Kájdu má na severu Iráku výcvikový tábor. Jaké je spojení mezi Zarkáwím a Husajnem? Newsweek připouští, že „tajná služba nebyla dosud schopna odhalit jak těsné vazby mezi Husajnem a Zarkáwím mohou být.“ (NW - 7.2.2003, str. 23)

Sousloví o těsnosti vazeb přesvědčivě sděluje, že nějaké vazby existují, jen není jisté, jak blízko si oba aktéři jsou. Z našeho pohledu jde o zajímavý rétorický obrat, který může zároveň zakrývat, že žádné skutečné spojení neexistuje.

Popisek: Neurčitá spojitost? Saddámův režim a Al Kájda.

(NW – 7.10.2002, str. 2)

Jaká je tedy spojitost? Někdy se stačí zeptat, aby vzniklo podezření. Na obrázku je přetištěná fotografie televizní obrazovky, na které vidíme přísně se tvářícího Husajna gestikulujícího levou rukou. Gesto působí kategoricky nebo rezolutně, avšak nic na

vizuálu neodkazuje k čemukoliv teroristickému. Časopis se nesnaží přesvědčovat čtenáře o existenci napojení Husajna na teroristickou síť Al-Kájda. Ví, že důkazy jsou chatrné. Nicméně přetrvává obraz, ve kterém Husajn = Irák²⁹ a v tomto smyslu se dá usuzovat, že v Iráku se bez Husajnova vědomí nestane nic, tedy ani výcvikový tábor teroristů.

29 Ve smyslu „Stát je on“, abychom parafrázovali známé krédo Ludvíka XIV. Husajn to totiž nikde neprohlašuje, avšak v tzv. autokratických režimech se tento fakt prostě předpokládá.

10.7 BOHATSTVÍ DIKTÁTORA

Titulek: Irácké černé zlato (NW – 11.11.2002, str. 36)

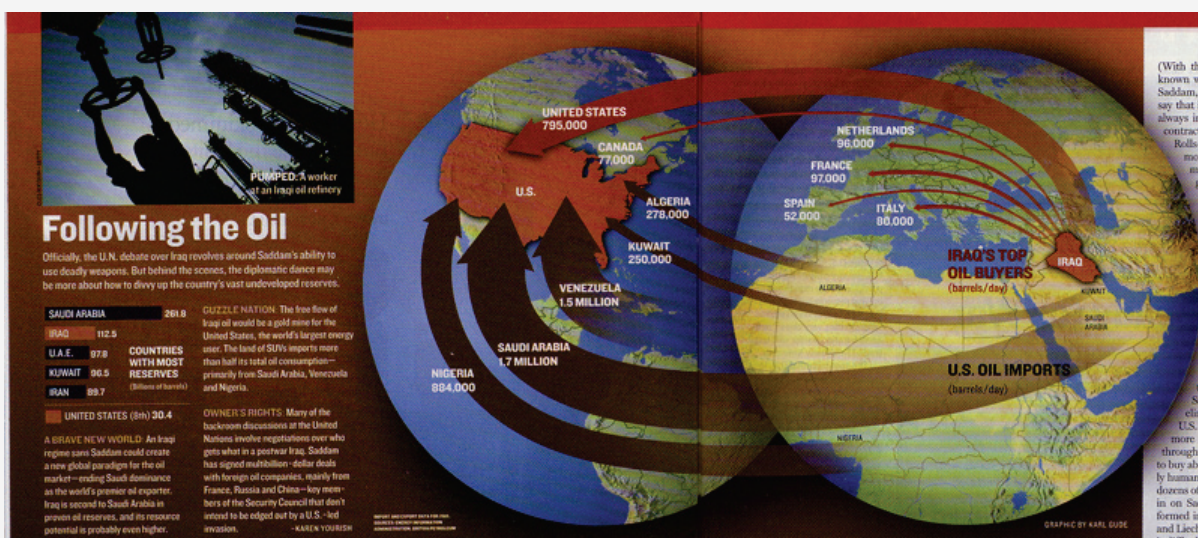
Zajímavý a v Newsweeku často se opakující detail je možné rozeznat v hlavních palcových titulcích, které zjednodušují sdělení preferovaného významu vhodným barevným rozlišením jednotlivých slov.

Fotografie na pozadí (má invertované barevné kanály - negativ) znázorňuje část rafinerie. Z věže uprostřed plápolá oheň. Proč je snímek prezentován jako negativ? Jak víme, negativ je v procesu vyvolávání fotografií předchůdce pozitivu, finálního produktu a konečného stavu. S tohoto sdělení můžeme vyvodit, že současný stav je negativní, tedy nežádoucí. Je vcelku jasné, že ropa nesmí zůstat v Husajnových rukách. Existují dva argumenty, které tuto nutnost podporují.

Nadpis článku: **Jak Saddám slíznul smetanu výnosů z ropy, zatímco se OSN dívalo jinam.** Nadpis zní jako z Krakonošových pohádek. A opravdu, jedná se o příběh, ve kterém Husajn podvede zkušené ruské obchodníky a chytře obejde uvalené sankce OSN, tak aby se sám obohatil. Místo iniciály se objevuje Husajnovův obličej v zaměřovacím kříži.

“Po léta bylo veřejným tajemstvím, že Saddám plundruje program Jídlo za ropu³⁰” a získává tak vedlejší příjem v hotovosti, kterým podle CIA irácký diktátor financuje svůj zbrojní program.” (NW – 11.11.2002, str. 38)

Husajn opět chytře intrikuje a tentokrát podvádí celé Společenství národů, když uvalené sankce obrací ve svůj prospěch. Žádná ropa – žádné zbraně. Tímto příčinným spojením se logika obhajoby invaze vybrušuje. Jde sice o ropu, avšak pouze proto, že z jejich výnosů je financován irácký zbrojní program.

Titulek: Po ropné stezce (NW – 11.11.2002, str. 38)

Perex: „Oficiální jednání na půdě OSN se točí kolem Saddámovy schopnosti použít smrtící zbraně avšak v zákulisí se budou diplomatické tanečky točit kolem toho, jak se šábnout (*divvy up*) o rozsáhlé nerozvinuté rezervy země.“ (NW – 11.11.2002, str. 38)

„**Národ žroutů** (*guzzle nation*): Volný proud irácké ropy je hlavní prioritou pro Spojené státy, největšího světového konzumenta energie.“ (NW – 11.11.2002, str. 38)

Infografika znázorňuje jednosměrný tok ropy z převážně arabských zemí do USA a některých evropských států.

Druhý argument je jednodušší, text tomto případě nic nezakrývá. Zcela otevřeně říká: Ano, jdeme po irácké ropě, kterou nutně potřebujeme, máme s ní své plány. A říká to

30 http://en.wikipedia.org/wiki/Oil-for-Food_Programme

s odzbrojující familiérností pomocí výrazů jako šábnout se. Na tom, že se Irácké nerostné bohatství přerozdělí mezi největší světové velmoci tedy není nic tajného nebo snad nepochopitelného. Je totiž naprosto přirozené, že ropa nesmí zůstat Husajnovi. Článek pozapomněl na irácký lid, jenž má být přece osvobozen od tyrana. Avšak je jasné, že o Iráčany vůbec nejde. Jde o to se šábnout.

Titulek: Špióni, lži a Irák (NW – 10.2.2003, str. 26 - 27)

Titulek vpravo nahoře: **Pod rouškou tmy:** Podezřelé kontejnery ve fosfátovém komplexu (NW – 10.2.2003, str. 27)

„Přístup je nestejný. Přeběhlci hrají dvojí hru. Špióni ani generálové se nemohou shodnout, komu věřit. Není divu, že je těžké zjistit, co Saddám chystá.“ (NW – 10.2.2003, str. 26 - 27)

V titulku je opět použita barevná diferenciací jednotlivých slovních znaků. Tajní agenti (myšleno američtí nebo obecně spojenci) jsou díky barevné kompozici postaveni mimo (nad) lži a Irák, které jsou naopak pomocí červené spojeni dohromady. „Agenti“ jsou mnohem větší a přesahují do vizuálu.

Dvoustranu vyplňuje z dobrých 80 % fotografie nákladního vlaku. Je noc, vlak kdesi zastavil – nevíme odkud jede ani kam míří. Vidíme oranžové zabarvení výrazná světla a odlesky. Cisterny mizí až daleko v perspektivě. Zdá se, že přední cisterny vypouštějí kapalinu, která před vlakem vytváří zrcadlící louži. Úplně vpředu je násep, který louži ohraničuje.

Vizuál podle našeho názoru dokonale dokresluje atmosféru tajných operací. Čím jsou naplněné cisterny? Ropou, jedem, zmíněným fosfátem? Nebo jde snad konečně o Husajnovy chemické vlaky? Nevíme. Avšak dochází k „úniku“ (kapaliny z cisterny), což může naznačovat, že se v článku dozvíme žhavé informace přímo od tajných zvěděů. Vizuál je graficky upraven, aby vypadal jako ve spěchu vytržený z nějakého jiného kontextu, asi tajné zprávy. Napětí se tím jen zvyšuje. Špioni nejsou typické postavy každodennosti, známe je spíše z popkulturních narací. A těm se chce podobat Newsweek, který dělá všechno proto, aby práce tajné služby vypadal jako vystřižená z akčního filmu.

10.8 HUSAJNOVA VOJENSKÁ SÍLA

Tvrzení, že Husajn má zbraně hromadného ničení, se stalo mantrou obhajoby i podpory války v Iráku. Právě proto, že se tento předpoklad v realitě nakonec nepotvrdil, máme skvělou příležitost prozkoumat, jak se politika odrážela v médiích a jak média pomohla tuto politiku, alespoň na čas, uskutečnit.

Souběžně s démonizací Husajnova zbrojního programu docházelo k zakrývání pravých motivů úsilí o svržení Husajna: touhu po irácké ropě, zvýšení vlivu v regionu a nejspíš i faktu že zbraně, a především chemické zbraně, byly možná do Iráku prodány americkými společnostmi³¹ za vlád R. Reagana a G. Bushe staršího.

10.8.1 WMD

Zkratka, která zastupuje *weapons of mass destruction*. Jde o zbraně, které mohou usmrtit velké množství lidí, způsobit škodu na přírodní biosféře nebo lidských sídlech. Ironií je, že tento pojem se začal v médiích frekventovaně používat právě až v souvislosti s invazí do Iráku v roce 2003. Jaké zbraně hromadného ničení má mít Husajn ve své moci?

Přehled získáme z infografiky v čísle Newsweeku (NW 17.2.2003, str. 19 - 22). Podle ní Husajn má, nebo se snaží získat kompletní výčet známých tipů nekonvenčních zbraní:

- Pojízdná smrt **Biologické zbraně**
- Smrtící přísady **Chemické zbraně**
- Odstředivá síla **Nukleární zbraně**

Malé titulky vždycky před názvem typu zbraní vysvětlují specificky irácký kontext. Biologické zbraně jsou (jak tvrdí média) vyráběny v pojízdných laboratořích a nukleární zbraně jsou (zatím) ve fázi odstředování uranu.

Je tedy jasné, že Irák žádné atomové zbraně nemá, avšak Husajn po nich údajně touží: „Jeho touha po jaderných zbraních nebyla nikdy ani v nejmenším maskována.“ (NW - 13.1.2003, str. 21) Z této rétoriky se zdá, že země usilující o atomové zbraně jsou

31 <http://www.commondreams.org/headlines02/0908-08.htm>

ve skutečnosti nebezpečnější než ty, které je mají. Jaderný arzenál znamená v globálním měřítku automatické členství v elitním klubu – státům zajišťuje účinnou nedotknutelnost. Není pochopitelně v zájmu mocných, aby se tento klub rozrůstal. Avšak nemusí jít přímo o nejhorší zbraně, klíčový je motiv přípravy, který nás opravňuje k útoku. Takový útok je potom možné nazývat odvetou a tím ho legitimizovat.

Od Husajna se očekává boj zbraněmi hromadného ničení, americká armáda naproti tomu bude bojovat zásadně konvenčními zbraněmi, resp. tím nejlepším, co vývoj konvenčních zbraní v současnosti nabízí.

Vedeme chytrou (smart) válku, hlásá titulek na straně 24 téhož vydání (NW 17.2.2003, str. 24). Čtenář uvidí přímé srovnání připravovaných arzenálů obou stran. Na jedné straně špinavé bomby, viry a nemoci, chemické a biologické zbraně, vybuchující mučedníci a civilisti jako živé štíty³². Na druhé straně konvenční zbraně, chirurgická přesnost, chytré bomby, sofistikované systémy a technologická převaha.

10.8.2 CHEMICKO – BIOLOGICKÉ ZBRANĚ³³

“Biologický zbraňový program, byl odjakživa Saddámovým nejstřeženějším tajemstvím. Bakterie sněti slezinné a neštovic i toxiny jako botulin jsou ideálními přenosnými zbraněmi hromadného ničení. Přesně ten typ zbraní, který může být předán teroristům, čehož se Bushova administrativa nejvíce obává.” (NW – 12.9.2002, str. 34)

V tomto úryvku nalézáme esenci všeho, co Husajn představuje, na jediném místě. Záhada a klam, bakterie a toxiny, teroristický útok. To jsou hlavní atributy připisované iráckému prezidentovi, to jsou veřejné důvody, proč začne válka v Iráku. Avšak

32 Tzv. chirurgická přesnost zásahů byla určena původně pro spektakulární televizní verzi války v Zálivu, která si dokázala získat diváky rozmazanými záběry zničujících účinků nejmodernějších zbraní. Newsweek v této rétorice pokračuje a potvrzuje technologickou převahu USA. Naopak použití živých štítů je v médiích připisované zásadně nepříteli. Pravým účelem tohoto striktního rozlišení je snaha o podání přijatelného vysvětlení, proč jsou počty civilních obětí i při „chirurgicky přesném bombardování“ tak obrovské. Je to snaha přehodit odpovědnost za smrt všech těchto lidí na nepřitele. A nebo bagatelizovat jejich smrt nařčením z kolaborace s nepřitelem, jak dokládají svědectví o „ukrývání nepřátelských bojovníků“ ve školách a rezidenčních čtvrtích.

33 Newsweek uvádí zkratky *chem-bio weapons*, nebo *CBW*.

Newsweek ví, že v současné době přímé důkazy neexistují. Alespoň je jasné, že inspektoři³⁴ OSN nic neobjevily. Ale i tento fakt se dá úspěšně použít **proti** Husajnovi.

10.8.2.1 Skořápkář a pavučiny lží

„Lidské skořápky, které Saddám hrál se svými vědci v minulosti, jsou jeho mistrovským tahem. Vytvořil spletité pavučiny lží a fiktivních vztahů, aby inspektory oklamal.“ (NW 9.12.2002, str. 33)

Husajnovou největší zbraní je jeho údajná lstivost. Tak jako ve skořápkách, kdy má skořápkář celou hru i každý pohyb kuličky dokonale ve své moci, hraje si Husajn s inspektory OSN. „Lidské skořápky“ je spojení, které se v Newsweeku objeví ještě několikrát. Představa, že Husajn neustále přesunuje vysoce postavené nebo z nějakého pohledu důležité lidi, ale i laboratoře na výrobu chemických látek, po celém Iráku, má vysvětlit fakt, že inspektoři OSN nikdy nenašli, co hledali:

„Podle zběhů, Saddám svou biologickou (*germ*) válečnou továrnu zpojízdnil, aby se vyhnul inspektorům. Flotila má čítat 18 „normálně vypadajících“ nákladních aut a nespécifikované množství nákladních vagónů.“ (NW 17.2.2003, str. 20)

Husajn je vždy o krok napřed před inspektory, neúspěch snažení najít sklady chemických zbraní se vysvětluje Husajnovou úskočností. Inspektoři pochopitelně nemohli nic najít, protože Husajn své laboratoře přemístil do kamiónů, které převáží kam se mu zachce po celé zemi. Metafora skořápek konotuje úskok, šalbu - tedy uvedení v omyl. Důvěřivé jedince, natvrdlé naivy, zde reprezentují inspektoři OSN.

Popisování Saddáma Husajna metaforou pavouka, který skrývá svá tajemství ve spleťtých pavučinách, nabízí opět konotace loutkáře – obratného manipulátora.

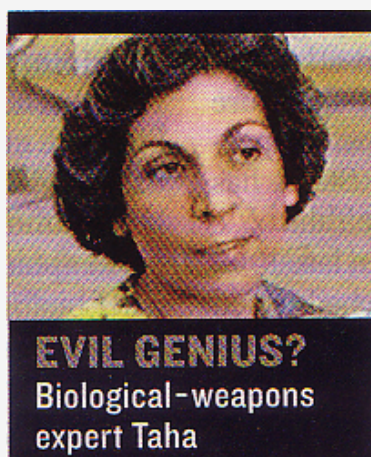
34 Inspektor naplňuje představu o podrobném prozkoumání, nahlížení „za“ viditelné. Inspekce je možností, jak otevřít dveře zakázaných komnat. Zároveň můžeme mise inspektorů, kteří se nakonec vrátili s nepořízenou, považovat za jinou důležitou součást narativní struktury - vyslání/návrat nepravých hrdinů. Po vyčerpání této možnosti (podmínky vydané mezinárodní autoritou OSN) se mohl plně realizovat pravý hrdina – prezident Bush. Na inspektory, je ostatně nahlíženo s nedůvěrou. Další po sobě jsou neúspěchy je dále diskreditují. Panuje přesvědčení, že situace se dá zvládnout pouze vojensky; zatímco jiné cesty k cíli nevedou, neboť Husajn jako zručný loutkář všechny vodí za nos.

Proč se newsweek snaží vehementně kličkovat a vyhýbat byt' jen náznaku, že žádné zbraně hromadného ničení v Iráku nejsou? Podle našeho názoru jde o přesvědčivý důkaz, že text napomáhá dominantní ideologii v jejich válečných přípravách budováním souhlasu, ačkoliv by ji měl spíše vyzívat k dodání důkazů a zaplavit volené představitele moci otázkami. Newsweek opakuje stanovisko vlády, které balí do snadno stravitelných metafor a narácí.

Příběh pak pokračuje takto: Vyslání inspektoři zkoušeli přijít na kloub Husajnovu zbrojnímu programu, avšak (podle očekávání) neuspěli. Na tahu je teď prezident Bush, který (podle očekávání) Husajna ultimátně přemůže. Jedná se o ukázkou hrdinského mýtu, jaké známe z rytířských příběhů a legend³⁵.

10.8.2.2 Tajemství dr. Mikroba

Když zjistili, že laboratoře najít nemohou, zaměřili se inspektoři na hledání vědců, kteří za biologickými programy měli stát.

Popisek: Ďábelsky geniální? Expertka na biologické zbraně Taha

(NW 9.12.2002, str. 24)

Za hlavní architektu údajného iráckého biologicko-chemického zbrojního programu tak byla označena doktorka mikrobiologie Rihab Taha.

35 Například artušovské legendy a dobrodružství při hledání svatého grálu. O něm více Joseph Campbell ve svých Proměnách mýtu v čase.

Spojení *evil genius* je fráze, která denotuje zlého ducha nějaké osoby. Avšak zároveň může konotovat obraz šíleného vědce. A právě ten se zde bude odhalovat. Uvidíme další příklad „groteskosti“ příběhů z Iráku.

Palcový titulek: **Tajemství dr. Mikroba** (*germ*) (NW 9.12.2002, str. 33)

“Šestačtyřicetiletá mikrobioložka s přísným obličejem (*stern-faced* - taktéž zadnice žertovně) byla na britské univerzitě, kde vystudovala, považována za téměř geniální. Na druhou stranu Taha dosáhla mytologického statusu v balících literatury napsané o Saddámových zbraních. Inspektoři jí říkají Dr. Mikrob. Fleet street ji přezdívá Dr. Smrt, dokonce Toxická Taha.” (NW 9.12.2002, str. 34)

Tisk dává doktorce přezdívky, jež jednoznačně vyjadřují jeho postoj a tím i to, co si o doktorce máme myslet: Je geniální, mírně směšná, ale představuje smrtelné nebezpečí.

Její zásadní předností je, jak se dočítáme dále, že dokáže s malými prostředky vytvořit množství toxinů a bakterií. Geniální “Doktorka smrt” používá ty nezákladnější metody: “Klíčem je „růstové médium“ (uvozovky v původním textu, pozn.), velmi podobné agaru, užívaném v petriho miskách při hodinách biologie na střední škole. Vložením antraxové kultury do zařízení způsobující kvašení, může být užito k vytvoření značného množství jedné z nejsmrtelnějších substancí na světě.” (NW 9.12.2002, str. 34)

Ano, je to tak jednoduché! Nejsmrtelnější jedy vznikají kvašením (sic!) v laboratorních podmínkách středoškolské hodiny biologie. Husajnův obávaný zbrojní program zavání amatérismem a jistou dávkou šílenosti. Tolik ke grotesce, Taha svou činností totiž způsobuje zrození bakterií a virů. V tomto aspektu spatřujeme její až mystický rozměr - v tom, že má ve své moci bytí a nebytí organismů, kterých se nejvíc obáváme.

“Taha se v roce 1995 přiznala k výrobě 8000 litrů antraxových zárodečných buněk a 19000 litrů botulotoxinu.” (NW 9.12.2002, str. 34)

„Byla to milá usměvavá osoba. Bylo jasně, že je pyšná na to co udělala a co by si nikdo nedokázal ani představit, že je možné. Činilo jí potěšení mluvit o tom, co všechno dokázala a kde byly věci uskladněny.“ (NW 9.12.2002, str. 34)

Nadšení a určitá neskrývaná nevinnost jsou ve spojení výše popsáním neklamnými znaky šílenství. Taha konotuje tzv. šíleného (geniálně) vědce. Opět přichází schéma

známé z popkultury: Padouch, úhlavní nepřítel má ve svých službách geniálního vědce, který dokáže vyrobit zbraň - výkonný laser - nebo substanci, jako je tomu v našem případě, pomocí které pak ohrožuje svět.

V ostatních mediálních textech je možné vyčíst zmínky o další osobě, zodpovědné za irácký program zbraní hromadného ničení, Chemickém Ali³⁶, avšak ten v Newsweeku nikde uveden není.

10.8.2.3 Poslední soud

„Podezřívát Saddáma, že lže o svém arzenálu posledního soudu, a nalézt sklady zbraní nebo továrny k jejich výrobě, jsou dvě různé věci.“ (NW - 14.10.2002, str. 17)

Ačkoliv se v uvedené citaci jedná o vyjádření nejistoty ohledně Husajnových zbraní, pro nás je podstatný výraz zbraně posledního soudu, jenž odkazuje k biblické apokalypse. Husajn chce použít antrax, neštovice a botulin, jinými slovy nemoci, jako zbraně. Následkem takového útoku by byla nejspíš morová epidemie, neboť antrax, sněť slezinná, byla příčinou oněch morových ran známých z historie evropského středověku. V tomto smyslu nejde v první řadě o to, že tento typ zbraní ohrožuje vojáky na bojišti. Hlavní je, že tato hrozba může být snadno přenesena do ulic New Yorku a Washingtonu. Leitmotivem vyprávění o chemicko-biologických zbraních je myšlenka, že Husajn dokáže způsobit smrtelná onemocnění obyčejných lidí.

10.8.3 ÚČINKY CHEMICKÝCH ZBRANÍ

Přestože se žádné zbraně hromadného ničení nenašly, Newsweek pokračuje v „chemické“ rétorice: „Žádná jiná země nemá více bojových zkušeností s chemickými zbraněmi od 2. Světové války, než Irák Saddáma Husajna.“ (NW 17.2.2003, str. 21)

36 Husajnův bratranec, bývalý guvernér okupovaného Kuwaitu, Ali Hassan al-Majid nechvalně proslul při potlačování rebelujících Kurdů a šítských skupin. Za deportace populace a masové vraždy (konkrétně operace Al-Anfal – použití jedovatých plynů a sarinu) byl shledán vinným a odsouzen k smrti v roce 2007.

Více na http://en.wikipedia.org/wiki/Ali_Hassan_al-Majid

**Popisek v rámečku: Smrt ve vzduchu: Oběti iráckého útoku yperitem³⁷
v kurdském městě Halabja, v roce 1988 (NW - 9.12.2002, str. 35)**

Černobílá fotografie 15 let staré události. Nákladní auto sjelo z cesty. Na korbě i na silnici jsou lidská těla. Výjev svědčí o náhlosti jejich smrti. Jedná se o znázornění hrůznosti chemické smrti. Zobrazování zabitých lidí - obětí válečného aktu - je neobvyklé. Padlí Američané na stránky časopisu nesmí. Fotografie vyvolává automaticky odpor a nesouhlas.

Hlavním signifikantním účinkem chemických zbraní je ukončení života. Není to ani zmrzačení ani zranění, ale smrt. Je zřejmé, že chemické zbraně mají za úkol zabít. V tom se liší od použití konvenčních zbraní, které dávají protivníkovi jistou naději, nebo alespoň dávají možnost bránit se.

10.8.3.1 Ochranná kombinéza

Jedinou obranou proti chemickému útoku je ochranný oblek. Zároveň však tento oblek „zastupuje“ chemický útok. Nebo jinak: zobrazení účinků chemických zbraní lze docílit pomocí prezentování obrany proti nim. Kombinézy a plynové masky byly ve sledovaném období nedílnou součástí fotografií amerických vojáků. Tyto součásti

³⁷ Yperit je bojový plyn, nechvalně proslulý použitím oběma bojujícími stranami v první světové válce. Zakázáný byl již na Ženevské konferenci (tzv. Ženevský protokol) v roce 1925.

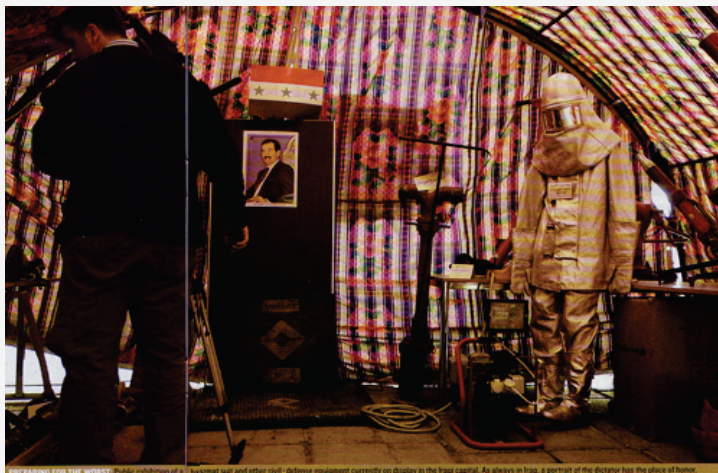
výstroje konotují zamořený vzduch, otrávenou zem, prostředí nepřátelské k životu. Zvěstují příchod neviditelné a všudypřítomné smrti. A nejen to, kombinéza se stala v přípravách na válku mytickým objektem. Tzv. protichemické obleky jsou hyperbolou, rozšířením mýtu o plynové masce, o které mluví Ramonet v souvislosti s válkou v Perském zálivu: „Plynová maska probudila obzvláštní děs, protože symbolicky znázornila hrozbu odstranění nového jednotlivce, aby ho odkázala do nerozlišenosti množství, beztvářného davu bez vůle, který poslouchá příkazy nějaké vzdálené a vševědoucí hierarchie.“ (Ramonet 2003 : 164)

Popisek: Na lovu: Pracovníci OSN v roce 1998 zajišťují prosakující irácké rakety, které údajně obsahují nervovou chemickou látku sarin.

(NW - 9.12.2002, str. 35)

Na fotografii vidíme kovové trubky a skupinu pěti lidí ukrytých v ochranných protichemických oblecích. Jeden z nich cosi zvedá ze země. Smrtné účinky sarinu všichni dobře znají z útoku v tokijském metru sektou Óm Šinrikjó z března 1995. Jediný důkaz, že se jedná o chemické nebezpečí, potvrzuje právě přítomnost lidí v ochranných oblecích. Popisek sděluje, že z iráckých raket prosakuje sarin. Jak se rakety dostaly na toto místo a kde se vlastně nacházíme? Byly vystřeleny v boji?

Popisek: Příprava na nejhorší: Veřejná výstava ochranného obleku a dalších prvků civilní obrany v iráckém hlavním městě. Jako obvykle, portrét diktátora na čestném místě. (NW 17.3.2003, str. 22-23)

Oblek na fotografii vypadá staromódně. Rozhodně zastarale v porovnání s americkou výbavou. Co je však podstatné? Titulek naznačuje, že Husajn chce použít své chemické zbraně ve městě!

Američané jsou fotografováni s protichemickou výbavou na sobě, avšak Iráčané mají obyčejné uniformy. Tento fakt může naznačovat vojenskou převahu Američanů. Avšak nebyli by při chemickém útoku zasaženi stejně tak Iráčtí vojáci? Pro udržení logické konzistence viděného je třeba přijmout myšlenku, že Husajn své vojáky opravdu vysílá na smrt. A nejen je, je ochoten obětovat i civilisty.

Titulek: Bojovat v létě? (NW – 27.1.2003, str. 19)

Rámeček dole: **Žhavý vzduch:** Americká armáda tvrdí, že může bojovat i v iráckém vražedném horku. (NW – 27.10.2003, str. 19)

Vražedné horko. Newsweek odpovídá na základní otázku: A nebude jim v tom vedro? Vysoké teploty v kombinaci se zamořeným vzduchem – to je obraz pekla.

„Panuje přesvědčení, že testoval malá bezpilotní nízko létající letadla, schopná rozprašovat bakterie a plyn. ... Mohou být (americké jednotky) na postupu do vnitřního Iráku překvapeny chemickým deštěm? (CBW rain)“ (NW - 30.8.2002, str. 25)
Výraz chemický déšť značí, že Husajn je proti Američanům použít počasí - jedovatý déšť - které ovládá na dálku pomocí bezpilotních letadel. Newsweek nám zprostředkovává svou vizi Iráku jakožto krajiny, fyzikální veličiny, která je podřízena Husajnově moci a bude také bojovat proti Američanům.

Titulek: Co když se Saddám bude bránit? (NW - 17.3.2002, str. 28)

Popisek vpravo nahoře: **Ztělesnění strachu:** Cvičení výjimečného stavu v Pentagonu. (NW - 17.3.2002, str. 28)

Fotografie ukazuje scénu z protichemického cvičení v pentagonu. Vidíme rozlehlou místnost plnou lidí s něčím, co připomíná odlehčenou verzi plynové masky, nasazeným na hlavě. Vidíme tedy předpokládanou reakci zaměstnanců na chemický útok na půdě USA, který je považován za reálný. Přední linie bojiště se zde obrazem přenáší domů, do vašeho zaměstnání. Vytvořením představy o ohrožení lidí doma se dosahuje budováním souhlasu s vojenskou akcí na půdě nepřítele.

„Hussein Kamel, nejvýše postavený irácký činitel, který zběh, řekl CIA, britské tajné službě i inspektorům OSN v roce 1995, že po Válce v Zálivu Irák zničil celé své zásoby

chemických a biologických zbraní, stejně jako raketových nosičů.“ (NW – 3.3.2003, str. 2)

Přibližně 14 dní před dnem invaze Newsweek otiskuje informaci známou od roku 1995, který na základě svědectví „zběha“ popírá jakoukoliv existenci chemických zbraní v Iráku.

10.8.4 HUSAJNOVI VOJÁCI

Z obrazových materiálů Newsweeku je patrné, že Saddám Husajn nebere funkci nejvyššího velitele irácké armády jako symbolickou, ale sám vystupuje jako voják:

- Na většině obrazových materiálů ho vidíme v uniformě.
- Na fotografiích bývá obklopen vojáky.
- Má zvláštní zálibu ve střelbě do vzduchu na shromážděních.
- Veřejně vystupuje ozbrojen.

Titulek: Saddámova válka (NW 17.3.2003, str. 26)

Podtitulek: Pokusí se zpomalit pochod na Bagdád, potom promění hlavní město v „mezopotámský Stalingrad“ (uvozovky v původním textu, pozn.)

Popisek obrázku vpravo nahoře: **Pochmurné vyhlídky:** důstojníci elitní republikové gardy obklopují vůdce.

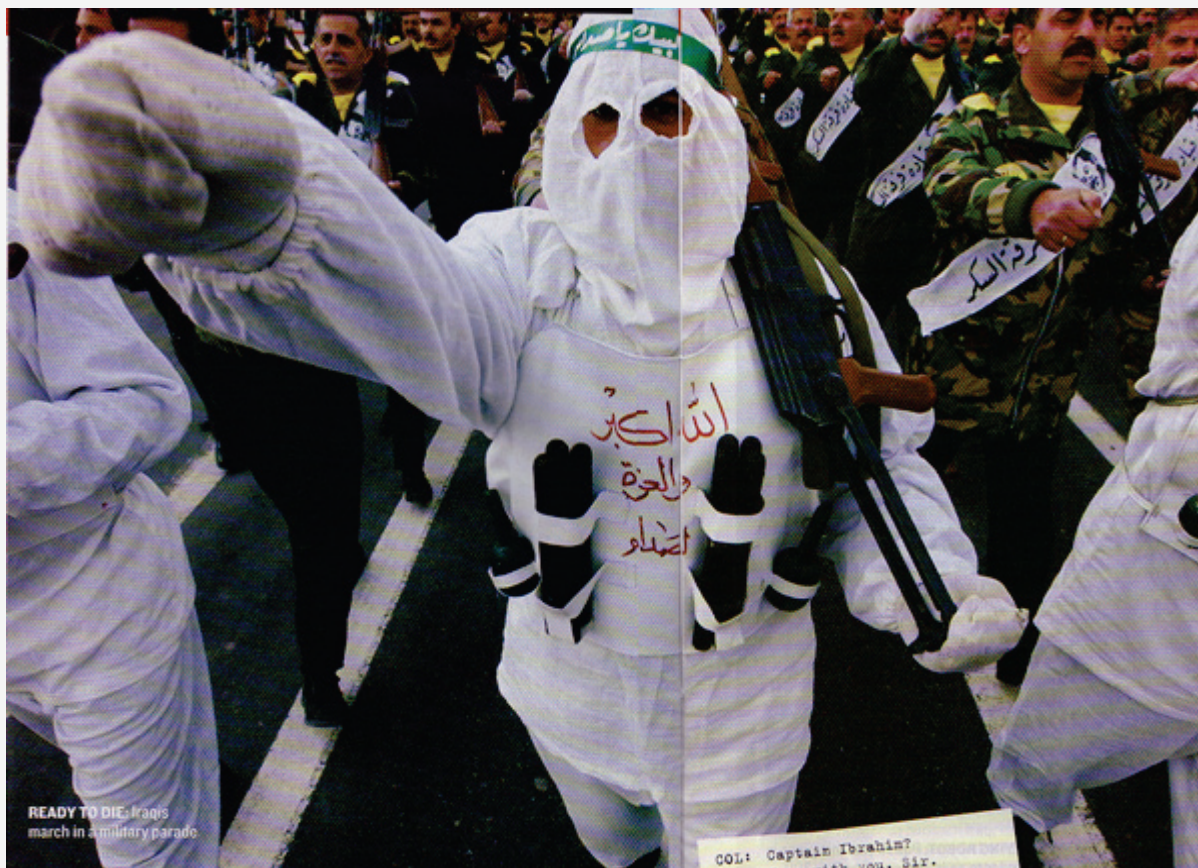
„Jeho strategie přežití je pravděpodobně beznadějná. Ale má všechny důvody domnívat se, že může zvíkat světové mínění. A když i to selže, může proměnit americkou chirurgickou invazi v krvavou noční můru.“ (NW - 17.3.2003, str. 20 – 21)

Vidíme Husajna těsně obklopeného svými armádními důstojníky. Všichni mají knír. Vojáci soustředěně poslouchají, v jejich výraz se zračí očekávání. Husajn vypadá ve chvíli klapnutí závěrky sklesle a bezradně. Vyhlídky nejsou příznivé.

Nadcházející invaze rozhodně nebude „Saddámovou válkou“. Bude to válka USA proti Iráku, která se dotkne především obyčejných Iráčanů. Metonymie v titulku má za úkol očistit válku od lidí, svým způsobem ji dehumanizovat.

Představa chirurgicky přesných zásahů pomáhá uklidnit veřejné mínění v otázkách civilních obětí již od první Války v Zálivu. Američané povedou válku způsobem, jakým doktor vyřezává z těla pacienta zánět - přesně a efektivně. Medicínská metafora může naznačovat, že nemocí je sám Husajn. Irácký lid je třeba vyléčit za každou cenu i proti jeho vůli. Až Arabové otevrou oči (viz. výše), bude to probuzení z narkózy po náročné operaci.

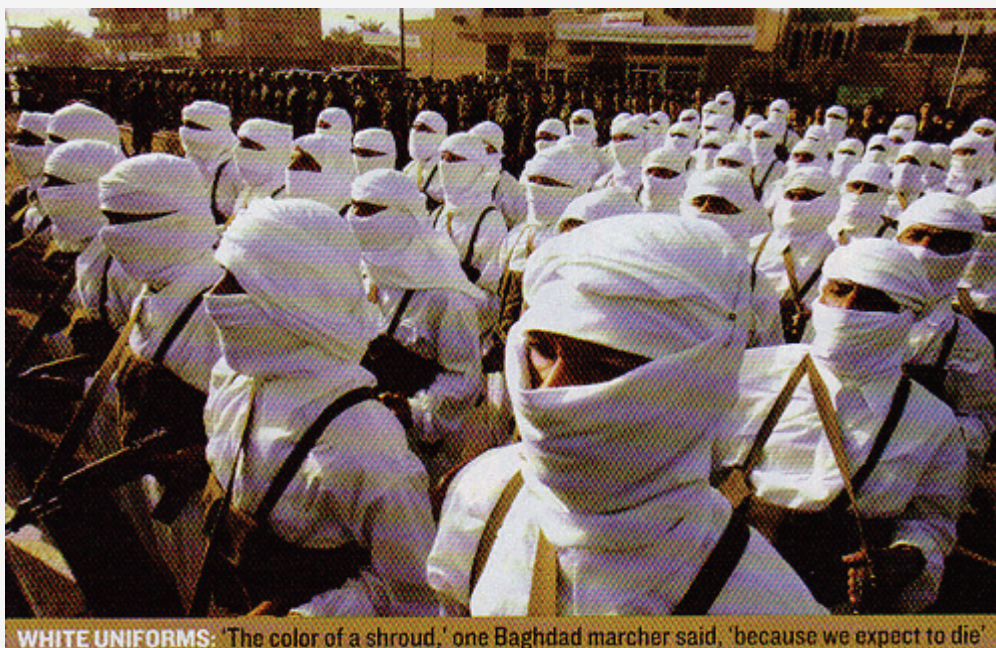
Co znamená obrat „mezopotámský Stalingrad“? Předobraz hledejme v bitvě u Stalingradu za druhé světové války, která znamenala de facto obrat v do té doby úspěšného Německého tažení a počátek jeho porážky. V zásadě jde o metaforu dlouhého, vyčerpávajícího a ultimátně neúspěšného boje. Říká se také, že Němci „dojeli“ na ruskou zimu, avšak to Američanům v Bagdádu s velkou pravděpodobností nehrozí. Čeho se však obávají jsou sebevražední fedajíni, partyzánský způsob boje a v neposlední řadě i možnosti chemického útoku.

Popisek: Připraveni zemřít: Iráčané pochodují na vojenské přehlídce. (NW 17.2.2003, str. 20-21)

Pochodující vojáci mají zelené maskáče, žluté šátky na krku a bílé šerpy s nápisem v arabštině. V detailu zcela vpředu je postava zahalená od hlavy k patě v bílé kombinéze. Rázuje a vpřed namířenou pravici má zatnutou v pěst. Má bílé rukavice, na čele uvázaný zelený šátek. Šátek i přední část kombinézy nese arabský nápis. Přes levé rameno má opřený samopal. Symetricky po stranách trupu nese po dvou granátech a nejspíš také dynamit.

Bílá postava působí smrtonosně. Denotuje rozhodnost, zdá se, že nemá co ztratit. Konotuje strašidlo, ducha, vraždícího maniaka. Člověk vypadající takto má jen jediný účel: zabít a být zabit. Jsou „připraveni zemřít“, takže odhodlaní bojovat do posledního muže.

Popisek: Bílé uniformy: „barva rubáše“, řekl jeden účastník bagdádského pochodu, „protože očekáváme smrt“. (NW 17.3.2003, str. 22)

Šik, pravidelný anonymní maskovaný zástup ozbrojených mužů. V pozadí vojáci v zelených uniformách, v popředí vidíme bíle oblečené. Vojáci drží zbraně a mají pásy s municí. Elitní, pravděpodobně sebevražedné jednotky, mají bílé uniformy.

„Byla to obvyklá, hrůzu nahánějící (*creepy*) vojenská přehlídka v centru Bagdádu. Někteří ze Saddámových fedajínů („mužů oběti“) byli oblečeni v zářivě bílých uniformách - „barva rubáše, protože očekáváme smrt“, vysvětloval 24letý vůdce fedajínů. Ještě znepokojivěji však působili fedajíni odění do známých světlehnědých maskáčů americké armády. Saddám si objednal tisíce uniforem, do detailu shodných s těmi, jež nosí americké a britské jednotky. Plán: Aby mohli Saddámovi muži předstírat západní útočníky, masakrovat irácké obyvatele, zatímco kamery natáčejí pro Al-Jazeera a důvěřivý arabský tisk.“ (NW 17.3.2003, str. 22)

Husajnovi vojáci jsou natolik oddaní svému veliteli, že pro něj neváhají zemřít, doslova se obětují. Jejich uniformou je rubáš, jakoby již byli po smrti. Jejich bíle ovázaná těla nejvíce ze všeho připomínají pochoduující mumie.

Tvrzení, že „Saddámovi muži budou předstírat západní útočníky“ a masakrovat vlastní obyvatelstvo je utkvělou opakující se představou Newsweeku o Husajnově vojenské taktice. Pro nás je však zajímavá zmíněná idea převleku. Navozuje pocit nejistoty,

protože není jisté, kdo je skutečně s námi a kdo je převlečený nepřítel. Může takto vzniklá nervozita alespoň zčásti ospravedlnit tzv. *friendly fire*, střelbu do vlastních řad?

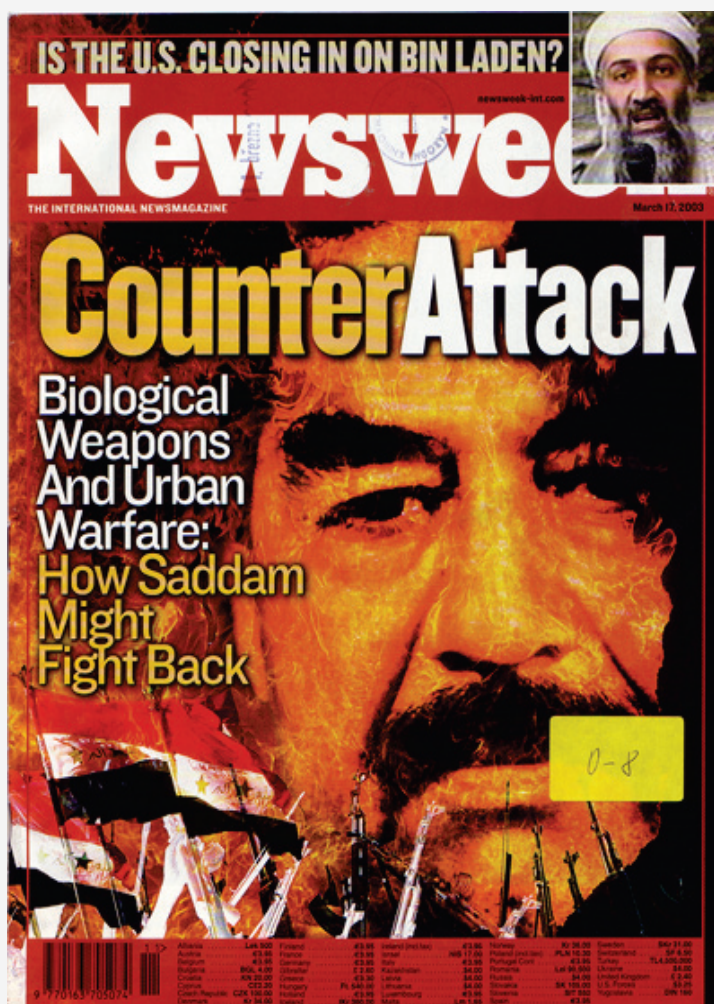
Když imunitní systém čelí virové infekci, je postaven před podobný problém: viry na sebe totiž berou vnější podobu normálních složek organismu a můžou tak oklamat bílé krvinky. Husajn potom představuje nemoc a jeho vojenské jednotky jsou viry. Z toho vyplývá jedna z hlavních metafor této války, že irácký režim je v podstatě nemoc a lékem na ni je demokracie. Na jiném místě uvádíme, že Arabové se musí probudit ze sna a prozříť.

„Saddám může těžko plynovat své vlastní lidi a obviňovat Ameriku. Mnoho diváků Al-Jazeera mu ale uvěří.“ (NW 17.3.2003, str. 22)

Al-Jazeera měla v době konfliktu kredit televize, která zprostředkovává zprávy z druhé strany. Tam kde západní média hovořila o vojenské operaci, chirurgickém bombardování a osvobození Iráčanů, tam Al-Jazeera mluvila o válce, civilních obětech a společenském rozvratu, který okupace přinesla. V Newsweeku jsme nyní svědky apriorního zpochybňování opozičního názoru. „Důvěřivý“ znamená přinejmenším neobjektivní. Navíc se předpokládá, že arabská média budou „spolupracovat“ na údajně připravovaném Husajnově divadle. Válka v Iráku se vedla i na úrovni konkurenčních médií a západní média si usurpovala právo na její jediný správný výklad.

10.9 POSLEDNÍ STŘET: OBRAZ JEST DOKONÁN

Přední strana Newsweeku uzavírá mediální přípravu na válku, která vypukla 3 dny na to, 20. března. A uzavírá se i příběh o Husajnovi jako ztělesnění zla. Jako obvykle, obálka sestává z grafických a textových částí. Hlavní vizuál vyplňující hlavní prostor je Husajnova tvář, která shlíží na shluk vztyčených zbraní a vlajících iráckých vlajek. Tvář je ztvárněná jakoby planula ohněm, avšak stále si uchovává charakteristické rysy: typický knír i husté obočí. Zbraně znázorňují bitevní pole. Husajnovův pohled míří ven z vizuálu - pozoruje černými prázdnými očima čtenáře. Titulek „protiútok“ ještě zvyšuje napětí, když dále naznačuje, že Husajn by mohl použít své zbraně hromadného ničení v obléhaných městech. Text každopádně tvrdí, že Husajn se bude Američanům bránit a že, přesně v duchu předchozích sdělení, „použije všechno, co se mu namane“.

Titulní strana: Protiútok (NW - 17. 3.2003)

Titulek: **Biologické zbraně a městský boj: Jak by se mohl Saddám bránit**

Není pochyb o tom, že Husajn se proměnil v ďábla, který na Zemi rozpoutá peklo. Ale to není vše. V pravém horním rohu je umístěna známá fotografie Bin Ládina, hlásajícího svá poselství do mikrofonu³⁸. Jeho umístění úplně nahoře značí nadřazenost, absolutní vládu. Situaci, ve které že Bin Ládin Husajnovi radí, našeptává, možná přikazuje. Husajn jakoby vykonává Bin ládinovi příkazy, realizuje jeho plány. Současně Bin Ládin je oním největším loutkářem a nad Irákem opravdu vládne Al-kájda. Konečně se tito dva úhlavní nepřátele naší demokracie setkávají na jedné straně. Zlo se propojilo a v tomto duchu arcisatan Bin Ládin posílá na zem anděla zkázy Husajna, který má na své lidi i americké jednotky přinést pekelný oheň.

V ostrém, zajímavém kontrastu je následující výjev, který má dokonale opačný význam.

38 Když si odmyslíme kontext nejhledanějšího muže planety, může se zdát, že se jedná o fotografii reportéra, podávajícího svědectví o nějaké události. Je to reportéřská pozice, tzv. stand-up.

(NW – 10.3.2003, str. 2)

Na fotografii stojí George Bush u mikrofonu, zřejmě pronáší řeč k nějakému publiku. Za ním je na zdi vyobrazen v nadživotní velikosti Ježíš Kristus. Mohlo by se jednat o koláž, to nevíme. Bush má naléhavý výraz. Výjev je mírumilovný. Žáda prezidentovi kryje Ježíš Kristus (pochopitelně pouze jeho velmi ikonický obraz), který levou rukou kyne (žehná), pravou ruku má schovanou za bushovými zády, jakoby ho držel kolem ramen.

Fotografie je černobílá, ačkoliv pochybujeme, že byla černobíle pořízena. Naznačuje zjednodušení, možná jistou střídmost, pokoru. Ježíš svým gestem a postojem uklidňuje a Bush v něm má mocného spojence. Ježíš je větší a výše postavený, což naznačuje, že je v tomto vztahu nadřazenější. Stejně jako Bin Ládín i Ježíš je „mužem v pozadí“, šedou eminencí, jež ve skutečnosti všechno řídí. Politici mají roli exekutivní. Vizuál je ztělesněním klidu a míru. Obecně politika George Bushe získává transcendentní vykupitelský rozměr. O tom, jak se z amerického prezidenta po 11. září stal zároveň kaplan Ameriky, detailně hovoří Sandra Silberstein.

Vyvstává před námi mýtus svaté války. Boj povedeme ve jménu Ježíše Krista. Jakékoliv akce a opatření, které budeme nuceni jeho jménem podniknout musí být správné, protože na naší straně stojí Bůh. Jde tedy v Iráku o náboženskou válku? Spíše než o odražení útočících muslimských hord však půjde o křížácké tažení.

10.10 HUSAJN V OBRAZECH

V této kapitole se chceme zabývat rozbořem vyobrazení Husajna v časopise a tím analýzu ukončit. Obrazový materiál s Husajnem je často zastaralý, nové fotografie jakoby neexistovaly. Nabýváme dojmu, že pro přípravu války v Iráku mohlo být použito materiálů z první Války v Zálivu jejich recyklací. Obecně můžeme rozlišit následující situace, ve kterých je Husajn v Newsweeku zobrazován:

- Nástěnné malby
- Portréty na demonstracích
- In persona v rodinném kruhu
- In persona mezi vojáky
- Karikatura

- Grafický prvek

10.10.1 NÁSTĚNNÉ MALBY

Diktátor se nechává zobrazovat a zvětšovat. Na rozdíl od demokraticky zvolených vládců, kteří se u kormidla vlády střídají, diktátoři přetrvávají celá desetiletí. Diktátora vystihuje posedlost vlastní osobou, touha po nesmrtelnosti, vytvoření otisku v historii. Husajn tak přesahuje lidský rozměr, a to v prostoru i v čase. Shlízí na nás, vyveden v nadživotní velikosti a současně existuje věčně jako kamenná socha.

Popisek: Zasazen v kameni: Sadám se může udržet, ale jak dlouho?

(NW - 25.11.2002, str.2)

Na fotografii je městský výjev. V pozadí je budova, připomínající koloseum. Uprostřed stojí velké cihlové okno s mozaikou zobrazující Husajna v nadživotní velikosti. Lampa osvětluje mozaiku v noci. Kolem prochází tři staré ženy v tradičních černých oděvech. Prostřední se dívá přímo do objektivu. Její výraz v tu chvíli vyjadřuje nedůvěru.

„Nyní jsou cihly na Saddámovy paláce razítkovány kresbou diktátora nebo osmicípou hvězdou a mottem: POSTAVENO V DOBĚ SADDÁMA HUSAJNA (kapitálky v původním textu, pozn.).“ (NW_14.10.2002, str. 19)

Titulek : Vzhůru do bitvy (NW – 30.8.2002, str. 20 – 21)

Fotografie nástěnné malby v Bagdádu. Husajn na bílém koni, ve vojenské uniformě, s napřaženým mečem, pod vlající iráckou vlajkou. Před ním je mešita, která pluje v blankytném nebi, jež tvoří pozadí. Vpředu vidíme čtyři postavy.

Husajn v jezdecké pozici zde denotuje rozhodného vůdce. Napřaženým mečem právě velí v útok. Fotografickou manipulací s hloubkou ostrosti je dosaženo efektu rozmazání prvního plánu, kde se ve směru Husajnovy jízdy pohybují čtyři postavy. Rozmazání jim dodává na neurčitosti, nezřetelnosti. Mohou být zastoupeni kýmkoliv jiným, v ohnisku (fotoaparátu) zájmu je Husajn.

Kompozice představuje vlastně bitevní scénu. Husajn vede svůj lid do boje a velí: „Vzhůru do bitvy“! Bílý kůň symbolizuje záchranu, vykoupení. Náboženské motivy naznačují zaštitění bitvy Bohem, půjde tedy i ze strany Iráku o svatou válku. Meč a kůň ostře kontrastují (jako válečná výzbroj) se současnou na odiv vystavovanou válečnou technikou americké armády a opět naznačují středověkost.

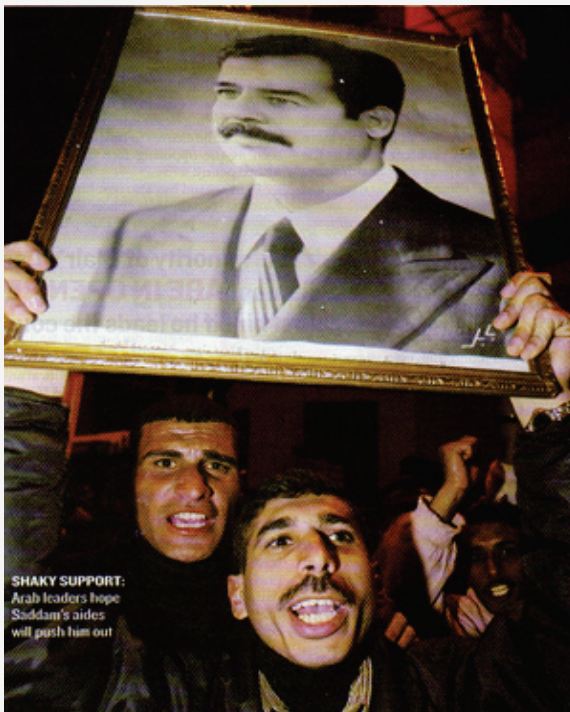

Popisek: Přední rodina: Portrét na zdi bagdádské čajovny znázorňuje Saddáma s Udayem (nalevo) a Kusajem. (NW - 21.10.2002, str. 46)

Husajn a Kusaj mají uniformu a viditelně nosí u pasu zbraň. Bratři stojí v pozoru, otec má pohov. Obraz je zasazen v bohatě zdobeném zlaceném rámu. Nohy Husajnových nejsou vidět, jakoby se trojice vznášela. Zároveň za nimi je otevřený portál, ze kterého vychází světlo, značící božskou milost a rajskou věčnost. Arabské písmo, medaile a jakýsi dokument vyplňují horní část obrazu. Každý se dívá jinam, jakoby měli rozdělení pravomoci a v Iráku jim nic neuniklo.

10.10.2 PORTRÉTY NA DEMONSTRACÍCH

Obrazový materiál z této kategorie jsme již částečně vyčerpali v kapitole o Husajnových stoupencích a tímto k němu odkazujeme.

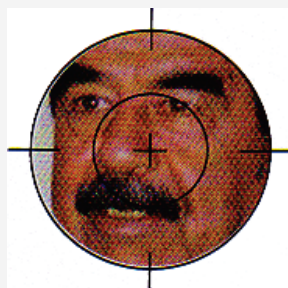

Popisek: Chatrná podpora: Arabští vůdci doufají, že Saddáma svrhnu vlastní spolupracovníci (NW - 27.1.2003, Str. 18)

Na fotografii je detail z demonstrace. Dva mladíci drží nad hlavou Husajnův černobílý portrét v rámu barvy zlata. Otevřená ústa zjevně cosi provolávají.

Pro arabský svět je jak se zdá z mediálních příspěvků velmi typické manifestovat oddanost svým vůdcům na shromážděních prostřednictvím jejich obrazů držných nad hlavou. Může se jednat jak o duchovní, tak o světské představitele moci. A přece je v tom něco náboženského, jedná-li se o státníky. Nesení obrazů naznačuje přisuzování atributů svatých, jsou to ikony. Připomíná nám oddanost s jakou romantičtí rytíři zasvěcují celý život boji ve jménu své milované tváře z obrázku. Zdá se, že demonstrují jsou plně oddáni tváři z obrazu. Záběry z takových shromáždění značí fanatismus, tj. bezmeznou oddanost a ochotu položit kdykoliv život za svého vůdce.

10.10.3 GRAFICKÉ PRVKY

Detail Husajnova obličeje je v zaměřovacím kříži. Malý grafický prvek, který ilustroval rubriku **Target: Iraq**. (Zacíleno na Irák nebo Cíl Irák, pozn.) Je součástí perexu, jde tedy o jakýsi druh iniciály. Význam tohoto obrázku je zřejmý: „Máme ho na mušce“, stačí zmáčknout spoušť. Výstřel do hlavy má za následek jistou smrt. Ostřelovač sleduje Husajna z dálky a čeká na rozkaz ke střelbě. Detail Husajnova obličeje zde opět zastupuje Irák, na který už je políčeno a který je bez jakýchkoliv šancí na záchranu.

(NW 27.1.2003, str. 10)

Hlava jako součást grafiky. Používání výřezů hlav zástupců nepřátelského tábora „oni“ je v Newsweeku spíše standardní.

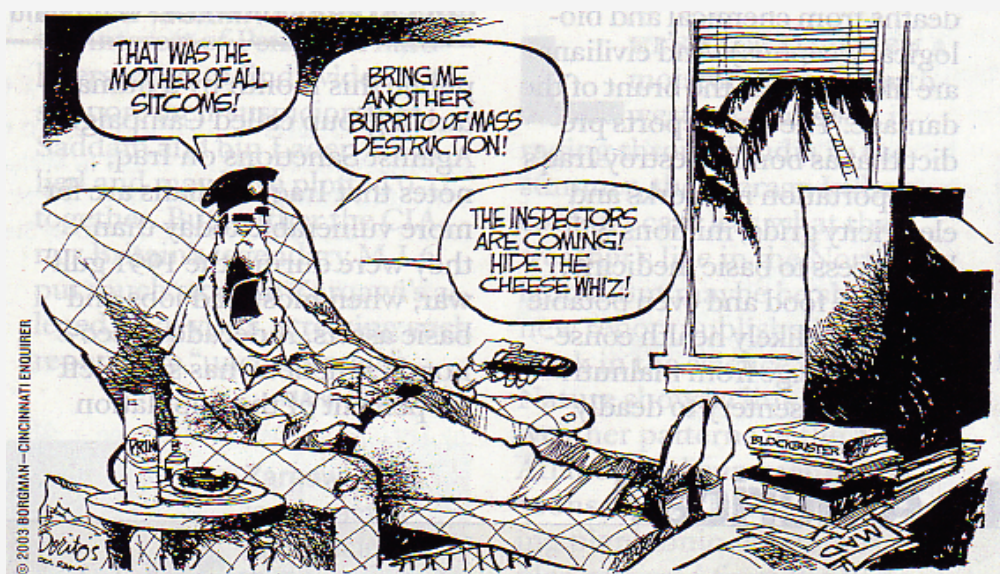
10.10. 4 KRESLENÉ VTIPY

Ve sledovaném období se v Newsweeku objevily i 2 kreslené vtipy zobrazující Husajna. První humorně znázorňuje předpokládanou reakci vyhlášení tzv. *Osy zla* (vyhlášenou Bushem 29. ledna 2002) vůdci jednotlivých označených zemí. “Hod’me na něj atomovku“, navrhuje Kim Čong Il dalším dvěma autoritářským vůdčům.

(NW - 30.12.2002)

Vyhlášením osy zla tato osa ve skutečnosti vznikla. Vznikl nový nepřítel definováním „oni“. Ačkoliv spolu jednotlivé státy nemají vůbec nic společného (Irán a Irák spolu dokonce v nedávné době vedli válku) a postoj USA byl přinejmenším ke dvěma blízkovýchodním státům v minulosti diferencovanější, jsou nyní na jedné lodi, na straně nepřátel.

(NW - 3. 2. 2003, str. 6)

Druhý vtip paroduje Husajnovu údajnou úskočnost a žonglování s jazykem. Vytrvale totiž odolává odhalení svých zbraní, které přece někde musí být. Třeba je opravdu schoval v „buritu hromadného ničení“!

11. SHRNU TÍ – NĚKOLIK POHLEDŮ

11.1 ABSENCE KONTINUITY

Absolutně chybí jakákoliv historická kontinuita vztahů USA a Iráku. Z Newsweeku se nedozvíme ani zmínku o (diametrálně odlišné) politice uplatňované směrem k Iráku Saddáma Husajna za vlád předcházejících prezidentů Clintona, Bushe seniora a Reagana.

11.2 MY VERSUS ONI

Nesmíme zapomínat, že se v našem zkoumaném období USA připravuje na válku, tudíž vláda, resp. média pracují na správném definování nepřítele.

Definování nepřítele pomocí této nejstarší dichotomie je pro vytváření obrazu diktátora symptomatické. Jde o naprosto univerzální schéma prostupující veškeré příspěvky o Husajnovi. Husajn však nebyl jen nepřítelem v připravované invazi, nýbrž představoval ono věčné zlo, proti kterému je nutné se semknout. Zlo, které představují ti podivní „oni“ – (v tomto případě) středověcí muslimští barbaři se zvláštními zvyky, zákony a náboženskými rituály. Proti nim stojíme my, nejnávštěvnější a nejdokonalejší civilizace na planetě.

11.3 TADY JE SADDÁMOVO

Jméno Saddáma Husajna zastupuje celý Irák a to na všech úrovních. Běžně se příliš nepozastavujeme nad tím, že Sarkozy zastupuje Francii, nebo že Bílý dům mluví ústy celých Spojených států. Jde v případě Iráku pouze o stejnou metonymickou funkci? Domníváme se, že ne. Měla za úkol zamaskovávat existenci obyčejných Iráčanů, tedy budoucích obětí války. Snažila se Irák zbavit lidí a zároveň mu dát tvář Saddáma Husajna.

Často jsme se setkávali se znaky, které vyjadřovaly Husajnovu svrchovanou vládu, jakoby všechno irácké bylo Husajnovo. A to do té míry, že docházelo k personifikaci budov s jeho osobou. Byl přítomen v kameni ulic, náměstí, domů a paláců. Ve vzduchu i ve vodě, jakoby nadán božskou výsadou omniprezence.

Odstranění Husajna v žité nikoliv mediální realitě stabilitu nepřineslo, právě naopak. Irák se po jeho pádu doslova zaplnil lidmi, kteří se objevili ve chvíli, kdy se k nim

přesunuly objektivy kamer. Velká metonymie zmizela a svět spatřil obnažený Irák: začalo období střetů do té doby neviditelných politických, náboženských i etnických skupin.

11.4 ZLOČINNÝ REŽIM

Zjistili jsme, že obraz Husajna je obrazem zločince, že jeho synové a vládní úředníci jsou zločinci. Zbytek loajálních stoupenců pak tvoří přísluhovači a oblíbenci. Zločinný režim pochopitelně nemá žádnou legitimitu, avšak v médiích bývá každý „nedemokratický“ režim označován za zločinný. Skutečná opozice k demokracii, nikoliv pouhá opozice v rámci demokracie, je apriori kriminalizována.

Zároveň nemá Husajn ani plnohodnotný status politika. Nenašli jsme žádné fotografie ze summitů, přímé citace jeho přihlášení, žádný skutečný dopad jeho vlády. Newsweekem naopak prostupuje permanentní diskreditace Husajna (diktátora) jakožto politického konkurenta.

11.5 TECHNOLOGICKÁ PŘEVAHA ZÁPADU

Zásadním argumentem obhajoby „našeho způsobu života“ je jednoduše to, že se máme dobře. Jsme nejlepší a nejvyspělejší civilizace na Zemi. Naproti tomu naši nepřátelé jsou barbaři. Řím skončil pod nájezdy Germánů, Vandalů a Hunů, a my nesmíme nikdy připustit, aby se totéž přihodilo nám. Arabské pro nás znamená středověké, nebo alespoň zastaralé. Jistým anachronismem je samozřejmě instituce diktátorství jako takového. Oproti demokracii totiž zabraňuje pokroku, je cestou zpět.

11.6. NARATIVITA VE ZPRÁVÁCH

Husajnův obraz je dokladem narativního přístupu v konstrukci zpravodajského textu. Narativita prostupuje strukturou jednotlivých článků, vydání jako celku i posloupností vydání.

Newsweek nám nejprve představil padoucha Husajna a hrdinu Bushe. Potom i nadindividuální sílu OSN se svými falešnými hrdiny – inspektory. Děj se rozvíjí, když Husajn všechny vodí za nos a mistrně intrikuje, zatímco hrozí permanentní nebezpečí útoku jeho chemickými zbraněmi, případně loajálními pomocníky – teroristy. Neúspěch inspektorů je vyvrcholením krize, kterou zažehná intervence hrdiny a jeho armády. Dobrým koncem je potom dopadení a smrt padoucha a následné znovuzvolení hrdiny

Bushe do úřadu prezidenta. Zlo bylo (prozatím) zastaveno, dobro zvítězilo a náš způsob života je zachráněný.

12. POZNÁMKA K PROPAGANDA MODELU

„Propaganda model sleduje jak peníze a moc dokáží filtrovat zprávy, marginalizovat disent a umožňovat vládním a privátním zájmům rozšiřovat svá sdělení do veřejnosti.“ (Chomsky, Herman 1988 : 2) Filtry jsou v zásadě propustě, které mají schopnost některé události povolit a jiné zakázat. Chomsky nalézá několik kategorií takových filtrů, mezi něž řadí i antikomunismus, který nazývá „národním náboženstvím a kontrolním mechanismem.“ (Ibid.)

Rádi bychom k tomuto modelu přispěli a na základě analýzy Newsweeku přidali další filtr: ideologii antiterorismu. Po pádu Železné opony a světovém ústupu komunismu, se terorismus jeví jako nový úhlavní a univerzální nepřítel. „Tato ideologie pomáhá mobilizovat populaci proti nepříteli a díky tomu, že koncept je tak zamlžený, může být použit proti komukoliv. ...“ (Chomsky 1988, Herman : 29) Chomsky mluví o komunismu, avšak motiv sjednocení proti „oni“ je podobně čitelný i z reakce na islámský terorismus v USA a Evropě.

13. OBRAZ DIKTÁTORA JAKO ETIKETA

Mediální označení diktátor, despota, nebo tyran nejsou jen vyjádřením odlišného politického stylu nebo konstituce systému vládnutí, nýbrž obsahují negativní hodnocení. Taková známka označeného politika diskvalifikuje při jednáních s partnery z demokratických systémů jako rovnocenného hráče. Domníváme se proto, že označení „diktátor“ funguje jako nálepka ve smyslu etiketizační teorie - teorie deviance, podle níž se jedinci stávají deviantními proto, že byli takto označeni majoritou. Nevíme do jaké míry se Husajn s nálepkou západních médií ztotožnil, případně zda ji opravdu přijal a začal v duchu teorie naplňovat její obsah. V takovém případě by média diktátora skutečně zkonstruovala v pravém slova smyslu (nejen jako mediální konstrukt - zprávu určenou publiku).

Etiketizační teorie je určena hlavně pro analýzu subkultur a zvláště dichotomie normální X deviantní v kontextu společenského řádu. Newsweek diktátora prezentuje pomocí stereotypů a nálepek - sexuální deviant, zločinec, sadista. Rozhodujícím

kritériem v posuzování lidí, kteří se nějakým způsobem vymykají normálu, je právě jejich deviantní nálepka. „Znaky, jež obzvláště účinně upozorňují na nesrovnalost znehodnocující identitu daného jedince, čímž narušují vytvoření koherentního celkového obrazu o něm, a následně v našich očích snižují jeho hodnotu.“ (Goffman 2003: 56) Status diktátora je deviantním statutem, jenž převládá v hodnocení daného člověka.

Jak jsme uvedli, diktátor je stereotypní kategorie, která zahrnuje bohatou historii diktátorských předchůdců Husajna, včetně nejznámější dvojice Hitlera a Stalina. Stejně tak existuje množství nedemokratických vůdců současnosti. Divák si okamžitě spojí osobu Husajna s celou řadou stereotypních atributů, které pro něj znamenají diktátora a zařadí si ho pro sebe do kolonky „diktátor“.

Etiketizační teorie nezapomíná poukázat na existenci motivů skrytých za vytvářením a vynucováním norem. „Vlivné skupiny většinové společnosti deviace vytvářejí doslova na objednávku vlastních mocenských zájmů. Autority, které normy vytvářejí a také ty, které je vynucují se nazývají *moral entrepreneurs*.“ (Becker 1966 : 147)

„Reakce na deviantní chování jsou často nepřiměřené a neodpovídají nebezpečnosti deviantního aktu. Příčina těchto reakcí spočívá v mocenských zájmech rivalitních skupin, kterým tato reakce může sloužit k upevnění vlastních mocenských pozic.“ (Munková 2004: 74)

14. POZNÁMKY KE ZPRAVODAJSKÉ PRÁCI NEWSWEEKU

Nabízí se otázka, kde leží těžiště informační hodnoty článků Newsweeku? Používá tolik palcových titulků, podtitulků, zvýrazněných perexů, rámečků, infografiky, fotografií a popisků k nim, že samotný článek je mnohdy upozaděn. Velké vizuály (nezřídka přes celé dvoustrany) a palcové titulky, vytvářejí představu titulní strany na jakémkoliv místě časopisu – jakoby čtenář listoval sešitými pamflety. Klíčovými nositeli významu jsou titulky a vizuály. Čtení článků, jež někdy zjemňuje chce se říct líbivá až úderná hesla titulků, často není nutné, neboť význam již byl dekodován, sdělení bylo přeneseno.

V půlročním období před začátkem války je Husajnovi věnováno v Newsweeku mnoho prostoru, nezaznamenali jsme však žádnou přímou citaci. Jeho údajná vlastní slova jsou

citována nepřímo, například mluví-li o něm některý z informátorů. Skutečně, příběhovitost článků zde vyniká nad zpravodajskostí. Narativita je podporována stylem, který musíme charakterizovat jako zaujatost, kde vyjádření druhé strany úplně chybí. Články jsou potom lineárními narativními konstrukcemi s počátečními předpoklady, jež vedou logicky k zamýšlenému konci – nerušeně, bez výzev protiargumentů.

Tzv. zběhové jsou hlavním zdrojem informací, vedle nejmenovaných tzv. vysokých představitelů armády či rozvědky. Ověřovat jimi poskytnuté informace je téměř nemožné a současně je obtížné takovým informacím věřit.

Infografika Newsweeku slouží pro udržení napětí a vyvolání pocitu umístění přímo do akce. Jedná se o půdorysy budov, schémata, zbraňové systémy, kompozice satelitních snímků s krátkými popisky, atd. Grafy a tabulky jsou zastoupeny minimálně. Ilustrativní výraz infografiky je na hranici mezi vizuálem a textem, čímž naznačuje prolínání reality a fikce. Satelitnímu snímku s hemžením na zemi se nic nevyrovná v navození pocitu závratě z nejnovějších armádních sofistikací. Podobně jako v komixu, kde charaktery ožívají rozfázováním pohybu do postupných rámečků, tady se předvádí nejnovější zbraňové technologie a stávají se nepochybně reálnými.

Nakonec je tu vše prostupující vojenské pyjdepe přítomné ve zkratkách (WMD, ChemBio, Psy-Ops, War Prep, CENTCOM, JDAM, UNSCOM, CBW, DoD, atd.), které čtenáře uklidňují pocitem jistoty, že situace je pod kontrolou a ve správných rukou.

Zajímavý je také zřejmý obrat ve výběru témat v průběhu příprav a začátku válečného konfliktu. Jakmile válka vypukla, přestal Newsweek s vysvětlováním jejich motivů a okamžitě se zaměřil na její zpravodajské pokrytí.

ZÁVĚR

V případě invaze do Iráku byly pravé motivy obecně známé, tj. potřebujeme iráckou ropu a nic nás nezastaví v jejím získání. Avšak média přesto přenášela „oficiální“ stanoviska, tj. pryč s tyranem, osvobodme Iráčany, pozor na zbraně hromadného ničení, pozor na terorismus. A nejen přenášela. Média oficiální politiku na ideové úrovni realizovala. Do veřejného diskurzu dodávala konkrétní obrazy, nastolovala vhodná témata, kladla otázky k předem připraveným odpovědím.

Jádro problému leží ve vzájemném propojení politiky a médií, které žijí v oboustranně prospěšném symbiotickém vztahu. Když vláda USA vyhlásí Válku proti terorismu, vytvoří Newsweek rubriku Válka proti terorismu, kterou plní oficiálním vládním obsahem. Teprve tehdy se pro obyčejné lidi stává tato válka skutečností, získává konkrétní podobu, konkrétní tvář.

Média jsou závislá na vládách, protože vlády pro ně vytvářejí témata, vytvářejí události, dodávají takřkajíc syrový obsah. Média na oplátku potvrzují status-quo mediací vládního pohledu na svět. Motivem médií je přilákat inzerenty, vlády požadují veřejný souhlas s realizací svých vlastních záměrů a posílení šance na znovuzvolení. Od občana demokratické země se očekává prosté přikývnutí, neboť šance na skutečnou změnu se blíží k nule.

Domníváme se, že tato práce odpověděla na položené otázky podle svých možností, avšak jde bez pochyby o pouze o torzo celkového obrazu. Navrhujeme proto několik podnětů pro další výzkum, který by vzal v úvahu delší časový kontext a případně zapojil další média:

- Připojení analýzy příprav na Válku v Zálivu. Jak se lišila a v čem se shodovala rétorika George Bushe seniora a juniora v přípravě války na stejném bojišti?
- Zjistit mediální obraz diktátora v médiích nedemokratických zemí
- Připojit důkladný obraz demokratického vůdce a ten porovnávat s obrazem diktátora.

Resume

This paper dealt with an image of Saddam Hussein as it has been constructed in the media continuously for six months until the outbreak of Shock and Awe Operation. The broad term of media was represented in this research by Newsweek which is internationally popular as well as influential news magazine.

Our aim was to discover the image of a dictator generally as the opposite to the image of democratic leader. We assumed that dictator will represent not merely the “others” or the enemy in terms of preparations of war but also the fundamental opposition to values and beliefs of our democratic system. There we found this problem ideological.

With a help of semiotics we wanted to show how is dominant ideology (concerns of elite paraded as concerns of all) mirrored or at least present in the so called independent media. And we found that through signs in both visual and written text.

Newsweek employed a narrative of the great evil to promote official standpoint for war including liberation of Iraqi people from tyrant, possession of weapons of mass destruction and Iraqi link to terrorist network. On the other hand the real motives were suppressed. Nevertheless, they included craving for mineral resources of and the show of ultimate powers of democracy as the world's prevailing establishment.

Literatura a zdroje

- BARTHES, R.: *Mytologie*. Dokořán, 2004
- BECKER, Howard, S.: *Outsiders : Studies in the sociology of deviance*. New York : Free Press, 1991
- BECKER, U.: *Slovník symbolů*. Praha : Portál, 2007
- CAMPBELL, Joseph. *Proměny mýtu v čase : vývoj mýtů od raných kultur až po středověké legendy*.
Praha : Portál, 2000
- HANSEN, A.: *Mass Communication Research Methods*. New York : Palgrave, 1998
- BERGER, Arthur Asa. *Cultural criticism* : Sage, 1995 (ZI – 2991/4a)
- BERGER, Arthur Asa. *Media Research Techniques*. London : Sage, 1998 (NII – 1354b)
- BERGER, Arthur Asa. *Media Analysis Techniques*. London : Sage, 1998 (NII – 1353)
- ČERNÝ, J. a HOLEŠ, J.: *Sémiotika*. Praha. Portál, 2004
- DANESI, M.: *Understanding Media Semiotics*. London : Arnold, 2002 (NII 1787)
- DIJK van, A., T.: *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage, 1998
- DOUBRAVOVÁ, Jarmila. *Sémiotika : Teorie a praxe*. Praha : Portál, 2002 (DI – 6666d)
- ECO, U.: *Meze interpretace*. Praha : Karolinum, 2004
- ELIADE, Mircae. *Mýtus o věčném návratu*. Oikoymenh, 2003
- FISKE, John.: *Television Culture*. Routledge, 1987 (NII – 1443f)
- FISKE, John. *Introduction to Communication Studies*. London : Routledge, 1990 (NI – 2383)

- GOFFMAN, E.: *Stigma : poznámky k problému zvládní narušené identity*. Praha : SLON, 2003
- HALL, S.: *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*, Sage 1997
- HARTLEY, J.: *Understanding News*. London : Routledge, 1982 (1988) (NI - 2382)
- HAWKES, T.: *Strukturalismus a sémiotika*. Brno: Host, 1999
- CHANDLER, Daniel. *The Basics Semiotics*. Routledge, 2002
- CHOMSKY, N., Herman, E.,S.: *Manufacturing Consent*, Pantheon Books, 1988
- JOWETT, G., S., O'Donnell, V.: *Propaganda and persuasion*. Sage, 2006
- KELLER, J.: *Dějiny klasické sociologie*. Praha : SLON, 2004
- LAKOFF, G., JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Host, 2002
- MANNHEIM, K.: *Ideologie a utopie*. Archa, 1991 (DI-6183)
- MARCUSE, H.: *Jednorozměrný člověk*. Naše vojsko, 1991
- MARX, K., ENGELS, B.: *Německá ideologie Spisy*. Praha, 1958
- MUNKOVÁ, G.: *Sociální deviace : Přehled sociologických teorií*. Praha : Karolinum, 2001
- NEWSWEEK International. 30.8. 2002 – 7.4. 2003. Vychází týdně.
- PETRUSEK, M. a kolektiv. *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996
- PHILO, G. : *Glasgow Media Group Reader Volume 2: Industry, Economy, War and Politics*. Routledge, 1995
- PICKERING, M.: *Stereotyping: The Politics of Representation*. Palgrave Macmillan, 2001
- PROPP, Vladimir Jakovlevič : *Morfologie pohádky a jiné studie*. H+H, 1999
- RAMONET, I.: *Tyranie médií*. Mladá fronta, 2003

- REIFOVÁ, Irena a kolektiv. *Slovník mediální komunikace*. Praha : Portál, 2004
- SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha : Odeon, 1989
- SILBERSTEIN, Sandra. *War of Words : Language, Politics and 9/11*. London : Routledge, 2004
- Wikipedia.org

OBSAH

Předmluva	1
1. Úvod	6
2. Ideologie	11
Teoretická část	
2.1 Marxovo pojetí ideologie.....	11
2.2 Gramsciho hegemonie.....	12
2.3 Mannheimova ideologie	13
2.4 Frankfurtská škola.....	13
2.4.1 Racionální iracionalita technického světa.....	14
2.4.1.1 Jazyk ritualizovaných formulí.....	15
2.5 Mýtus.....	16
2.5.1 Funkce mýtu ve vztahu k ideologii.....	17
3.1 Institucionální vlivy.....	20
3.1.1 Nestrannost, vyváženost, neutralita... A moc.....	21
3.1.2 Vliv trhu	21
3.1.3 Vliv státu.....	22
3.1.3.1 Zákon.....	23
3.1.3.2 Národní bezpečnost	23
4. Konstrukce mediálního obrazu.....	25
4.1 Reprezentace reality	25
4.1.1 Kód.....	26
4.1.2 Text.....	28
4.1.3 Preferované čtení.....	28
4.1.4 Konstrukce reality ve zprávách	28
5. Sémiotika.....	30
5.1 Strukturalistická tradice	30

5.2 Znak	30
5.2.1 Kategorie znaků.....	31
5.2.1.1 Ikon	31
5.2.1.2 Index.....	32
5.2.1.3 Symbol	32
5.3 Paradigma a syntagma: Struktura kódu	33
5.3.1 Syntagma.....	33
5.3.1.1 Syntagmatická analýza.....	33
5.3.2 Paradigma.....	34
5.3.2.1 Paradigmatická analýza a binární opozice	35
5.3.3 Synchronický X diachronický	35
5.4 Signifikace: Vytváření významu.....	36
5.4.1 Denotace a konotace.....	36
5.4.2 Mýtus	37
5.4.2.1 Konstrukce mýtu	37
Použité metody	
6. Metodologické nástroje.....	39
6.1 Interpretace.....	40
6.2 Komparace	40
6.3 Kritické čtení	41
6.4 Konstrukce common-sense.....	42
6.5 Intertextualita.....	42
6.6 Metafora	43
6.6.1 Vizuální metafora	44
6.6.2 Konceptuální metafora	44
6.7 Metonymie	45
6.8 Symbol	46
6.9 Narativita.....	46
6.9.1 Taxonomie charakterů	46
7. Aplikace sémiotických metod.....	49
7.1 Komunikační test	49
Mediální obraz Saddáma Husajna	

8. Nutná úprava tezí	52
9. Pravdivý obraz.....	52
10. Analýza textu	53
10.1 Nepřítel: Metafora duelu	54
10.2 Husajn a jeho rodina	56
10.2.1 Synové Udaj a Kusaj	57
10.2.2 Jablko nepadá daleko od stromu	61
10.2.3 Osobní lékař	62
10.3 Irácký režim.....	63
10.3.1 Husajnova moc.....	63
10.3.2 Předem vyhrané volby.....	64
10.3.3 Husajnův lid.....	66
10.3.3.1 Vláda	67
10.3.3.2 Přisluhovači	69
10.3.3.3 Odpůrci, nebo-li disent.....	69
10.3.3.4 Přání převratu.....	71
10.3.3.5 Stoupenci	72
10.4 Husajn a spol.: Pozvánka do klubu diktátorů.....	74
10.4.1 Husajnův knír	77
10.4.2 Sexuální život diktátora.....	78
10.5 Obydlí diktátora	81
10.5.1 Prezidentské paláce	81
10.5.2 Bunkry	86
10.6 Husajn a terorismus	86
10.7 Bohatství diktátora	90
10.8 Husajnova vojenská síla.....	94
10.8.1 WMD.....	94
10.8.2 Chemicko – biologické zbraně	95
10.8.2.1 Skořápkář a pavučiny lží	96
10.8.2.2 Tajemství dr. Mikroba	97
10.8.2.3 Poslední soud	99

10.8.3 Účinky chemických zbraní	99
10.8.3.1 Ochranná kombinéza	100
10.8.4 Husajnovi vojáci.....	104
10.9 Poslední střet: Obraz jest dokonán	109
10.10 Husajn v obrazech	111
10.10.1 Nástěnné malby	112
10.10.2 Portréty na demonstracích.....	115
10.10.3 Grafické prvky	116
10.10. 4 Kreslené vtipy	116
11. Shrnutí – několik pohledů	119
11.1 Absence kontinuity	119
11.2 My versus oni	119
11.3 Tady je Saddámovo.....	119
11.4 Zločinný režim	120
11.5 Technologická převaha Západu.....	120
11.6. Narativita ve zprávách	120
12. Poznámka k propaganda modelu	121
13. Obraz diktátora jako etiketa.....	121
14. Poznámky ke zpravodajské práci Newsweeku.....	122
Závěr	124
Obsah.....	129